

ALİ BALKI

TÜRKİYE'DE UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARININ ETKİNLİK ANALİZİ

EKONOMİK BÜYÜME

İŞSİZLİK

ENFLASYON

GELİR DAĞILIMI

TÜRKİYE'DE UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARININ ETKİNLİK ANALİZİ

ALİ BALKI

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Ekim 2025

ISBN • 978-625-5749-22-2

© **copyright**

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi’ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.seruvenyayinevi.com

e-mail: seruvenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

ÖN SÖZ

Bu eser, Türkiye’de uygulanan maliye politikalarının temel makroekonomik göstergeler üzerindeki etkinliğini kapsamlı biçimde analiz etmek amacıyla hazırlanmıştır. Kamu harcamaları, vergiler ve kamu borçlanması gibi maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin incelenmesi hem akademik literatür hem de politika yapıcılar açısından önemli bir araştırma alanıdır.

Çalışmada 1989–2024 dönemine ait veriler kullanılarak her bir maliye politikası aracının söz konusu değişkenler üzerindeki etkileri ampirik olarak test edilmiştir. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, ikinci bölümde enflasyon üzerindeki etkileri, üçüncü bölümde işsizlik oranları üzerindeki yansımaları, dördüncü bölümde ise gelir dağılımına olan etkileri ele alınmıştır. Tüm analizlerde ARDL sınır testi yöntemi uygulanarak kısa ve uzun dönem ilişkileri ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın, Türkiye’de maliye politikalarının ekonomik istikrarın sağlanmasındaki rolünü nesnel biçimde değerlendirmesi ve literatüre katkı sunması amaçlanmaktadır. Kitabın ilk baskısı olması nedeniyle gözden kaçan hataların tarafıma bildirilmesinden memnuniyet duyacağımı belirtmek isterim. Her geri bildirimim takip eden baskılarda bu kitabı daha iyi noktalara taşıyacağına inanıyorum. Bu süreçte bana destek olan ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarıma, Doç Dr. Serkan Göksu ve Öğr. Grv. Dr. Erhan Çelike teşekkürü bir borç bilirim.

Ali Balkı

Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	11

1. BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

1.1. Literatür İncelemesi	13
1.1.1. Ekonomik Büyüme ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	13
1.1.2. Ekonomik Büyüme ile Vergiler Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar.....	17
1.1.3. Ekonomik Büyüme ile Borçlanma Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar.....	21
1.1.4. Ekonomik Büyüme ile Enflasyon Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar.....	25
1.2. Metodoloji	28
1.2.1. Veri Seti.....	28
1.2.2. Model ve Yöntem.....	33
1.3. Ampirik Bulgular ve Tartışma.....	35

2. BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ ENFLASYONA ETKİSİ

2.1. Literatür İncelemesi	43
2.1.1. Enflasyon ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar.....	43
2.1.2. Enflasyon ile Vergiler Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	47

2.1.3. Enflasyon ile Borçlanma Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar ..	51
2.2. Metodoloji	54
2.2.1. Veri Seti	54
2.2.2. Model ve Yöntem	58
2.3. Ampirik Bulgular ve Tartışma	60

3. BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ İŞSİZLİĞE ETKİSİ

3.1. Literatür İncelemesi	67
3.1.1. İşsizlik ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	67
3.1.2. İşsizlik ile Vergiler Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	71
3.1.3. İşsizlik ile Borçlanma Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	74
3.2. Metodoloji	75
3.2.1. Veri Seti	75
3.2.2. Model ve Yöntem	80
3.3. Ampirik Bulgular ve Tartışma	81

4. BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ

4.1. Literatür İncelemesi	89
4.1.1. Gelir Dağılımı ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	89
4.1.2. Gelir Dağılımı ile Vergiler Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	89
4.1.3. Gelir Dağılımı ile Borçlanma Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	94
4.1.4. Gelir Dağılımı ile İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar	95
4.2. Metodoloji	97

4.2.1. Veri Seti.....	97
4.2.2. Model ve Yöntem.....	102
4.3. Ampirik Bulgular ve Tartışma.....	104
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Zaman Yolu Grafikleri.....	30
Şekil 1.2. Saçılım Grafiği.....	32
Şekil 1.3. Ekonomik Büyüme Oranının Birinci Derece Fark Grafiği.....	41
Şekil 1.4. CUSUM ve CUSUM ² Test Sonuçları.....	42
Şekil 2.1. Zaman Yolu Grafikleri.....	56
Şekil 2.2. Saçılım Grafiği.....	58
Şekil 2.3. CUSUM ve CUSUM ² Test Sonuçları.....	65
Şekil 3.1. Zaman Yolu Grafikleri.....	78
Şekil 3.2. Saçılım Grafiği.....	79
Şekil 3.3. CUSUM ve CUSUM ² Test Sonuçları.....	87
Şekil 4.1. Zaman Yolu Grafikleri.....	99
Şekil 4.2. Saçılım Grafiği.....	101
Şekil 4.3. CUSUM ve CUSUM ² Test Sonuçları.....	111

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Veri Açıklamaları.....	29
Tablo 1.2. Özet İstatistikler	29
Tablo 1.3. Korelasyon Matrisi	32
Tablo 1.4. VIF Testi Sonuçları.....	33
Tablo 1.5. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	36
Tablo 1.6. LS Birim Kök Testi Sonuçları.....	37
Tablo 1.7. A-ARDL Sınır Testi Sonuçları.....	38
Tablo 1.8. Uzun ve Kısa Dönem Katsayı Tahminleri.....	39
Tablo 1.9. Tanısal Test Sonuçları	41
Tablo 2.1. Veri Açıklamaları.....	54
Tablo 2.2. Özet İstatistikler	55
Tablo 2.3. Korelasyon Matrisi	57
Tablo 2.4. VIF Testi Sonuçları.....	57
Tablo 2.5. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	60
Tablo 2.6. LS Birim Kök Testi Sonuçları.....	61
Tablo 2.7. ARDL Sınır Testi Sonuçları.....	62
Tablo 2.8. Uzun ve Kısa Dönem Katsayı Tahminleri.....	63
Tablo 2.9. Tanısal Test Sonuçları	65
Tablo 3.1. Veri Açıklamaları.....	76
Tablo 3.2. Özet İstatistikler	77
Tablo 3.3. Korelasyon Matrisi	78
Tablo 3.4. VIF Testi Sonuçları.....	79
Tablo 3.5. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	82
Tablo 3.6. LS Birim Kök Testi Sonuçları.....	83
Tablo 3.7. ARDL Sınır Testi Sonuçları.....	84
Tablo 3.8. Uzun ve Kısa Dönem Katsayı Tahminleri.....	85
Tablo 3.9. Tanısal Test Sonuçları	86
Tablo 4.1. Veri Açıklamaları.....	97
Tablo 4.2. Özet İstatistikler	98
Tablo 4.3. Korelasyon Matrisi	100
Tablo 4.4. VIF Testi Sonuçları.....	101
Tablo 4.5. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	104

Tablo 4.6. LS Birim Kök Testi Sonuçları.....	105
Tablo 4.7. A-ARDL Sınır Testi Sonuçları.....	107
Tablo 4.8. Uzun ve Kısa Dönem Katsayı Tahminleri.....	109
Tablo 4.9. Tanısal Test Sonuçları	110

GİRİŞ

Ekonomi politikası iki ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar para politikası ve maliye politikasıdır. Maliye politikası, kamu harcamalarını finanse etme, ekonomik istikrarı sağlama, gelir dağılımını iyileştirme ve ekonomik büyümeyi destekleme amaçları doğrultusunda hükümet tarafından yürütülmektedir. Kamu harcamaları, vergiler ve kamu borçlanması gibi maliye politikası araçları hem kısa hem de uzun dönemde makroekonomik göstergeler üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede maliye politikasının etkinliği, sadece bütçe dengesi veya kamu maliyesi göstergeleriyle değil, aynı zamanda ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımı gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkileriyle de değerlendirilmektedir.

Türkiye ekonomisi, 1980’li yıllardan itibaren uygulamaya konulan liberal politikalarla birlikte maliye politikasının rolünde önemli dönüşümler yaşamıştır. 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle birlikte maliye politikası, para politikasıyla birlikte ekonomik istikrarın sağlanmasında tamamlayıcı bir araç haline gelmiştir. 1990’lı yıllarda yaşanan mali disiplinsizlik, artan kamu açıkları ve yüksek enflasyon, maliye politikalarının etkinliğini tartışılabilir hale getirmiştir. 2000’li yıllarda uygulamaya konulan mali disiplin politikaları ve yapısal reformlar, kamu maliyesinde görece bir iyileşme sağlamış; ancak dönemsel dalgalanmalar, maliye politikalarının makroekonomik değişkenler üzerindeki uzun dönemli etkilerinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır.

Şimdiye kadar Türkiye’de uygulanan maliye politikalarının etkilerini inceleyen çalışmalar (Aktan, 1998; Özçelik ve Tuncer, 2007; Vural, 2008; Kaya ve Durgun, 2009; Takım, 2011; Özcan, 2014; Sertel ve Sanyürek, 2016; Küçüköğlü, 2016; Tatlısu, 2017; Temel, 2017; Aksoy ve Kahrıman, 2022; Aslaner, 2022; Balkı ve Çelik, 2024) yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar, maliye politikalarının etkilerini incelerken makroekonomik göstergelerden yalnızca birkaçına odaklanmaktadır. Bu çalışma ise literatürden farklı olarak maliye politikası araçlarının (kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma) ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini hem kısa hem de uzun dönem perspektifinde

ortaya koymaktadır. Böylece maliye politikalarının etkinliği bütüncül bir perspektiften 1989-2024 dönemi itibarıyla analiz edilmektedir. Bu bağlamda, her bir makroekonomik değişken için ayrı bir analiz gerçekleştirilmiş ve her bir analizde ARDL sınır testi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, serilerin farklı durağanlık seviyelerine sahip olduğu durumlarda güvenilir sonuçlar sunması açısından tercih edilmiştir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde, maliye politikası araçlarının enflasyon üzerindeki etkileri incelenmiştir. Üçüncü bölüm, maliye politikası ile işsizlik arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Dördüncü bölümde ise gelir dağılımı ile maliye politikası arasındaki ilişki incelenmiştir.

1. BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

Bu bölümde maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme etkisi 1989-2024 dönemi itibarıyla analiz edilecektir. Analize geçmeden önce maliye politikası araçlarından kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma ile ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Devamında veri seti, model ve yöntem hakkında bilgi verilecektir. Son olarak yapılan analizlerden elde edilen bulgular raporlanarak bulguların literatürle örtüşen ve literatürden ayrılan yanları tartışılacaktır.

1.1. Literatür İncelemesi

Literatür incelemesi kapsamında maliye politikası araçlarıyla ekonomik büyüme ya da gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) ilişkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Ekonomik büyüme, belirli bir dönemde reel GSYİH’deki artış anlamına geldiğinden maliye politikası araçlarıyla GSYİH arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara da yer verilmiştir. Ayrıca ekonometrik modelde, bağımsız değişkenler arasında enflasyon da yer aldığı için ekonomik büyüme ile enflasyon ilişkisini araştıran çalışmalar da incelenmiştir.

1.1.1. Ekonomik Büyüme ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, Wagner kanunu ve Keynesyen hipotez bağlamında incelenmektedir. Wagner'e (1883) göre ekonomiler büyüdükçe kamu harcamaları ekonomik büyümeden daha fazla artmaktadır. Yani kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki vardır ve bu ilişkinin yönü ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğrudur. Wagner kanununda içsel bir faktör olan kamu harcamalarındaki artışın birinci nedeni, ekonomik gelişme ile kentlerde nüfus yoğunluğunun artmasıdır. Kent merkezinde nüfus yoğunluğu arttıkça eğitim, sağlık, barınma gibi kamu hizmetlerine olan talep de artacaktır. İkinci sebep ise sanayileşme ve

kentleşmenin hızlanmasıyla birlikte daha fazla altyapıya ihtiyaç duyulmasıdır. Kamu sektörü, kent merkezleri ve sanayi bölgelerindeki altyapıyı güçlendirmek için altyapı yatırım harcamalarını artırır. Kamu harcamalarındaki artışın bir diğer nedeni ise özel sektörün doğal tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri sunmada başarısız olmasıdır. Kamu sektörünün doğal tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri sunması durumunda kamu harcamalarının artması kaçınılmazdır (Bird, 1971; Magazzino, 2012).

Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisine dair ikinci yaklaşım ise Keynesyen hipotezdir. Wagner’den (1883) farklı olarak Keynes (1936), kamu harcamalarını dışsal bir faktör olarak görmektedir. Özellikle durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarının artması, çarpan ve hızlandırıcı mekanizmaları aracılığıyla toplam talebi canlandıracaktır. Toplam talepteki toparlanma ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla Keynesyen hipotezde ilişkinin yönü kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğrudur (Loizides ve Vamvoukas, 2005; Sedrakyan ve Varela-Candamio, 2019). İlk olarak 1929 Büyük Buhranı’nda ortaya çıkan Keynesyen hipotez, kamu harcamalarının kısa vadede ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını öngörmektedir. Daha sonra Lucas (1988), Romer (1989), Barro (1990), Tsoukis ve Miller (2003), Irmen ve Kuehnel (2009) gibi çalışmalar Keynesyen hipotezin uzun vadede de geçerli olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.

Literatürde yapılan çalışmaların bazıları (Abizadeh ve Yousefi, 1988; Oxley, 1994; Kolluri vd., 2000; Islam, 2001; Halıcıoğlu, 2003; Sideris, 2007; Mohammadi vd., 2008; Kumar vd., 2012; Akinlo ve Jemiluyi, 2018; Demir ve Balkı, 2019; Dahmani vd., 2021; Aydoğdu Bağcı, 2022; Karaş, 2022; Coulibaly ve Guei, 2022; Ünlü, 2024) yalnızca Wagner kanununu geçerli bulurken bazı çalışmalar (Babatunde, 2011; Yılığör vd., 2012; Al-Fawwaz, 2016; Gövdeli, 2019; Rasaily ve Paudel, 2019; Ahuja ve Pandit, 2020; Kızılkaya, 2021; Yurtkuran, 2022; Mushtaq vd., 2023; Şengür ve Ercan, 2023) yalnızca Keynesyen hipotezi geçerli bulmuşlardır. Bu çalışmalardan Abizadeh ve Yousefi (1988), Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) 1950-1984 dönemine ait yıllık verilerini incelemiştir. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, ABD için Wagner kanununu geçerli

bulmuştur. Oxley (1994), İngiltere’nin 1870-1913 dönemi verilerini incelediği çalışmasında, eş bütünleşme ve nedensellik testi uygulamıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, incelenen dönem itibarıyla Wagner kanunu geçerlidir.

Kolluri vd. (2000), G7 ülkelerine ait 1960-1993 dönemi verilerini analiz etmiştir. Eş bütünleşme ve nedensellik testi sonuçlarına göre, G7 ülkelerinde Wagner kanunu geçerli bulunmuştur. Burney (2002) çalışmasında Kuveyt’in 1969-1995 dönemi verilerini eş bütünleşme analizi ile test etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Wagner kanunu geçerlidir. Halıcıoğlu (2003), Türkiye’ye ait 1960-2000 dönemi yıllık verilerini analiz etmiştir. Eş bütünleşme ve nedensellik testi sonuçları, Wagner kanununun Türkiye için geçerli olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Mohammadi vd. (2008), Türkiye’ye ait 1950-2005 dönemi verilerini ARDL sınır testi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Wagner kanunu geçerlidir. Sideris (2007), Yunanistan’ın 1833-1938 dönemi verilerini kullanarak eş bütünleşme analizi ve nedensellik testi yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Wagner kanunu kabul edilmiştir. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin 1949-1998 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak nedensellik testi yapan Karagianni ve Pempetzoglou (2009), AB ülkelerinde Wagner kanununu geçerli bulmuştur. Akinlo ve Jemiluyi (2018) çalışmalarında, Nijerya’nın 1960-2016 dönemine ait yıllık verilerini incelemişlerdir. Doğrusal olmayan ARDL (Nonlinear ARDL - NARDL) analizi ve nedensellik testi sonuçlarına göre, Nijerya’da Wagner kanunu geçerlidir.

Babatunde (2011), ARDL sınır testi ve nedensellik testini Nijerya’nın 1970-2006 dönemine ait yıllık verilerine uygulamıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru anlamlı bir ilişki tespit edildiğinden Keynesyen hipotez kabul edilmiştir. Yılgör vd. (2012), Türkiye’nin 1980-2010 dönemindeki yıllık verilerini analiz etmişlerdir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, Keynesyen hipotez geçerlidir. Ürdün’ün 1980-2013 dönemi verilerini OLS (ordinary least square) regresyon analizi yöntemiyle analiz eden Al-Fawwaz (2016), Keynesyen hipotezin geçerli olduğuna dair kanıt sunmaktadır. Ahuja ve Pandit (2020) ise 59 gelişmekte olan ülkenin 1990-2019 dönemine ait verilerini incelemiştir. Nedensellik testi sonuçları, kamu

harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Yani, incelenen ülke grubu ve dönem itibarıyla Keynesyen hipotez geçerlidir.

Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalardan bazıları (Iyare ve Lorde, 2004; Loizides ve Vamvoukas, 2005; Karagianni ve Pempetzoglou, 2009; Abu-Eideh, 2015; Abbasov ve Aliyev, 2018; Gürdal vd., 2021; Bazán vd., 2022, Balkı ve Göksu, 2023; Akbulut ve Başoğlu, 2023) hem Wagner kanununun hem de Keynesyen hipotezin geçerliliğine dair kanıt üretirken bazı çalışmalar (Singh ve Sahni, 1984; Afxentiou ve Serletis, 1991; Henrekson, 1993; Ansari vd., 1997; Burney, 2002; Başar vd., 2010; Kónya ve Abdullaev, 2018) her iki hipotezin de geçerliliğine dair herhangi bir bulguya ulaşamamıştır. Bu çalışmalardan Iyare ve Lorde (2004), dokuz Karayip ülkesinin 1950-2000 dönemine ait panel verisini incelemiştir. Nedensellik testi sonuçlarına göre, Wagner kanunu incelenen dokuz ada ülkesinde geniş ve güçlü bir destek bulunmaktadır. Ayrıca kısa vadede, Keynesyen hipotezin geçerliliğine dair kanıtlar elde edilmiştir. Loizides ve Vamvoukas (2005) çalışmasında, Yunanistan, Birleşik Krallık ve İrlanda’nın 1948-1995 dönemi verilerini Wagner kanunu ve Keynesyen hipotez bağlamında incelemiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, üç ülkede de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Yani, bu ülkelerde hem Wagner kanunu hem de Keynesyen hipotez geçerlidir.

Afxentiou ve Serletis (1991) ise çalışmasında, Kanada’nın 1947-1986 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak nedensellik testi yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Benzer şekilde, İsveç’in 1861-1990 dönemi verilerini inceleyen Henrekson (1993) da eş bütünleşme analizi neticesinde, Wagner kanunu ve Keynesyen hipotezin geçerli olmadığını belirtmiştir. Burney (2002) çalışmasında, Kuveyt’in 1969-1995 dönemine ait verileri analiz etmiştir. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki yoktur. Avustralya’nın 1901-2008 dönemi verilerini inceleyen Kónya ve Abdullaev

(2018) de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Literatürde yapılan bazı çalışmalar (Iqbal ve Zahid, 1998; Dritsakis ve Adamopoulos, 2004; Bose vd., 2007; Samudram vd., 2009; Nurudeen ve Usman, 2010; Colombier, 2011; Husnain, 2011; Musaba vd., 2013; Sapuan ve Sanusi, 2013; Oni, 2014; Fedeli, 2015; Tabar vd., 2017; Afonso ve Alves, 2017; Lupu vd., 2018; Sedrakyan ve Varela-Candamio, 2019; Jaén-Garcia, 2020; Shafuda ve De, 2020; Arestis vd., 2021) ise kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi kamu harcamalarının bileşenleri itibarıyla analiz etmişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde ekonomik büyüme ile kamu harcamaları ilişkisi analiz edilirken toplam kamu harcamaları kullanıldığı için harcama türleri itibarıyla yapılan çalışmalar detaylı olarak incelenmemiştir.

1.1.2. Ekonomik Büyüme ile Vergiler Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma vardır. Bu çalışmalar genellikle içsel büyüme modellerini kullanarak vergi gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisine odaklanır. Vergi gelirlerini GSYİH’ye oran olarak alıp analiz eden çalışmalar, aslında vergi yükü ile ekonomik büyüme ilişkisini araştırmış olmaktadır.

Türkiye örneğinde yapılan çalışmalardan Durkaya ve Ceylan (2006), 1980-2004 dönemine ait verileri analiz etmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, dolaysız vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi varken dolaylı vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Göçer vd. (2010), dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi ile analiz etmiştir. Türkiye örneğinde 1924-2009 dönemi için dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında hem kısa hem de uzun dönemde pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Saraç (2015), 1969-2013 dönemine ait verileri kullanarak vergi yükü ile ekonomik büyüme ilişkisini dolaylı ve dolaysız vergi

ayrımı yaparak analiz etmiştir. Buna göre, dolaysız vergi yükü ekonomik büyümeyi negatif, dolaylı vergi yükü ise ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Özpençe ve Mercan (2020), vergi yükü ile ekonomik büyüme ilişkisini 1970-2018 dönemi itibarıyla test etmişlerdir. VAR analizi ve Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, vergi yükü ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Mangır ve Ertuğrul (2012), Türkiye’nin 1988-2011 dönemi verilerini ARDL sınır testi ile analiz ettiği çalışmalarında, vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Organ ve Ergen (2017), vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ARDL sınır testi ve Granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Türkiye’nin 1980-2015 dönemi verilerinin analizi sonucunda, uzun dönemde vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki vardır. Nedensellik testi sonucunda ise vergi yükünden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Mucuk ve Alptekin (2008), söz konusu ilişkiyi 1975-2006 dönemi için Türkiye örneğinde test etmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki vardır. Erdoğan vd. (2013), vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1998-2011 dönemi için eş bütünleşme ve nedensellik testi ile analiz etmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, sadece dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında ilişki vardır. Dolaysız vergiler ve toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki yoktur. Akıncı (2019), Türkiye’de 2006-2018 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak vergi gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde eş bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

Sağdıç ve Aydın (2021) ise Türkiye’nin 81 il bazındaki verilerini kullanarak 2006-2018 döneminde dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde eş bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Nedensellik testi sonuçları hem uzun hem de kısa dönemde dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik

olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kısa dönemde dolaylı vergilerden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü, uzun dönemde ise iki değişken arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Karayılmazlar ve Göde (2017), Türkiye’nin 1965-2015 dönemi verilerini vektör hata düzeltme modeli yardımıyla analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, vergi yükündeki pozitif artışlar, ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Literatürde vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında tespit edilen ilişki genellikle negatif olmasına rağmen Koç (2019), Türkiye’nin 1980-2017 dönemine ait verilerini Johansen eş bütünleşme testi ile analiz ettiği çalışmasında vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Daha güncel bir çalışmada Güdelci vd. (2025), Türkiye’nin 1990-2022 dönemi verilerini Maki eş bütünleşme testi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Uluslararası literatürde yer alan çalışmalardan Marsden (1984), yirmi ülkenin 1970-1979 dönemine ait verilerini analiz ettiği çalışmasında, vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Buna göre, vergi yükündeki %1’lik bir azalma ekonomik büyümeyi %0,36 olumsuz etkilemektedir. Kneller vd. (1999) çalışmasında, 22 OECD ülkesinin 1970-1995 dönemi verilerini analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, gelir ve sermaye üzerinden alınan vergilerdeki artışlar ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Benzer şekilde Widmalm (2001) çalışmasında, 23 OECD ülkesinin 1965-1990 dönemi verilerini analiz ederek kişisel gelir vergisindeki artışların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. 70 ülkenin 1970-1997 dönemi verilerini analiz eden Lee ve Gordon (2005), kurumlar vergisi oranında yapılacak %10’luk bir indirimin ekonomik büyümeyi %1-2 seviyesinde artıracığı sonucuna ulaşmıştır.

Canavire-Bacarreza vd. (2013), on dokuz Latin Amerika ülkesi ile 81 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1990-2009 dönemine ait verilerini kullanarak etki-tepki analizi yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kişisel gelir vergisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif olmakla birlikte önemli boyutta değildir. Kurumlar vergisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de

negatif olup kişisel gelir vergisine göre etkisi daha büyüktür. Pakistan’ın 1974-2010 dönemine ait verilerini ARDL sınır testi ile analiz eden Ahmad vd. (2018), uzun dönemde vergi gelirlerinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği, kısa dönemde ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Egbunike vd. (2018), Gana ve Nijerya’nın 2000-2016 dönemi verilerini analiz ettikleri çalışmalarında, vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

Nguyen (2019), Vietnam’ın 2003-2017 dönemine ait verileriyle dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, dolaylı vergiler ekonomik büyümeyi istatistiki olarak anlamlı etkilerken dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Tanzanya’nın 1996-2019 dönemi verilerini inceleyen Maganya (2020), ARDL sınır testi sonucunda, mal ve hizmetlerden alınan vergilerin ekonomik büyümeyi pozitif, gelir üzerinden alınan vergilerin ise ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini tespit etmiştir. Gashi vd. (2018) çalışmalarında, Kosova’nın 2007-2015 dönemine ait verilerini analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, gelir üzerinden alınan vergiler ile katma değer vergisi gibi mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı ve pozitifdir.

Sayari vd. (2023), Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden oluşan on dört ülkenin 2010-2020 dönemine ait verileri sabit etkiler modelinde regresyon analizine tabi tutmuştur. Analiz sonuçlarına göre, katma değer vergisi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Akbualiev (2024) çalışmasında, Azerbaycan’ın 1991-2021 dönemine ait verilerini eş bütünleşme testi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Wibowo ve Mersalina (2024), Endonezya’nın 1990-2022 dönemi verileriyle yapmış oldukları analizde gelir, katma değer ve özel tüketim vergisi gelirlerinin hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkilerinin olduğunu tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra, ithalattan alınan vergi gelirleri sadece uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.

1.1.3. Ekonomik Büyüme ile Borçlanma Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar genellikle iç ve dış borç ayırımı yaparak bu ilişkiyi incelemiştir. Türkiye örneğinde dış borçların ekonomik büyümeye etkisini inceleyen çalışmalardan Bayır (2020), dış borç stoğu ile ekonomik büyüme değişkenlerini 2002-2020 dönemi çeyreklik verilerini kullanarak eş bütünleşme ve nedensellik testlerine tabi tutmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre, dış borçlanma uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumsuz etkilerken kısa dönemde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Ayrıca, uzun dönemde dış borçlanmadan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi varken kısa dönemde nedensellik ilişkisinin yönü ekonomik büyümeden dış borçlanmaya doğrudur.

Karagöl (2002), eş bütünleşme ve Granger nedensellik testleri aracılığıyla 1956-1996 dönemi verilerini analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, dış borç yükü ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. İpek ve Yaşar (2008), dış borç ile ekonomik büyüme ilişkisini 1989-2007 dönemi için analiz etmişlerdir. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, uzun dönemde dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatiftir. Nedensellik testi sonuçları ise dış borçlar ile ekonomik büyüme arasında hem uzun hem de kısa dönemli çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Uysal vd. (2009) çalışmasında, 1965-2007 dönemine ait yıllık verileri kullanarak dış borç-ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmişlerdir. Johansen eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, dış borçlar hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Umutlu vd. (2011), SEKK yöntemiyle yaptığı regresyon analizinde 1990-2008 dönemi için dış borçlanmanın ekonomik büyümeyi pozitif, iç borçlanmanın ise ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini tespit etmiştir. Korkmaz (2015), Türkiye’de dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini test ettiği çalışmasında, dış borçlanmadan ekonomik

büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu belirtmiştir. Ağır (2016), 1970-2014 dönemine ait verilerle simetrik ve asimetrik nedensellik testlerini uygulamıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif iken dış borçlanmadan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Doruk (2018), ekonomik büyüme ile dış borçlanma arasındaki ilişkiyi test için 1970-2014 dönemi itibarıyla yaptığı eş bütünleşme analizinde, iki değişken arasında negatif ilişkinin varlığını doğrulamıştır. Toktaş vd. (2019), gerçekleştirdiği asimetrik nedensellik testinde, borçlanma ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisini tespit etmiştir. Türkiye’nin 1970-2017 dönemi verilerini ARDL sınır testi yaklaşımıyla analiz eden Benli (2020), dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde, Biçer (2020) de aynı dönem ve analiz yöntemiyle aynı sonuçlara ulaşmıştır. Hotunluoğlu ve Yavuzer (2020) ise 2000-2019 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak Engle-Granger eş bütünleşme analizi yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Çiçek vd. (2010) çalışmalarında, 1990-2009 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak iç ve dış borç stoğunun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, iç borç stoğundaki artışlar GSYİH’yi artırırken dış borç stoğundaki artışlar GSYİH’yi azaltmaktadır. Arslan (2022), 1998-2020 döneminde iç ve dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmıştır. VAR modelinde yapılan analiz neticesinde, iç borçlanma ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Ayrıca nedensellik testi sonuçlarına göre, ekonomik büyümeden dış borçlanmaya doğru ve iç borçlanmadan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri bulunmaktadır.

Taban ve Kara (2006), Türkiye’nin 1989-2004 dönemine ait çeyreklik verilerini inceledikleri çalışmalarında, iç borçlanmanın özel sektör yatırımlarını dışlayarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini bulmuşlardır. Benzer şekilde Demir ve Server (2008) de 1987-2007 dönemi verilerini analiz ederek iç

borçlanma ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bilginoğlu ve Aysu (2008), dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, iki değişken arasında negatif bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Çelik ve Başkonuş Direkci (2013), Türkiye’nin 1991-2010 dönemi verilerini analiz ettikleri çalışmalarında, dış borçlanmanın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Kırıcı Çevik ve Cural (2013), iç ve dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye örneğinde 1989-2012 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak analiz etmişlerdir. Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre, dış borçlanmadan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi varken iç borçlanma ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Uluslararası literatürde borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalardan Were (2001), Kenya’nın 1970-1995 dönemi verilerini analiz etmiştir. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatiftir. Maghyereh vd. (2002), Ürdün’ün 1970-2002 dönemi verilerini analiz ettikleri çalışmalarında, dış borçların eşik değerini %53 olarak tahmin etmişlerdir. Yani, %53’ün altındaki dış borç oranı ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Etiyopya örneğinde 1970-2002 dönemi için yapılan eş bütünleşme analizinde Desta (2005), dış borçlar ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir.

Cunnigham (1993), on altı ülkenin 1970-1987 dönemi verilerini kullanarak yaptığı sıradan en küçük kareler (SEKK) yöntemi aracılığıyla regresyon analizi yapmıştır. Çalışmanın sonuçları, ekonomik büyüme ile borçlanma arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Akujuobi’nin (2007), Nijerya için 1980-2002 dönemi verileriyle yaptığı analiz sonuçlarına göre, dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif iken iç borçlanmanın etkisi pozitiftir. Bakar (2008), Malezya’nın 1970-2005 dönemi verileriyle yaptığı analiz sonuçlarına göre, borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitiftir. Maana vd. (2008), Kenya’nın 1996-2007 dönemi verileriyle içsel büyüme modelini kullanarak yaptığı analiz neticesinde, iç

borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Pakistan’ın 1972-2010 dönemi verilerini SEKK regresyon analizi ile test eden Rais ve Anwar (2012), borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin olduğunu tahmin etmiştir. Erataş ve Nur (2013), yükselen piyasa ekonomilerinin 1990-2010 dönemi verileriyle gerçekleştirdiği analiz neticesinde, dış borçlanmanın ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Güneş (2019), yirmi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin verilerini kullanarak gerçekleştirdiği nedensellik testinde, ekonomik büyümeden dış borçlanmaya doğru tek yönlü ve pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Yani, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomisi büyüdükçe dış borçlanmaları da artmaktadır.

Tanzi ve Fanizza (1995), 1970-1993 dönemi için 18 sanayileşmiş ülkenin verisini incelediği çalışmasında, iç borç yükünün ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Abbas ve Christensen (2007), doksan üç gelişmekte olan ülkenin 1975-2004 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmasında, iç borçlanmanın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Sheikh vd. (2010), Pakistan’ın 1972-2009 dönemi verilerini analiz ettikleri çalışmalarında, iç borçlanma ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit ederken iç borç servisi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğunu tespit etmişlerdir. Singh (1999), Hindistan’ın 1959-1995 dönemi verilerini analiz ederek iç borçlanma ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Tanzi ve Chalk (2000) AB ülkeleri, Clements vd. (2003) elli beş düşük gelirli ülke, Hauner (2006) yetmiş üç gelişmekte olan ülke özelinde yaptıkları incelemelerde, iç borçlanma ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir.

Pattillo vd. (2002) çalışmalarında 93 gelişmekte olan ülkenin 1969-1998 dönemi verilerini analiz ederek ekonomik büyümeyi maksimize eden dış borç servisi oranını %20 olarak hesaplamışlardır. Bu seviyenin altında yapılacak dış borçlanma, ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir. Schclarek (2004), elli dokuz gelişmekte olan ve yirmi dört gelişmiş ülke üzerine yaptığı analizde, dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Benzer

şekilde Patenio ve Tan-Cruz (2007), Filipinler’in 1981-2005 dönemi verilerini incelediği çalışmalarında, dış borçlanmanın ekonomik büyümeyi düşük de olsa olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir. Bunların yanı sıra, Reinhart ve Rogoff (2010) gibi çalışmalar, inceledikleri ülke grupları ve dönemler itibarıyla dış borçlanmanın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

1.1.4. Ekonomik Büyüme ile Enflasyon Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Türkiye örneğinde enflasyon ile ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmalardan Uçan ve Çebe (2018), 2000-2016 dönemine ait çeyreklik verileri kullanmışlardır. ARDL sınır testi ve Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, Türkiye örneğinde herhangi bir ilişki yoktur. Kopuk (2020), 1988-2019 dönemi için GSYİH, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi sonuçları, enflasyon ile GSYİH arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Karaca (2003), regresyon analizi ve nedensellik testi aracılığıyla GSYİH ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1987-2002 dönemine ait çeyreklik verilerin kullanıldığı analiz sonuçlarına göre, GSYİH ile enflasyon arasında negatif bir ilişki vardır. İlişkinin yönü ise enflasyondan GSYİH’ye doğrudur.

Çetintaş (2003), Türkiye’nin 1970-1996 dönemine ait verileriyle yaptığı regresyon analizi sonucunda, enflasyon ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde negatif ve istatistiki olarak anlamlı ilişki tespit etmiştir. Berber ve Artan (2004), 1987-2003 dönemine ait aylık verileri kullanarak SEKK yönteminde regresyon ve nedensellik testi yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, enflasyondan ekonomik büyümeye doğru negatif bir ilişki bulunmaktadır. Benzer şekilde 1924-2002 dönemine ait yıllık verilere SEKK regresyon ve nedensellik testi uygulayan Terzi (2004), enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü ve negatif bir ilişki tespit etmiştir. Karagöl vd. (2005), 1987-2004 dönemine ait aylık verileri kullanarak nedensellik testi uygulamışlardır. Sonuçlar, uzun dönemde enflasyon ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü

geri besleme ilişkisi olduğunu, kısa dönemde ise sadece GSYİH’den enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Yapraklı (2007), 1987-2007 dönemine ait aylık verileri nedensellik testi ile analiz ettiği çalışmasında, uzun dönemde GSYİH’den enflasyona doğru tek yönlü ve negatif bir ilişkinin varlığını doğrulamıştır. Uysal vd. (2008), 1950-2006 dönemi verilerini VAR analizi ve nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Taban (2008), ARDL sınır testi aracılığıyla 1970-2006 dönemine ait yıllık verileri analiz ettiği çalışmasında, enflasyonun hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Saraç (2009), 1988-2007 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak yaptığı ARDL sınır testi sonucunda, tüketici fiyat endeksi (TÜFE) ile GSYİH arasında hem kısa hem de uzun dönemde negatif ilişkinin olduğunu tespit etmiştir.

Karaçor vd. (2009) çalışmalarında 1990-2005 dönemine ait çeyreklik verileri analiz etmişlerdir. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkisi vardır. Nedensellik testi sonuçları ise ekonomik büyüme ile enflasyon arasında çift yönlü geri besleme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Özçelik ve Uslu (2017), 2007-2014 dönemine ait aylık verileri kullanarak Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testlerini uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, enflasyon, ekonomik büyüme ve işsizlik uzun dönemde eş bütünleşiktir. Nedensellik testi sonuçları ise enflasyon ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Karaçor vd. (2011), 1988-2007 dönemi çeyreklik verileriyle yaptıkları ARDL sınır testi neticesinde, enflasyon ile ekonomik büyüme arasında hem kısa hem de uzun dönemde negatif bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Köse (2016), 2003-2014 dönemine ait çeyreklik verileri analiz ederek uzun dönemde enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini tespit etmiştir. Türkiye’nin 2003-2017 dönemi verileriyle Granger nedensellik testi yapan Uslu (2018), enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü ve

negatif bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Bölükbaş (2019), Türkiye’deki yirmi beş bölgenin verileriyle yaptığı panel ARDL analizi neticesinde, enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Karabulut (2019) ise 2003-2018 dönemi çeyreklik verilerini kullanarak yaptığı Granger nedensellik testi sonuçları, ekonomik büyümeden enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ak (2021), Türkiye’nin 2005-2020 dönemine ait aylık verilerini kullanarak yaptığı ARDL sınır testinde, enflasyon ve ekonomik büyümenin eş bütünleşik olduğunu tespit etmiştir. Alper ve Kök (2023), 1988-2020 dönemi verilerini ARDL sınır testi aracılığıyla analiz ettiği çalışmasında, uzun dönemde enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Uluslararası literatürde enflasyon ile ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalardan Thayaparan (2014), Sri Lanka’nın 1990-2012 dönemi verilerini incelemiş olup enflasyondan GSYİH’ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir. Ademola ve Badiru (2016), Nijerya’nın 1981-2014 dönemi verileriyle yaptığı eş bütünleşme analizi sonucunda enflasyonun ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini tespit etmiştir. Yelwa vd. (2015) ise Nijerya’nın 1987-2012 dönemine ait verilerine uyguladığı SEKK regresyon analizine göre, enflasyon ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Mohseni ve Jouzaryan (2017), İran’ın 1996-2012 dönemi verilerini ARDL sınır testine tabi tutmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre, enflasyon uzun dönemde ekonomik büyümeyi negatif ve istatistiki olarak anlamlı etkilemektedir. Dritsakis ve Stamatiou (2016) çalışmalarında Yunanistan’ın 1995-2015 dönemi verilerini analiz etmişlerdir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, uzun dönemde enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Jaradat (2013), Ürdün’ün 2000-2010 dönemi verilerine uyguladığı VAR analizi sonucunda, enflasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Shahid (2014), Pakistan’ın 1980-2010 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak ARDL sınır testi yapmıştır. Analiz sonuçlarına göre, enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi vardır. Dorothy vd. (2021),

Malezya’nın 2010-2018 dönemi verileriyle gerçekleştirdiği ARDL sınır testi sonucunda uzun dönemde enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Nijerya’nın 1986-2020 dönemi verilerini SEKK modelinde regresyon analizi ile test eden Idris (2021), enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Evans (2022), Gana’nın 1991-2021 dönemi verilerini Johansen eş bütünleşme analizi yardımıyla analiz etmiştir. Analiz sonuçları, enflasyonun ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini göstermektedir. Fung ve Nga (2022), on bir Asya ülkesinin 1996-2019 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmasında, enflasyonun uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Lubbock ve Merin (2022), Filipinler’in 1991-2020 dönemine ait verilerini analiz ettikleri çalışmada Johansen eş bütünleşme analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, uzun dönemde enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır. Sekwati ve Dagume (2023) ise Güney Afrika’nın 1994-2018 dönemi verileriyle yapmış olduğu analizde, enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin olduğunu tespit etmiştir.

1.2. Metodoloji

1.2.1. Veri Seti

Esas olarak maliye politikası araçları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1989-2024 döneminde Türkiye için test etmeyi amaçlayan bu bölümde yıllık veriler kullanılmış olup verilerin açıklamaları Tablo 1.1’de yer almaktadır. Buna göre; “BUY” ekonomik büyüme oranını, “KH” kamu harcamalarının GSYİH’ye oranını, “VER” vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranını, “BORC” merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin yaptığı borçlanmanın GSYİH’ye oranını, “ENF” tüketici fiyat endeksini göstermektedir.

Verilere ait özet istatistikler Tablo 1.2’de, zaman yolu grafikleri ise Şekil 1.1’de yer almaktadır. İnceleme döneminde en fazla dalgalanma ekonomik büyüme oranında meydana gelmiştir. 1989-2024 döneminde Türkiye ekonomisi ortalama %4,62 büyümüştür. Ekonomik büyüme oranı en yüksek 2021 yılında

%11,44 olarak gerçekleşirken en düşük 2001 yılında %-5,75 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomideki bu daralmanın sebebi 2001 bankacılık krizidir. Ekonomik büyüme oranının çarpıklık katsayısı negatif olduğu için sola çarpıktır. Basıklık katsayısı üçe çok yakın (3,01) olduğu için normal dağılıma çok yakındır. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilemektedir.

Tablo 1.1. Veri Açıklamaları

Kısaltma	Açıklama	Veri Kaynağı	Beklenen İşaret Değeri
BUY	Ekonomik büyüme oranı	World Bank (2025)	Bağımlı değişken
KH	Kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı	World Bank (2025)	-
VER	Vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranı	OECD (2025)	-
BORC	Merkezi hükümet borçlarının GSYİH’ye oranı	IMF (2025)	-
ENF	Tüketici fiyat endeksi	World Bank (2025)	-

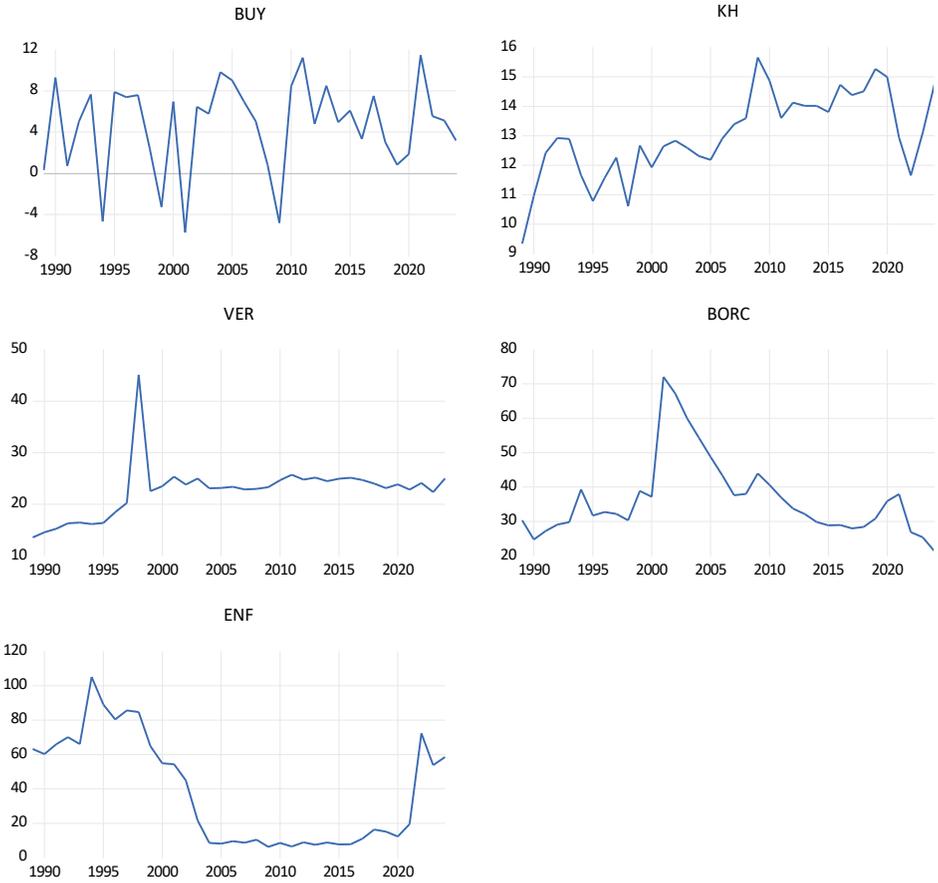
Aynı zamanda kamu ekonomisinin büyüklüğünü de gösteren kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %13,03 olmuştur. Bu oran, 2008 krizinin etkisiyle en yüksek (%15,66) 2009 yılında, en düşük ise (%9,34) 1989 yılında gerçekleşmiştir. Kamu harcamalarının çarpıklık katsayısı negatif olduğu için sola çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilemektedir.

Tablo 1.2. Özet İstatistikler

	BUY	KH	VER	BORC	ENF
Ortalama	4,6152	13,0256	22,6679	36,5062	38,2855
Medyan	5,3223	12,9163	23,3445	32,4535	20,5995
Maksimum	11,4394	15,6579	45,097	72,06	105,215
Minimum	-5,75	9,3434	13,557	21,3249	6,251
St. Hata	4,3987	1,4362	5,2423	11,4983	31,519
Çarpıklık	-0,7909	-0,3118	1,7334	1,5779	0,4329

Basıklık	3,0121	2,7966	10,6868	5,1202	1,6956
Jarque-Bera	3,7529	0,6453	106,6577	21,6808	36,7634
Olasılık	0,1531	0,7242	0,0000	0,0000	0,1591
Gözlem Sayısı	36	36	36	36	36

Şekil 1.1. Zaman Yolu Grafikleri

Vergi yükü olarak da ifade edilen vergi gelirlerinin GSYİH'ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %22,67 olmuştur. Bu oran en yüksek 1998 yılında %45,1 olarak gerçekleşirken en düşük 1989 yılında %13,56 olarak gerçekleşmiştir. Vergilerin çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten büyük olduğu için normal dağılıma göre daha sivridir.

Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,00 olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir. Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin (genel bütçeli idareler, özel bütçeli idareler, düzenleyici ve denetleyici kurumlar) yapmış olduğu borçlanmanın GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %36,51’dir. Bu oran en düşük 2024 yılında %21,33 olarak gerçekleşirken en yüksek 2001 yılında %72,06 olarak gerçekleşmiştir. Borçlanmanın 2001 yılında en yüksek düzeyde gerçekleşmesinin nedeni 2001 bankacılık krizi ve aynı yıl IMF ile imzalanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’dır. Borçlanmanın çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten büyük olduğu için normal dağılıma göre daha sivridir. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,00 olduğu için seri normal dağılıma uygun değildir.

1989-2024 döneminde enflasyon (tüketici fiyat endeksi) ortalama %38,29 olmuştur. Bu oran en yüksek 1994 yılında %105,22 olarak gerçekleşirken en düşük 2009 yılında %6,25 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranının en yüksek değere ulaşmasının nedeni 1994 krizi iken en düşük seviyenin 2009 yılında kaydedilmesinin sebebi 2008 krizinin etkisiyle ekonomide yaşanan durgunluktur. Enflasyonun çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir.

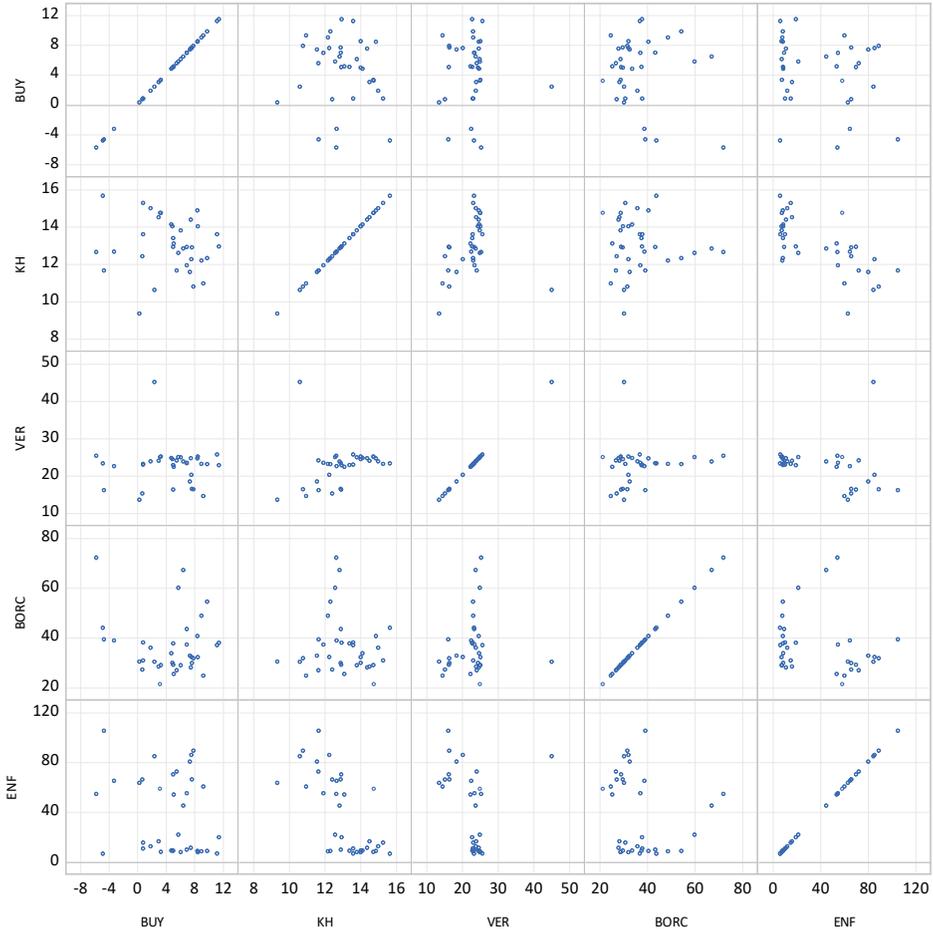
Değişkenler arasındaki muhtemel ilişkiler hakkında bilgi sunan ve çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığını gösteren korelasyon matrisi, Tablo 1.3’te yer almaktadır. Çoklu doğrusal bağlantı sorunu varsa (korelasyon katsayıları %75’ten büyükse) elde edilen tahmin sonuçları yanıltıcı olacaktır (Albayrak, 2005). Tablo 1.3’teki korelasyon matrisi incelendiğinde, bağımsız değişkenler arasındaki katsayılar %75’ten küçük olduğu için çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır. Bağımsız değişkenlerin tamamı ile bağımlı değişken arasında negatif bir ilişki beklenmektedir.

Tablo 1.3. Korelasyon Matrisi

	BUY	KH	VER	BORC	ENF
BUY	1				
KH	-0,0948	1			
VER	-0,0064	0,2250	1		
BORC	-0,1442	-0,0443	0,1364	1	
ENF	-0,2230	-0,6868	-0,2743	-0,1804	1

Korelasyon matrisinin görselleştirilmiş hali olan, her bir değişkenin kendisiyle ve diğer değişkenlerle olan ilişkisini gösteren saçılım grafiği Şekil 1.2’de yer almaktadır.

Şekil 1.2. Saçılım Grafiği

Tablo 1.4. VIF Testi Sonuçları

Değişkenler	Katsayı Varyansı	Merkezi VIF
KH	0,5314	4,0858
VER	0,0119	1,3806
BORC	0,0046	2,7969
ENF	0,0021	9,3866

Çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını test etmek için ayrıca VIF (Variance Inflation Factors) testi de yapılmış ve sonuçları Tablo 1.4’te gösterilmiştir. Buna göre, bağımsız değişkenlerin merkezi VIF değerleri 10’un altında olduğu için (Ege ve Bayrakdaroğlu, 2008) çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır.

1.2.2. Model ve Yöntem

Türkiye örneğinde maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki olası etkilerini ölçmek için kurulan model, (1) nolu denklemde gösterilmiştir. Bu modelin kurulmasında Cunnigham (1993), Rais ve Anwar (2012), Ademola ve Badiru (2016), Egbunike vd. (2018), Ahuja ve Pandit (2020), Şengür ve Ercan (2023) tarafından oluşturulan modellerden esinlenilmiştir. Ancak literatürdeki mevcut modellerden farklı olarak bu modelde maliye politikası araçlarının tamamı tek modelde bulunmaktadır. Modelde yer alan *BUY*, *KH*, *VER*, *BORC* ve *ENF* değişkenlerine ilişkin açıklamalar Tablo 1.1’de yer almaktadır. Buna göre bağımsız değişkenlerin tamamının katsayısının negatif olması beklenmektedir. Modeldeki ε_t ise hata terimini göstermektedir.

$$BUY_t = \alpha_0 + \alpha_1 KH_t + \alpha_2 VER_t + \alpha_3 BORC_t + \alpha_4 ENF_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Bu çalışmanın tamamında, yöntem olarak eş bütünleşme analizi tercih edilmiştir. Zaman serilerinde hangi eş bütünleşme analizinin uygulanacağını belirlemek için serilerin durağanlık seviyelerinin tespit edilmesi gerekir (Göksu ve Göçoğlu, 2023: 11378). Bunun için öncelikle geleneksel birim kök testleri arasında yer alan Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF birim kök testi ile Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen PP birim kök testi uygulanmıştır. Bunlara ilave olarak inceleme dönemindeki olası yapısal

kırılmaları tespit etmek amacıyla Lee ve Strazicich’in (2003) geliştirdiği LS birim kök testi de uygulanmıştır. Eşbütünleşme analizinde ise Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. ARDL modelinin matematiksel formu (2) nolu denklemde gösterilmiştir.

$$\begin{aligned} \Delta BUY_t = & \alpha_0 + \alpha_1 DUM_{2001} + \sum_{i=1}^p \alpha_{2i} \Delta BUY_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{3i} \Delta KH_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^p \alpha_{4i} \Delta VER_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{5i} \Delta BORC_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{6i} \Delta ENF_{t-i} \\ & + \alpha_7 BUY_{t-1} + \alpha_8 KH_{t-1} + \alpha_9 VER_{t-1} + \alpha_{10} BORC_{t-1} \\ & + \alpha_{11} ENF_{t-1} + \sigma_t \end{aligned} \quad (2)$$

Denklemde yer alan “ Δ ” birinci fark operatörünü, “ p ” gecikme uzunluğunu, “ $\alpha_2, \alpha_3, \alpha_4, \alpha_5, \alpha_6$ ” kısa dönem katsayılarını, “ $\alpha_7, \alpha_8, \alpha_9, \alpha_{10}, \alpha_{11}$ ” uzun dönem katsayılarını, “ α_0 ” sabit terimi, “ DUM ” kukla değişkeni, “ α_1 ” kukla değişkenin katsayısını, “ σ_t ” artık değeri göstermektedir. Pesaran vd. (2001), ARDL yaklaşımında ilk olarak hem bağımlı değişkenin hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan “F” sınır testi (Overall F-bounds test = $F_{OV-BOUNDS}$) önermişlerdir. $F_{OV-BOUNDS}$ testinin boş ve alternatif hipotezleri sırasıyla “ $H_0: \alpha_7 \dots \alpha_{11} = 0$ ” ve “ $H_A: \alpha_7 \dots \alpha_{11} \neq 0$ ” şeklindedir. Hipotezlerin sınanmasında, elde edilecek F_{BOUNDS} istatistik değerleri Narayan (2005) tarafından hesaplanan alt ve üst sınır kritik değerleriyle karşılaştırılacaktır. $F_{OV-BOUNDS}$ değerlerinin üst sınır kritik değerlerini aşması halinde “ H_0 ” hipotezi reddedilerek eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiş olacaktır. Pesaran vd.’nin (2001) önerdiği diğer test ise yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerini dikkate alan “t” sınır testidir (t-bounds test = t_{BOUNDS}). Bu testinin boş hipotezi “ $H_0: \alpha_7 = 0$ ” iken alternatif hipotezi “ $H_A: \alpha_7 \neq 0$ ” şeklindedir. Hipotezlerin sınanmasında, elde edilen t_{BOUNDS} istatistik değerleri Pesaran vd.’nin (2001) hesapladığı alt ve üst sınır kritik değerleriyle karşılaştırılacak ve üst sınır kritik değerlerini aşması halinde “ H_0 ” hipotezi reddedilerek eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiş olacaktır.

Bağımlı değişkeni açıklamada yalnızca bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan McNown vd. (2018) ile Sam vd. (2019) tarafından yeni bir yaklaşım daha geliştirilmiştir. Bu yaklaşımı McNown vd. (2018) “Bootstrap ARDL” olarak adlandırırken Sam vd. (2019) “Augmented ARDL” olarak adlandırmaktadır. Genişletilmiş ARDL (A-ARDL) yaklaşımı $F_{OV-BOUNDS}$ ve t_{BOUNDS} testlerine ilave olarak dışsal “F” sınır testi (Exogenous F-bounds test = $F_{EX-BOUNDS}$) önermektedir. $F_{EX-BOUNDS}$ testinin boş ve alternatif hipotezleri ise sırasıyla “ $H_0: \alpha_8 \dots \alpha_{11} = 0$ ” ve “ $H_A: \alpha_8 \dots \alpha_{11} \neq 0$ ” şeklindedir. Hipotezlerin sınanmasında, elde edilecek $F_{EX-BOUNDS}$ istatistik değerleri Sam vd. (2019) tarafından hesaplanan alt ve üst sınır kritik değerleriyle karşılaştırılacaktır. $F_{EX-BOUNDS}$ değerlerinin üst sınır kritik değerlerini aşması halinde “ H_0 ” hipotezi reddedilecek ve eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiş olacaktır. Eş bütünleşme analizi ve uzun dönem katsayılarının tahmininden sonra sınırsız hata düzeltme modeli (Unrestricted Error Correction Model -UECM) ile kısa dönem katsayıları tahmin edilmiştir. UECM denkleminin matematiksel formu (3) nolu denklemde gösterilmiştir.

$$\begin{aligned} \Delta BUY_t = & \alpha_0 + \alpha_1 DUM_{2001} + \sum_{i=1}^p \alpha_{2i} \Delta BUY_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{3i} \Delta KH_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^p \alpha_{4i} \Delta VER_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{5i} \Delta BORC_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{6i} \Delta ENF_{t-i} \\ & + \gamma ECT_{t-1} + \tau_t \end{aligned} \quad (3)$$

1.3. Ampirik Bulgular ve Tartışma

Eş bütünleşme analizlerinin yapılabilmesi için öncelikle kullanılan serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekir. Seriler düzeyde ya da birinci farkta durağan “I(0) ya da I(1)” olduğunda ARDL prosedürü işletilebilir. Ancak hiçbir serinin ikinci farkta durağan “I(2)” olmaması gerekir (Göksu, 2023: 385). Bu amaçla modelde kullanılan seriler için ADF ve PP birim kök testleri (Dickey ve Fuller, 1979; Phillips ve Perron, 1988;) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 1.5’te gösterilmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre ekonomik

büyüme, kamu harcamaları ve vergilerin düzeyde durağan I(0) olduğu; borçlanma ve enflasyonun ise birinci farkta durağan I(1) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1.5. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

ADF	Düzyede			Birinci Farkta			Karar
	C	C & T	No C&T	C	C & T	No C&T	
	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	
BUY	-6,44***	-4,33***	-0,06				I(0)
KH	-3,05**	-3,73**	0,59				I(0)
VER	-14,71***	-13,61***	-0,81				I(0)
BORC	-1,80	-1,92	-0,70	-6,09***	-6,22***	-6,18***	I(1)
ENF	-1,33	-0,99	-0,90	-1,22	-4,39***	-1,30	I(1)

PP	Düzyede			Birinci Farkta			Karar
	C	C & T	No C&T	C	C & T	No C&T	
	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	
BUY	-7,82***	-8,28***	-3,43***				I(0)
KH	-3,06**	-3,80**	1,34				I(0)
VER	-4,13***	-4,47***	0,11				I(0)
BORC	-1,80	-1,92	-0,70	-6,08***	-6,23***	-6,17***	I(1)
ENF	-1,35	-0,79	-0,85	-6,26***	-6,38***	-6,36***	I(1)

Not: “C” sabitli, “C & T” sabitli ve trendli, “No C & T” sabitsiz ve trendsiz anlamına gelmektedir. “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir. Serilerin durağanlık seviyelerine karar verilirken “C & T” kriteri esas alınmıştır. Tahminler AIC’ye (Akaike Bilgi Kriteri) göre yapılmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1989-2024 dönemi esas alındığında önemli yapısal kırılmaların olduğu ve bunların serilerin durağanlık seviyelerini etkileyebileceği düşünüldüğünden yapısal kırılmaları içsel olarak dikkate alan testlerden çift kırılma tespit edebilen LS birim kök testi (Lee ve Strazicich, 2003) de uygulanmıştır. LS birim kök testi sonuçları Tablo 1.6’da gösterilmiştir. LS birim kök testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme, vergiler ve borçlanmanın düzeyde durağan I(0) olduğu; kamu harcamaları ve enflasyonun birinci farkta durağan I(1) olduğu tespit edilmiştir. Hem geleneksel hem de kırılmalı birim kök testleri birlikte değerlendirildiğinde, bağımlı değişken olan ekonomik büyüme oranının I(0), bağımsız değişkenlerden vergilerin GSYİH’ye oranı ve merkezi

hükümet borçlanmasının GSYİH’ye oranının I(0), enflasyon oranı ve kamu harcamalarının GSYİH’ye oranının ise I(1) olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 1.6. LS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzeyde			Birinci Farkta			Karar
	Lag	Kırılma Dönemi	t ist.	Lag	Kırılma Dönemi	t ist.	
BUY	0	1992-2002	-6,45**				I(0)
KH	1	1993-2019	-5,33	1	1993-1997	-6,68***	I(1)
VER	1	1996-2000	-13,89***				I(0)
BORC	2	1999-2006	-7,03**				I(0)
ENF	0	1997-2007	-3,70	1	2002-2019	-7,70***	I(1)

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir. Serilerin durağanlık seviyelerine karar verilirken Model C (Break): Kırılmalı Sabitli & Trendli modeller esas alınmış olup maksimum gecikme uzunluğu (Lag) 2 olarak seçilmiştir.

Eş bütünleşme ilişkisinin analizinde ARDL prosedürü işletilmiştir. Modelde bağımlı değişken olan ekonomik büyüme oranı düzeyde durağan olduğu için $F_{OV-BOUNDS}$ ve t_{BOUNDS} istatistiklerine ilave olarak $F_{EX-BOUNDS}$ istatistiği de hesaplanmıştır. $F_{OV-BOUNDS}$, t_{BOUNDS} , ve $F_{EX-BOUNDS}$ istatistikleri sırasıyla Narayan vd. (2005), Pesaran vd. (2001), Sam vd. (2019) tarafından hesaplanan kritik değerlerle karşılaştırılarak eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığına karar verilmiştir. A-ARDL sınır testi sonucunda elde edilen istatistik değerleri Tablo 1.7’de gösterilmiştir. Test istatistikleri kritik değerlerle karşılaştırılırken I(1) düzeyindeki en yüksek kritik değerler esas alınmıştır.

Bağımlı değişkeni açıklarken hem bağımlı değişkenin hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan $F_{OV-BOUNDS}$ testinin istatistik değeri “9,92” olarak hesaplanmıştır. Bu değer %1 anlamlılık düzeyinde I(1) için hesaplanan en yüksek kritik değerden büyük olduğundan eş bütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, uzun dönemde ekonomik büyüme oranının hem ekonomik büyüme oranının gecikmeli değeri hem de kamu harcamaları, vergiler, borçlanma ve enflasyonun gecikmeli değerleriyle birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Bağımlı değişkeni açıklamada yalnızca bağımlı

değişkenin gecikmeli değerini dikkate alan t_{BOUNDS} testinin istatistik değeri “-4,29” olarak hesaplanmıştır. Bu değer %5 anlamlılık düzeyinde I(1) için hesaplanan en yüksek kritik değerden büyük olduğundan eş bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. (t_{BOUNDS} istatistik değerinin, kritik değerlerle karşılaştırılmasında mutlak değerler esas alınmıştır.) Yani, uzun dönemde ekonomik büyüme oranı ile ekonomik büyüme oranının gecikmeli değerleri birlikte hareket etmektedir. Bir başka ifadeyle uzun dönemde ekonomik büyüme oranını açıklamada, ekonomik büyüme oranının kendi gecikmeli değerleri etkilidir.

Tablo 1.7. A-ARDL Sınır Testi Sonuçları

	Test İstatistikleri		Sonuç				
f (BUY KH, VER, BORC, ENF)	F_{OV}	9,92***	Eş bütünleşik				
ARDL (1, 1, 2, 0, 2) k:4 m:2 n:34	t_{BOUNDS}	-4,29**	Eş bütünleşik				
	F_{EX}	5,45**	Eş bütünleşik				
	t_{BOUNDS}						
Anlamlılık Düzeyleri ve Kritik Değerler							
Testler	1%		5%		10%		
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	
$F_{OV-BOUNDS}$	4,59	6,37	3,28	4,63	2,70	3,90	n:35
t_{BOUNDS}	-3,43	-4,60	-2,86	-3,99	-2,57	-3,66	-
$F_{EX-BOUNDS}$	4,03	6,63	2,70	4,67	2,14	3,82	n:35

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini, “k” bağımsız değişken sayısını, “m” maksimum gecikme uzunluğunu, “n” ise gözlem sayısını ifade etmektedir. A-ARDL sınır testi uygulanırken “Case 3” seçilmiş olup tahminler AIC’ye göre yapılmıştır.

ARDL sınır testinde tahmin edilen uzun ve kısa dönem katsayı sonuçları Tablo 1.8’de yer almaktadır. Uzun dönem katsayı tahmin sonuçları incelendiğinde, vergilerin katsayısı “-0,19” olarak hesaplanmış olup istatistiki olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, vergi gelirlerindeki %1’lik artış ekonomik büyüme oranını %0,19 azaltmaktadır. Borçlanmanın uzun dönem katsayısı “-0,37” olarak hesaplanmıştır. Bu katsayı istatistiki olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Yani, borçlanmadaki %1’lik artış ekonomik büyüme oranını %0,37 azaltmaktadır. Modelde yer alan diğer bağımsız değişkenler kamu harcamaları

ve enflasyonun uzun dönem katsayıları negatif olsa da istatistiki olarak anlamlı değildir.

Uzun dönem katsayı tahminlerine göre, 1989-2024 döneminde tespit edilen ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki negatif ilişki, literatürdeki Kneller vd. (1999), Mangır ve Ertuğrul (2012), Organ ve Ergen (2017), Karayılmazlar ve Göde (2017), Ahmad vd. (2018), Özpençe ve Mercan’ın (2020) elde ettiği bulgularla örtüşürken Marsden (1984), Göçer vd. (2010), Erdoğan vd. (2013), Egbunike vd. (2018) Koç’un (2019) elde ettiği bulgulardan ayrışmaktadır.

Uzun dönemde borçlanma ile ekonomik büyüme arasında tespit edilen negatif ilişki Cunnigham (1993), Tanzi ve Chalk (2000), Clements vd. (2003) Hauner (2006), Reinhart ve Rogoff (2010), Rais ve Anwar (2012), Erataş ve Nur (2013), Bayır’ın (2020) elde ettiği bulgularla örtüşürken Maghyereh vd. (2002), Bakar (2008), Güneş (2019), Arslan’ın (2022) elde ettiği bulgulardan ayrışmaktadır.

Türkiye örnekleminde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediğinden 1989-2024 dönemi için Keynesyen hipotez geçerli değildir. Bu bulgu, literatürdeki Babatunde (2011), Yılgör vd. (2012), Al-Fawwaz (2016), Gövdeli (2019), Ahuja ve Pandit (2020), Kızılkaya (2021), Yurtkuran (2022) ile Şengür ve Ercan’ın (2023) elde ettiği bulgularla örtüşürken Singh ve Sahni (1984), Afxentiou ve Serletis (1991), Henrekson (1993), Ansari vd. (1997), Burney (2002), Başar vd. (2010), Kónya ve Abdullaev’in (2018) elde ettiği bulgulardan ayrışmaktadır.

Tablo 1.8. Uzun ve Kısa Dönem Katsayı Tahminleri

a) Uzun dönem (Bağımlı değişken: BUY)	Katsayılar	t istatistiği
KH	-0,310216	-0,286548
VER	-0,192576**	-1,999354
BORC	-0,372469**	-2,216394
ENF	-0,040346	-0,964677
b) Kısa dönem (Bağımlı değişken: BUY)	Katsayılar	t istatistiği
C	21,016910***	7,618105
$\Delta(KH)$	-2,566469***	-5,732898

$\Delta(\text{BORC})$	-0,641984***	-6,183472
$\Delta(\text{BORC})_{t-1}$	0,125159*	2,024120
$\Delta(\text{ENF})$	-0,191685***	-6,408919
$\Delta(\text{ENF})_{t-1}$	-0,060363**	-2,072691
DUM ₂₀₀₁	-14,176190***	-3,203540
ECT _{t-1}	-0,819393***	-7,657713

Not: “*” %10, “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini; “ Δ ” birinci fark operatörünü; “DUM” kukla değişkeni; “ECT” hata düzeltme terimini ifade etmektedir.

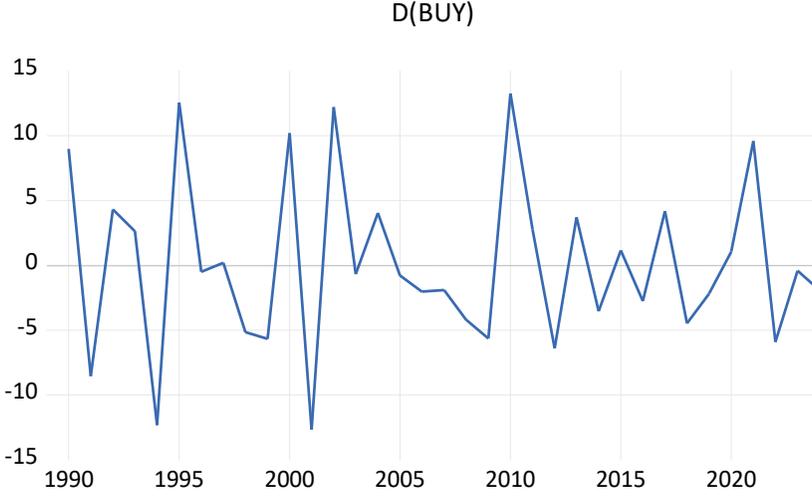
Uzun dönemde enflasyon ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olmaması literatürdeki Uçan ve Çebe’nin (2018) elde ettiği bulgularla örtüşürken Karaca (2003), Berber ve Artan (2004), Karagöl vd. (2005), Taban (2008), Saraç (2009), Jaradat (2013), Yelwa vd. (2015), Köse (2016), Kopuk (2020) ve Ak’ın (2021) elde ettiği bulgulardan ayrılmaktadır.

Tablo 1.8’deki kısa dönem tahmin sonuçları incelendiğinde, ekonomik büyüme oranı üzerinde kamu harcamalarının birinci, borçlanma ve enflasyonun ise hem birinci hem de ikinci derece gecikmeli değerlerinin etkili ve istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. ECT katsayısı, negatif (-0,82) ve %1 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde meydana gelecek bir birimlik sapma, 1,22 (1/0,819393) dönem sonra dengeye gelecektir. Yani, dengesizliğe yönelik her hareketin %82’si bir dönemde düzelmektedir.

ARDL tahmin sonuçlarını daha tutarlı hale getirmek için modelde kukla değişken kullanılmıştır. Analizlerde kukla değişkeni kullanılmadaki amaç, bağımlı değişkende gerçekleşen pozitif ya da negatif şokların etkisini ortadan kaldırmaktır. Bunun için bağımlı değişken olan ekonomik büyüme oranının birinci derece farkı alınmış ve Şekil 1.3’te grafiği gösterilmiştir. 1989-2024 döneminde ekonomik büyüme oranındaki en büyük pozitif şok (en yüksek artış) “13,3” ile 2010 yılında yaşanırken en büyük negatif şok (en yüksek azalış) “-12,7” ile 2001 yılında yaşanmıştır. Buradan hareketle kukla değişken için 2001 yılı esas alındığında hem tahmin edilen katsayılar daha anlamlı hale gelmiş hem de kukla değişkenin katsayısının negatif ve istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlı olduğu

tespit edilmiştir. 2001 yılında ekonomik büyüme oranında yaşanan negatif şokta 2001 krizi etkili olmuştur.

Şekil 1.3. Ekonomik Büyüme Oranının Birinci Derece Fark Grafiği

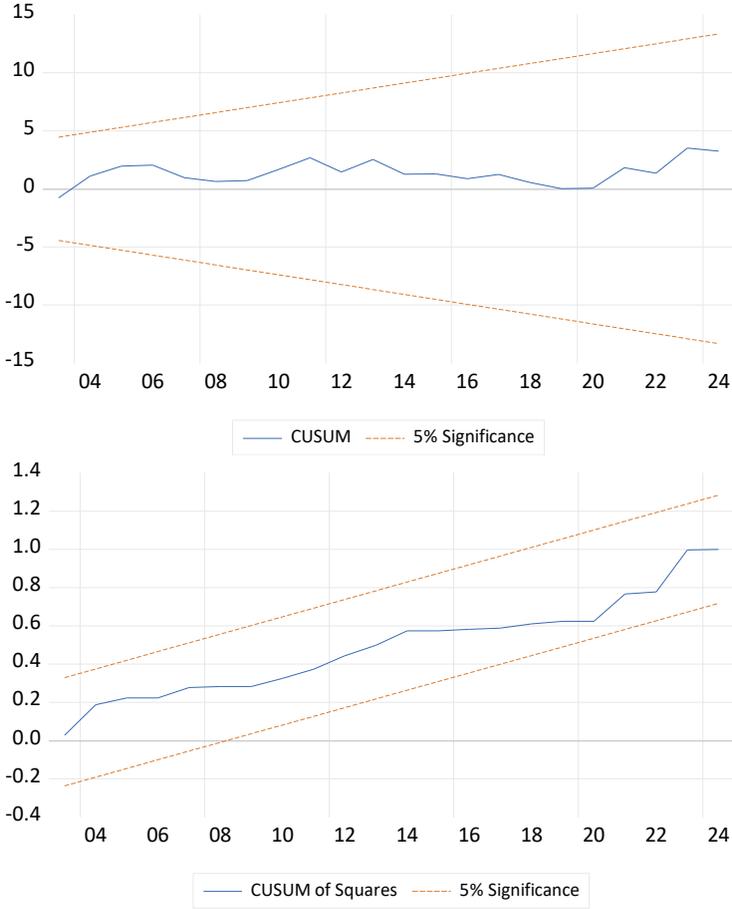

Tablo 1.9. Tanısal Test Sonuçları

Tanısal testler	Test değeri	Olasılık
Jarque-Bera normallik testi	1,133288	0,5674
Breusch-Godfrey serisel korelasyon LM testi	1,616417	0,2235
Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testi	1,256626	0,3106
ARCH değişen varyans testi	1,282660	0,2661
Ramsey RESET testi	3,563698	0,0730

Tablo 1.9’deki tanısal test sonuçlarına göre; modelin normal dağılıma uygun olduğu, değişen varyans ve otokorelasyon sorununun olmadığı tespit edilmiştir. Ramsey RESET testi sonucuna göre, istatistiki olarak %5 anlamlılık düzeyinde fonksiyonel form (model kurma) hatası yoktur.

Şekil 1.4. CUSUM ve CUSUM² Test Sonuçları

Modelin CUSUM ve CUSUM² testi sonuçları Şekil 1.4’te gösterilmiştir. Buna göre, kurulan model %95 güven aralığında istikrarlıdır.

2. BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ ENFLASYONA ETKİSİ

Bu bölümde maliye politikası araçlarının enflasyona etkisi 1989-2024 dönemi itibarıyla analiz edilecektir. Analize geçmeden önce maliye politikası araçlarından kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma ile enflasyon ilişkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Devamında veri seti, model ve yöntem hakkında bilgi verilecektir. Son olarak yapılan analizlerden elde edilen bulgular raporlanarak bulguların literatürle örtüşen ve literatürden ayrılan yanları tartışılacaktır.

2.1. Literatür İncelemesi

Literatür incelemesi kapsamında maliye politikası araçlarıyla enflasyon ilişkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Her bir maliye politikası aracı (kamu harcamaları, vergiler, borçlanma) ile enflasyon ilişkisine dair yapılan çalışmalar ayrı başlıklarda değerlendirilmiştir.

2.1.1. Enflasyon ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde enflasyon ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar, genellikle enflasyonun kamu harcamaları üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Enflasyonun reel kamu harcamaları üzerindeki olumsuz etkisi ilk kez Conrad (1997) tarafından “Ters Tanzi Etkisi” olarak ifade edilmiştir. Çünkü Tanzi (1977; 1978) etkisi, enflasyonist dönemlerde reel vergi gelirlerinin tahakkuk tahsilat süresinin uzunluğuna bağlı olarak aşınması anlamına gelir ve bütçe dengesini olumsuz etkiler. Ancak enflasyon reel kamu harcamalarını düşürdüğünde bu durum, bütçe dengesini olumlu etkilemektedir. Bunun için literatürde “Ters Tanzi Etkisi” olarak ifade edilmiştir. Patinkin (1993), İsrail ekonomisi üzerine yaptığı incelemede, kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ters orantılı ilişkinin sebebini İsrail’de iktidara gelen koalisyon hükümetlerinin izlediği politikalara bağlamaktadır. Cardoso (1998) ise 1980-

1995 döneminde Brezilya ve İsrail’de yaşanan enflasyonun hiper enflasyona dönüşmesinin nedenini ters Tanzi etkisinin Tanzi etkisinden büyük olmasına bağlamış ve bu durumu Patinkin etkisi olarak ifade etmiştir.

Çavuşoğlu (2005), Türkiye’nin 1987-2003 dönemine ait çeyreklik verilerini kullanarak enflasyonun hem vergi gelirleri hem de kamu harcamaları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Johansen eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, enflasyon hem vergi gelirlerini hem de kamu harcamalarını olumsuz etkilemektedir. Yani hem Tanzi etkisi hem de ters Tanzi etkisi incelen dönem itibarıyla geçerlidir. Bunun yanı sıra ters Tanzi etkisi, Tanzi etkisinden daha büyük olduğu için Patinkin etkisinin de geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Akçacı ve Karapınar Kocağ (2013), Türkiye’nin 2006-2012 dönemine ait aylık verilerini kullandıkları çalışmalarında, Granger nedensellik testi ile kamu harcaması türlerinin enflasyona etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, ekonomik tasnif kapsamındaki kamu harcaması türlerinden enflasyona doğru bir nedensellik ilişki bulunmaktadır. Abay vd. (2001), Türkiye’de 1979-1999 döneminde yapılan tarımsal destek harcamalarının enflasyon üzerinde etkili olup olmadığını araştırmışlardır. Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, tarıma sağlanan destek harcamaları arttıkça enflasyonun artmaktadır. Gökalp ve Avcı (2002), 1980-2000 döneminde kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Türkiye örneğinde yapılan çalışmanın sonuçları, kamu harcamalarından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Şahin ve Özenç (2007), 1988-2006 dönemi çeyreklik verilerini kullanarak nedensellik testi uygulamıştır. Buna göre, enflasyondan kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Polatlı (2009), Türkiye’de enflasyonla mücadelede cari, transfer ve yatırım harcamalarının etkili olup olmadığını araştırdığı çalışmasında, cari ve transfer harcamalarının enflasyonla mücadelede zayıf kaldığını, yatırım harcamalarının ise uzun dönemde toplam arzı artıracığı için enflasyonla mücadelede etkili olacağını ifade etmiştir. Güvel (2010), Türkiye’nin 1987-1997 dönemine ait çeyreklik verileri

analiz ettiği çalışmasında, kamu harcamaları ile enflasyon arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Muhammed vd. (2009), Pakistan’ın birçok makro ekonomik gösterge arasındaki nedensellik ilişkisini 1977-2007 dönemi itibarıyla araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu harcamalarından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Arısoy ve Ünlükaplan (2011), Türkiye’nin 1994-2010 dönemi verilerini analiz ettikleri çalışmalarında, nedensellik testi uygulamışlardır. Test sonuçlarına göre, kamu harcamaları enflasyonist etkilere neden olmaktadır. Benzer şekilde Türkiye’nin 1988-2010 dönemi çeyreklik verilerini VAR modeliyle analiz eden Yıldırım (2012), kamu harcamalarının fiyatlar genel seviyesini yükselttiğini tespit etmiştir. Ogbanna (2014), Nijerya örneğinde yaptığı eş bütünleşme analizi sonucunda hem kısa hem de uzun dönemde enflasyonla kamu harcamaları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını kanıtlamıştır.

Kanca ve Bayrak (2016), Türkiye’nin 1980-2011 dönemine ait aylık verileri analiz ettikleri çalışmalarında, kamu harcamalarından enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Ersin ve Kırca (2024), cari transfer harcamaları ile enflasyon ilişkisini analiz ettikleri çalışmalarında, Türkiye’nin 2006-2022 dönemi aylık verilerini kullanmışlardır. Fourier ARDL testi sonuçlarına göre, uzun dönemde cari transferlerdeki artışlar enflasyonu artırmaktadır. Ancak kısa dönemde iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Ulusoy ve Yiğit (2016), Türkiye’nin 1990-2016 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmasında, cari transfer harcamaları ile TÜFE arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Bedir (2010), 1980-1998 dönemi verilerini analiz ederek aynı sonuca ulaşmıştır. Ancak Çetinkaya ve Aslantaş (2019), Türkiye’nin 2006-2018 dönemi verilerini inceledikleri çalışmalarında, cari transferlerin enflasyon üzerindeki etkisinin oldukça zayıf olduğuna dair kanıt sunmaktadır.

Türkiye örneğinde yapılan çalışmalardan Turgut vd. (2017), sağlık harcamaları ile enflasyon arasında; Emmanouilidis ve Karpētis (2021) ise askeri harcamalar ile enflasyon arasında herhangi bir ilişki tespit edememiştir. Öksüz

ve Aydın (2023), 1983-2021 dönemi verilerini Fourier ARDL yöntemiyle analiz ederek sosyal harcamalar ile enflasyon arasında negatif bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. İşler (2022), enflasyonun askeri harcamaları artırdığını VAR modelinde regresyon analiziyle ortaya koymuştur. Asiloğulları (2020) ise 1960-2017 dönemine ait verilerle yaptığı ARDL sınır testi sonucunda, savunma harcamaları ile enflasyon arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki olmadığını kanıtlamışlardır.

Türkiye’nin 1960-2017 dönemi verilerini inceleyen Bölükbaş ve Alp (2018), 1997-2011 ve 2002-2016 dönemlerinde kamu harcamalarından enflasyona doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Büyükbaşaran vd. (2020), Türkiye’de 2003-2018 döneminde kamu harcamaları ile enflasyon arasında negatif bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaların aksine Kekeç ve Arslan (2023), 2008-2022 dönemine ait aylık verilere uyguladıkları Granger nedensellik testi sonucunda kamu harcamalarıyla enflasyon arasında herhangi bir ilişki tespit edememiştir. Karagöz ve Kesgin (2016) de 2003-2015 dönemine ait çeyreklik verileri analiz ettikleri çalışmalarında, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığına dair kanıt sunmuşlardır.

Yirmi sekiz OECD ülkesinin 1995-2018 dönemi verilerini panel VAR analizi ile test eden Güneş (2020a), enflasyon ile kamu harcamaları arasında negatif bir ilişki olduğuna dair kanıtlar üretmiştir. Muharrem ve Uysal (2023), on bir AB ülkesinin 2006-2020 dönemi verilerini kullanarak panel nedensellik analizi yapmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bunların aksine dokuz OECD ülkesinin verilerini analiz eden Korkmaz ve Güvenoğlu (2021), kamu harcamalarıyla enflasyon arasında nedensellik ilişkisi tespit edememiştir. Ceyhan ve Akdağ (2022), BRICS-T ülkelerinin verilerini inceledikleri çalışmalarında da iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını tespit etmişlerdir.

2.1.2. Enflasyon ile Vergiler Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Bir önceki başlıkta açıklandığı üzere, literatürde vergi gelirleri ile enflasyon arasındaki ilişki Tanzi (1978; 1979) etkisi kapsamında incelenmektedir. Aslında Tanzi’den (1978) önce Olivera (1967), Latin Amerika ülkelerinin 1950-1960’larda yaşadığı enflasyon deneyimlerini incelediği çalışmasında, enflasyonun vergilerin reel değerini azaltacağını ifade etmiştir. Olivera-Tanzi etkisi olarak da bilinen bu durum, enflasyonist bir ortamda tahakkuk tahsilat süresinin uzunluğuna bağlı olarak vergi gelirlerinin reel değerinin azaltacak ve bütçenin açık vermesine neden olacaktır.

Literatürde vergi gelirleri ile enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan Şen (2003), Türkiye’nin 1987-2000 dönemine ait enflasyon, vergi tahakkuk ve tahsilat süreleri ile vergi gelirlerini incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, 1987-2000 döneminde Türkiye örnekleme için Olivera-Tanzi etkisi geçerlidir. Çavuşoğlu (2005), Türkiye’nin 1987-2003 dönemi verilerini analiz ederek enflasyonun vergi gelirlerini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Beşer (2007), Türkiye örnekleminde yaptığı incelemede, enflasyonun vergi gelirlerinin reel değerini azalttığını ve Tanzi etkisinin geçerli olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.

Güneş (2020b) çalışmasında, yirmi sekiz OECD ülkesinin 1995-2018 dönemi verilerini rassal etkiler modelinde regresyon analizine tabi tutmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre, vergi gelirlerindeki artışlar enflasyonun artmasına neden olmaktadır. Türkiye’nin 2010-2021 dönemine ait aylık verilerini kullanarak enflasyon ile vergi gelirleri arasındaki simetrik ve asimetric nedensellik ilişkilerini araştıran Akgül (2022), Hacker ve Hatemi-J (2006) simetrik nedensellik testi ile Hatemi-J (2012) asimetric nedensellik testlerini uygulamıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, enflasyonun negatif şokundan vergi gelirlerinin pozitif şokuna doğru bir asimetric nedensellik ve pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Elde edilen ampirik bulgulara göre, Türkiye’de incelenen dönem itibarıyla Tanzi etkisinin geçerlidir.

Catao ve Terrones (2005), yüz yedi ülkenin 1960-2001 dönemi verilerini kullanarak yaptıkları analizde MG ve PMG tahmincilerinden yararlanmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen yüksek oranlı enflasyon, bütçe açıklarını artırmakta ve Tanzi etkisinin meydana gelmesine neden olmaktadır. Düşük enflasyona sahip gelişmiş ülkelerde ise Tanzi etkisinin geçerli olduğuna dair herhangi bir buldu elde edilememiştir. Türkiye örneğinde bütçe açığı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi Johansen eş bütünleşme analizi ve Granger nedensellik testi ile inceleyen Bayrak ve Kanca (2013), uzun dönemde bütçe açıklarının enflasyonu artırdığını tespit etmiştir. Ayrıca, bütçe açıklarından enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayenew (2013), Etiyopya’nın 1974-2013 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak yaptığı Johansen eş bütünleşme analizi sonucunda, enflasyonun hem kısa hem de uzun dönemde vergi gelirlerini negatif etkilediğini tespit etmiştir.

Jalil vd. (2014), Pakistan’ın 1972-2012 dönemine ait yıllık verilerini ARDL sınır testi ile analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, uzun dönemde Tanzi etkisi geçerlidir. Yani, enflasyondaki artışlar, bütçe açıklarını artırmaktadır. Koyuncu (2014), Türkiye örneğinde yaptığı Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testleri sonucunda, bütçe açığı ile enflasyon arasında herhangi bir eş bütünleşme ilişki tespit edememiştir. Ancak, bütçe açığı ile enflasyon arasında çift yönlü nedensellik (geri besleme) ilişkisi bulunmaktadır. Ishaq ve Mohsin (2015), on bir Asya ülkesinin 1981-2010 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak GMM (Generalized Methods of Moments) modelinde panel veri analizi yapmışlardır. Çalışmanın bulgularına göre, özellikle gelişmekte olan Asya ülkelerinde bütçe açıkları, enflasyonist etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bon Nguyen (2015a) de Asya ülkeleri üzerine yaptığı GMM analizi ve PMG tahminleri ile bütçe açıklarının enflasyonist baskı oluşturduğunu tespit etmiştir.

Türkiye’nin 2004-2015 dönemine ait aylık verilerini ARDL sınır testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testi ile analiz eden İpek ve Akar (2016), enflasyon ve bütçe açıklarının uzun dönemde eş bütünleşik olduğunu tespit etmişlerdir.

Hem kısa hem de uzun dönemde bütçe açığındaki artışlar enflasyonu artırmaktadır. Ayrıca, nedensellik testi sonuçlarına göre, bütçe açıkları ve enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Çakmaklı vd. (2018), Türkiye’nin 2006-2017 dönemine ait verilerini VAR modelinde analiz ettiği çalışmasında, bütün mamulleri üzerinden alınan vergilerin uzun dönemde enflasyonist etki oluşturduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Şahin (2019), Türkiye’nin 1980-2017 dönemi yıllık verilerini kullanarak yaptığı analizde hem kısa hem de uzun dönemde bütçe açıklarındaki artışların enflasyonu artırdığını tespit etmiştir.

Erdoğan ve Erdoğan (2018), Türkiye örneğinde 2006-2017 dönemi için yaptıkları VAR modelinde Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, vergi gelirleri ile enflasyon arasında çift yönlü geri besleme ilişkisi bulunmaktadır. Çalcalı ve Altınar (2019), on altı OECD ülkesinin 1991-2015 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak Durbin-Hausman eş bütünleşme testi yapmışlardır. AMG (Augmented Mean Group) tahmincisi sonuçlarına göre, enflasyon vergi gelirlerini negatif etkilemekte ve Tanzi etkisi ortaya çıkmaktadır. Akduğan (2020), Türkiye’nin 2004-2019 dönemine ait aylık verileri kullanarak ARDL sınır testi ve Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, TÜFE’deki artışlar vergi gelirlerini azaltmaktadır. Dolayısıyla Tanzi etkisi geçerlidir. Granger nedensellik testi sonuçları ise TÜFE’den vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de kurumlar vergisi gelirleri ile enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran Diler (2020), enflasyon ile kurumlar vergisi gelirleri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Ancak Çam ve Temur (2021), Türkiye’nin 2000-2018 dönemi aylık verilerini incelediği çalışmasında, enflasyon ile vergi gelirleri arasında herhangi bir ilişkinin olmadığına dair kanıtlar sunmaktadır.

Ahmad ve Aworinde (2019), Afrika ülkeleri örneğinde, M-TAR (Momentum-Threshold Autogressive) asimetrik eş bütünleşme analiz yapmışlardır. Çalışmanın bulgularına göre, enflasyondaki artışlar bütçe açıklarını artırmaktadır. Yani, Tanzi etkisi geçerlidir. Kaur (2019), Hindistan’ın

1996-2017 dönemine ait çeyreklik verilerini kullanarak ARDL sınır testi yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre hem kısa hem de uzun dönemde Tanzi etkisinin aksine, bütçe açıkları ile enflasyon arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ssebulime ve Edward (2019), Uganda’nın 1980-2016 dönemi verilerini Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile analiz etmişlerdir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, bütçe açıklarından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Kısa dönemde ise enflasyon ile bütçe açıkları arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Türkiye’nin 2006-2019 dönemi çeyreklik verilerini kullanarak ARDL sınır testi yapan Atgür (2021), uzun dönemde bütçe açığındaki artışların enflasyonu artıracağını tahmin etmiştir. Tülümce vd. (2021), on altı AB ülkesinin 1995-2020 dönemi verilerini Westerlund panel eş bütünleşme testi ile analiz etmişlerdir. CCEMG (Common Correlated Effects Mean Group) katsayı tahmin sonuçlarına göre, enflasyonun bütçe açıklarını artırmakta ve Tanzi etkisi ortaya çıkmaktadır. Chukwuani ve Egiyi (2020), Nijerya’da enflasyon ve bütçe açığı ilişkisine dair yaptığı Granger nedensellik testi sonucunda, iki değişken arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını kanıtlamıştır. Yurttagüler ve Horvath (2022), Türkiye’nin 2006-2022 dönemine ait aylık verileri kullanarak Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Analiz sonuçlarına göre, TÜFE’den vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Akıncı ve Özçelik (2018), Türkiye’de 2006-2018 dönemine ait aylık verileri kullanarak dolaylı vergiler ile enflasyon arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre, iki değişken uzun dönemde eş bütünleşiktir. Bıçaksız ve Hazman (2022), Türkiye’nin 2005-2021 dönemini aylık verilerini kullanarak Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, dolaylı vergiler ile enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Gülşen ve Özer (2024) ise Türkiye örneğinde 2006-2023 dönemi aylık verileri ile yaptıkları asimetrik eş bütünleşme analizi sonucunda, enflasyonun dolaylı vergi gelirlerini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

2.1.3. Enflasyon ile Borçlanma Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde borçlanma ile enflasyon ilişkisini inceleyen çalışmalar genellikle borçlanmayı iç ve dış borçlanma şeklinde ikiye ayırmışlardır. İç borçlanma ile enflasyon ilişkisini inceleyen çalışmalardan Ulusoy ve Erdem (2014), Türkiye’nin 1998-2012 dönemine ait çeyreklik verilere uyguladığı Granger nedensellik testi sonucunda, iç borçlanma ile enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğunu tespit etmiştir. Kalaycı vd. (2004), Türkiye’nin 1994-2003 dönemi verileriyle Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testi yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, iç borç stoku ile enflasyon arasında çift yönlü nedensellik (geri besleme) ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye örneğinde 1989-2003 dönemi aylık verilerini VAR modelinde analiz eden Çetin (2005), kamu borçlarındaki artışın fiyatların düşmesini sağladığını belirtmiştir. Ancak, bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finansmanı, fiyatlar genel seviyesinde artışa neden olmaktadır.

Ulusoy ve Cural (2006) çalışmasında, Türkiye’deki iç borç stoğunun fiyat istikrarını bozduğunu ve enflasyonist etki oluşturduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin 1987-2007 dönemi verilerini analiz eden Demir ve Sever (2008), kamu iç borçlanmasının enflasyon üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Aynı örneklem ve dönem itibarıyla Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testi yapan Çoban vd. (2008), uzun dönemde enflasyon ile iç borçlanma arasında herhangi bir ilişki tespit edememiştir.

Bayraktar (2009) ise çalışmasında, Türkiye’de 1980 sonra bütçe açıklarının finansmanı için yapılan iç borçlanmanın enflasyonist etkiler ortaya çıkardığını belirtmiştir. Kesbiç vd. (2005), Türkiye’nin 1989-2003 dönemi verilerini eşanlı denklemlerle analiz ettiği çalışmasında, bütçe açıklarının kısa vadeli avans kullanımıyla finanse edilmesinin para arzını artırarak enflasyona neden olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye’de iç borçlanma ile enflasyon arasındaki ilişkiyi 1980-2014 dönemi itibarıyla analiz eden Kanca (2017), Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucunda enflasyon ile iç borçlanma arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin

olduğunu tespit etmiştir. Aytaç ve Sağlam (2014), Türkiye’nin 1980-2012 dönemine ait yıllık verilerini incelediği çalışmasında Granger nedensellik testi uygulamıştır. Buna göre, iç borçlanmadan enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Wheeler (1999), ABD’nin 1980-1990 dönemi verilerini VAR modelinde analiz ederek kamu borcunun fiyatlar genel seviyesi üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı etkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Ahmad vd. (2012), Pakistan’ın 1972-2009 dönemine ait yıllık verilerini analiz ettiği çalışmada, iç borçlanmanın enflasyonu artırdığını tespit etmiştir. Bon Nguyen (2015b), altmış ülkenin 1990-2014 dönemi verilerine uyguladığı GMM modelinde regresyon analizinde, kamu borcunun enflasyonu artırıcı etki ortaya çıkardığı bulgusuna ulaşmıştır. Benzer şekilde, Almanya’nın 1991-2010 dönemi verilerini analiz eden Nastansky vd. (2014), VAR modelini kullandığı çalışmada, kamu borçlanmasının enflasyonu artırdığını tespit etmiştir. Bon Nguyen (2015c), gelişmekte olan on beş Asya ülkesinin 1990-2012 dönemi verilerini kullanarak gerçekleştirdiği GMM modelindeki panel veri analizinde, kamu borçlanmasının fiyatlar genel düzeyini yükselttiğini tespit etmiştir.

Literatürde dış borçlanma ile enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan Ulusoy ve Küçükale (1996), Türkiye ekonomisinde 1965-1994 dönemine ait yıllık verileri kullanarak regresyon analizi ve Granger nedensellik testi yapmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, dış borçlanma enflasyonu artırmaktadır. Akan ve Kanca (2015), Türkiye’nin 1980-2013 dönemi verilerini VAR modeli ve Granger nedensellik testi yardımıyla incelediği çalışmasında, dış borçlanmadaki değişikliklerin enflasyon üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kamacı (2016), Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Türkiye’nin 1995-2014 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, dış borçlanma ile enflasyon arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Demir (2018), Türkiye’nin 1990-2017 dönemi verilerini kullanarak VAR modelinde analiz yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, dış borçlanmadaki artışlar kısa dönemde enflasyonu azaltırken uzun dönemde enflasyonu artırmaktadır. Benzer şekilde Yenipazarlı ve Demir

(2018), Türkiye’nin 2003-2017 dönemine ait çeyreklik verilerini analiz ettiği çalışmada, dış borçlanmanın kısa dönemde enflasyonu azaltıcı uzun dönemde ise enflasyonu artırıcı etkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Aytun ve Akın (2019), Türkiye’nin 1998-2019 dönemindeki çeyreklik verilerini analiz ettikleri çalışmada, enflasyondan dış borçlanmaya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Buyrukoğlu ve Canbolat (2023), Türkiye’nin 2006-2023 dönemine ait çeyreklik verilerini analiz ettiği çalışmasında, Granger nedensellik testi uygulamış ve kamu dış borç stoğundan enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğunu tespit etmiştir.

Türkiye ekonomisinin 1989-2018 yılları arasındaki çeyreklik verilerini analiz eden Karaoğlu (2019), dış borçlanmadaki artışların uzun dönemde enflasyonu azalttığına dair kanıtlar sunmaktadır. Demir ve Çetin’in (2020), Türkiye’nin 2000-2019 dönemi verilerini inceledikleri çalışmadan elde edilen bulgulara göre, özel sektörün dış borçları ile enflasyon arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Sizer (2021), Türkiye’nin 2004-2020 dönemi çeyreklik verilerini analiz ettiği çalışmasında, kısa dönem için dış borçlardan enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Uzun dönemde dış borçlanma ile enflasyon arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Sulaiman ve Azeez (2012), Nijerya’nın 1970-20023 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmasında, dış borçlanmanın enflasyonist etki oluşturduğu sonucuna varmıştır. Mweni (2016), Kenya’nın 1972-2012 dönemi verilerini kullanarak yaptığı zaman serisi analizinde, dış borçlanma ile enflasyon arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Elli iki Afrika ülkesinin 1950-2012 dönemi verilerini analiz eden Lopes da Veiga vd. (2016), kamu borçlanmasının enflasyonu artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Tskhadadze (2019), Gürcistan’da 2003-2017 dönemi itibarıyla dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, yüksek seviyedeki dış borçlanma enflasyonist etkiler ortaya çıkarmaktadır.

Ekinci (2016), Türkiye’nin 2003-2014 dönemi verilerini analiz ederek enflasyon ile dış borçlanma arasında güçlü bir pozitif ilişki tespit etmiştir. Karaş (2023), Türkiye’nin 1994-2021 dönemi verilerini ARDL sınır testi ile analiz ettiği çalışmasında, dış borçlanmanın enflasyonu artırdığını tespit etmiştir. Alancioğlu ve Miçooğulları (2024), Türkiye’de 1998-2021 dönemi için dış borçların enflasyon üzerindeki asimetric etkilerini doğrusal olmayan ARDL (NARDL) yöntemini kullanarak araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre, dış borç stoğundaki artışlar hem kısa hem de uzun dönemde enflasyon üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Ayrıca, dış borçlardaki artışlar uzun dönemde enflasyon üzerinde asimetric etkiler meydana getirmektedir.

2.2. Metodoloji

2.2.1. Veri Seti

Maliye politikası araçları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi 1989-2024 döneminde Türkiye için test etmeyi amaçlayan bu bölümde yıllık veriler kullanılmış olup verilerin açıklamaları Tablo 2.1’de yer almaktadır. Buna göre; “ENF” tüketici fiyat endeksini, “KH” kamu harcamalarının GSYİH’ye oranını, “VER” vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranını, “BORC” merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin yaptığı borçlanmanın GSYİH’ye oranını göstermektedir.

Tablo 2.1. Veri Açıklamaları

Kısaltma	Açıklama	Veri Kaynağı	Beklenen İşaret Değeri
ENF	Tüketici fiyat endeksi	World Bank (2025)	Bağımlı değişken
KH	Kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı	World Bank (2025)	-
VER	Vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranı	OECD (2025)	-
BORC	Merkezi hükümet borçlarının GSYİH’ye oranı	IMF (2025)	-

Verilere ait özet istatistikler Tablo 2.2’de, zaman yolu grafikleri ise Şekil 2.1’de yer almaktadır. İnceleme döneminde en fazla dalgalanma kamu

harcamalarının GSYİH’ye oranında meydana gelmiştir. 1989-2024 döneminde enflasyon oranı ortalama %38,29 olmuştur. Bu oran en yüksek 1994 yılında %105,22 olarak gerçekleşirken en düşük 2009 yılında %6,25 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranının en yüksek değere ulaşmasının nedeni 1994 krizi iken en düşük seviyenin 2009 yılında kaydedilmesinin sebebi 2008 krizinin etkisiyle ekonomide yaşanan durgunluktur. Enflasyonun çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır.

Tablo 2.2. Özet İstatistikler

	ENF	KH	VER	BORC
Ortalama	38,2855	13,0256	22,6679	36,5062
Medyan	20,5995	12,9163	23,3445	32,4535
Maksimum	105,215	15,6579	45,097	72,06
Minimum	6,251	9,3434	13,557	21,3249
St. Hata	31,519	1,4362	5,2423	11,4983
Çarpıklık	0,4329	-0,3118	1,7334	1,5779
Basıklık	1,6956	2,7966	10,6868	5,1202
Jarque-Bera	36,7634	0,6453	106,6577	21,6808
Olasılık	0,1591	0,7242	0,0000	0,0000
Gözlem Sayısı	36	36	36	36

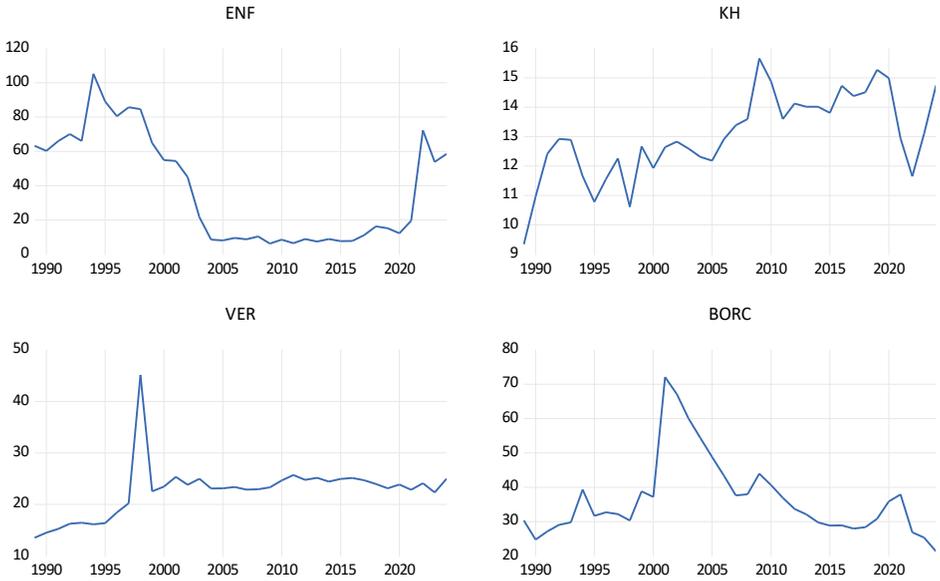
Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir. Kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %13,03 olmuştur. Bu oran, 2008 krizinin etkisiyle en yüksek (%15,66) 2009 yılında, en düşük ise (%9,34) 1989 yılında gerçekleşmiştir. Kamu harcamalarının çarpıklık katsayısı negatif olduğu için sola çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir.

Vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %22,67 olmuştur. Bu oran en yüksek 1998 yılında %45,1 olarak gerçekleşirken en düşük 1989 yılında %13,56 olarak gerçekleşmiştir. Vergilerin çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten büyük olduğu

için normal dağılıma göre daha sivridir. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,00 olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir.

Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin yapmış olduğu borçlanmanın GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %36,51’dir. Bu oran en düşük 2024 yılında %21,33 olarak gerçekleşirken en yüksek 2001 yılında %72,06 olarak gerçekleşmiştir. Borçlanmanın 2001 yılında en yüksek düzeyde gerçekleşmesinin nedeni 2001 bankacılık krizi ve aynı yıl IMF ile imzalanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’dır. Borçlanmanın çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten büyük olduğu için normal dağılıma göre daha sivridir. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,00 olduğu için seri normal dağılıma uygun değildir.

Şekil 2.1. Zaman Yolu Grafikleri

Değişkenler arasındaki muhtemel ilişkiler hakkında bilgi sunan ve çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığını gösteren korelasyon matrisi, Tablo 2.3’te yer almaktadır. Korelasyon matrisi incelendiğinde, bağımsız değişkenler arasındaki katsayılar %75’ten küçük olduğu için (Albayrak, 2005)

çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır. Bağımsız değişkenlerin tamamı ile bağımlı değişken arasında negatif bir ilişki beklenmektedir.

Tablo 2.3. Korelasyon Matrisi

	ENF	KH	VER	BORC
ENF	1			
KH	-0,6868	1		
VER	-0,2743	0,2250	1	
BORC	-0,1804	-0,0443	0,1364	1

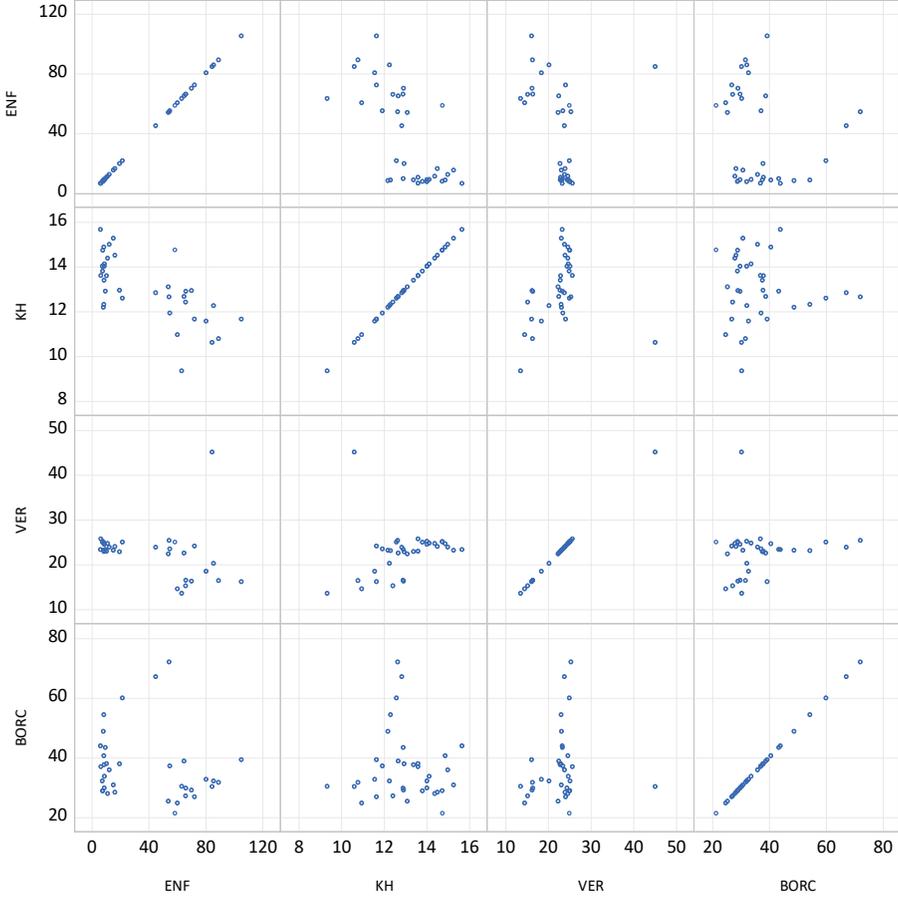
Korelasyon matrisinin görselleştirilmiş hali olan, her bir değişkenin kendisiyle ve diğer değişkenlerle olan ilişkisini gösteren saçılım grafiği Şekil 2.2’de yer almaktadır.

Tablo 2.4. VIF Testi Sonuçları

Değişkenler	Katsayı Varyansı	Merkezi VIF
KH	6,3045	2,6818
VER	0,1652	1,0581
BORC	0,0764	2,7035

Çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını test etmek için ayrıca VIF testi de yapılmış ve sonuçları Tablo 2.4’te gösterilmiştir. Buna göre, bağımsız değişkenlerin merkezi VIF değerleri 10’un altında olduğu için (Ege ve Bayrakdaroğlu, 2008) çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır.

Şekil 1.2. Saçılım Grafiği

2.2.2. Model ve Yöntem

Türkiye örneğinde maliye politikası araçlarının enflasyon oranı üzerindeki olası etkilerini ölçmek için kurulan model, (4) numaralı denklemde gösterilmiştir. Bu modelin kurulmasında Lopes da Veiga vd. (2016), Akıncı ve Özçelik (2018), Büyükbaşaran vd. (2020) tarafından oluşturulan modellerden esinlenilmiştir. Ancak literatürdeki mevcut modellerden farklı olarak bu modelde maliye politikası araçlarının tamamı tek modelde bulunmaktadır. Modelde yer alan *ENF*, *KH*, *VER* ve *BORC* değişkenlerine ilişkin açıklamalar Tablo 2.1’de yer almaktadır. Buna göre bağımsız değişkenlerin tamamının

katsayısının negatif olması beklenmektedir. Modeldeki ϵ_t ise hata terimini göstermektedir.

$$ENF_t = \beta_0 + \beta_1 KH_t + \beta_2 VER_t + \beta_3 BORC_t + \epsilon_t \quad (4)$$

Zaman serilerinde hangi eş bütünleşme analizinin uygulanacağını belirlemek için serilerin durağanlık seviyelerinin tespit edilmesi gerekir (Göksu ve Göçoğlu, 2023: 11378). Bunun için öncelikle geleneksel birim kök testleri arasında yer alan Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF birim kök testi ile Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen PP birim kök testi uygulanmıştır. Bunlara ilave olarak inceleme dönemindeki olası yapısal kırılmaları tespit etmek amacıyla Lee ve Strazicich’in (2003) geliştirdiği LS birim kök testi de uygulanmıştır. Eş bütünleşme analizinde ise Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. ARDL modelinin matematiksel formu (5) numaralı denklemde gösterilmiştir.

$$\begin{aligned} \Delta ENF_t = & \beta_0 + \beta_1 DUM_{2019} + \sum_{i=1}^l \beta_{2i} \Delta ENF_{t-i} + \sum_{i=0}^l \beta_{3i} \Delta KH_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^l \beta_{4i} \Delta VER_{t-i} + \sum_{i=0}^l \beta_{5i} \Delta BORC_{t-i} + \beta_6 ENF_{t-1} \\ & + \beta_7 KH_{t-1} + \beta_8 VER_{t-1} + \beta_9 BORC_{t-1} + \sigma_t \end{aligned} \quad (5)$$

Denklemden yer alan “ Δ ” birinci fark operatörünü, “ l ” gecikme uzunluğunu, “ $\beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5$ ” kısa dönem katsayılarını, “ $\beta_6, \beta_7, \beta_8, \beta_9$ ” uzun dönem katsayılarını, “ β_0 ” sabit terimi, “ DUM ” kukla değişkeni, “ β_1 ” kukla değişkeninin katsayısını, “ σ_t ” artık değeri göstermektedir. Pesaran vd. (2001), ARDL yaklaşımında ilk olarak hem bağımlı değişkenin hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan “F” sınır testi ($F_{OV-BOUNDS}$) önermişlerdir. Pesaran vd.’nin (2001) önerdiği diğer test ise yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerini dikkate alan “t” sınır testidir (t_{BOUNDS}). Her iki teste dair açıklamalar, birinci bölümün model ve yöntem başlığı altında yapılmıştır. Eş bütünleşme analizi ve uzun dönem katsayılarının tahmininden sonra sınırsız hata düzeltme modeliyle kısa dönem katsayıları tahmin edilmiştir. UECM denkleminin matematiksel formu (6) numaralı denklemde gösterilmiştir.

$$\Delta ENF_t = \beta_0 + \beta_1 DUM_{2019} + \sum_{i=1}^l \beta_{2i} \Delta ENF_{t-i} + \sum_{i=0}^l \beta_{3i} \Delta KH_{t-i} + \sum_{i=0}^l \beta_{4i} \Delta VER_{t-i} + \sum_{i=0}^l \beta_{5i} \Delta BORC_{t-i} + \gamma ECT_{t-1} + \tau_t \quad (6)$$

2.3. Ampirik Bulgular ve Tartışma

Eş bütünleşme analizlerinin yapılabilmesi için öncelikle kullanılan serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekir. Seriler düzeyde ya da birinci farkta durağan “I(0) ya da I(1)” olduğunda ARDL prosedürü işletilebilir. Ancak hiçbir serinin ikinci farkta durağan “I(2)” olmaması gerekir (Göksu, 2023: 385). Bu amaçla modelde kullanılan seriler için ADF ve PP birim kök testleri (Dickey ve Fuller, 1979; Phillips ve Perron, 1988;) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2.5’te gösterilmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre enflasyon ve borçlanmanın birinci farkta durağan I(1) olduğu; kamu harcamaları ve vergilerin ise düzeyde durağan I(0) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2.5. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

ADF	Düzyede			Birinci Farkta			Karar
	C	C & T	No C&T	C	C & T	No C&T	
	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	
ENF	-1,33	-0,99	-0,90	-1,22	-4,39***	-1,30	I(1)
KH	-3,05**	-3,73**	0,59				I(0)
VER	-14,71***	-13,61***	-0,81				I(0)
BORC	-1,80	-1,92	-0,70	-6,09***	-6,22***	-6,18***	I(1)
PP	Düzyede			Birinci Farkta			Karar
	C	C & T	No C&T	C	C & T	No C&T	
	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	
ENF	-1,35	-0,79	-0,85	-6,26***	-6,38***	-6,36***	I(1)
KH	-3,06**	-3,80**	1,34				I(0)
VER	-4,13***	-4,47***	0,11				I(0)
BORC	-1,80	-1,92	-0,70	-6,08***	-6,23***	-6,17***	I(1)

Not: “C” sabitli, “C & T” sabitli ve trendli, “No C & T” sabitsiz ve trendsiz anlamına gelmektedir. “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.

Serilerin durağanlık seviyelerine karar verilirken “C & T” kriteri esas alınmıştır. Tahminler AIC’ye (Akaike Bilgi Kriteri) göre yapılmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1989-2024 dönemi esas alındığında önemli yapısal kırılmaların olduğu ve bunların serilerin durağanlık seviyelerini etkileyebileceği düşünüldüğünden yapısal kırılmaları içsel olarak dikkate alan testlerden çift kırılma tespit edebilen LS birim kök testi (Lee ve Strazicich, 2003) de uygulanmıştır. LS birim kök testi sonuçları Tablo 2.6’da gösterilmiştir. LS birim kök testi sonuçlarına göre enflasyon ve kamu harcamalarının birinci farkta durağan I(1) olduğu; vergiler ve borçlanmanın ise düzeyde durağan I(0) olduğu tespit edilmiştir. Hem geleneksel hem de kırılmalı birim kök testleri birlikte değerlendirildiğinde, bağımlı değişken olan enflasyon oranının I(1), bağımsız değişkenlerden vergilerin GSYİH’ye oranı ve merkezi hükümet borçlanmasının GSYİH’ye oranının I(0), kamu harcamalarının GSYİH’ye oranının ise I(1) olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 2.6. LS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzeyde			Birinci Farkta			Karar
	Lag	Kırılma Dönemi	t ist.	Lag	Kırılma Dönemi	t ist.	
ENF	0	1997-2007	-3,70	1	2002-2019	-7,70***	I(1)
KH	1	1993-2019	-5,33	1	1993-1997	-6,68***	I(1)
VER	1	1996-2000	-13,89***				I(0)
BORC	2	1999-2006	-7,03**				I(0)

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir. Serilerin durağanlık seviyelerine karar verilirken Model C (Break): Kırılmalı Sabitli & Trendli modeller esas alınmış olup maksimum gecikme uzunluğu (Lag) 2 olarak seçilmiştir.

Eş bütünleşme ilişkisinin analizinde ARDL prosedürü işletilmiştir. Modelde bağımlı değişken olan enflasyon oranı birinci farkta durağan olduğu için $F_{OV-BOUNDS}$ ve t_{BOUNDS} istatistikleri hesaplanmıştır. $F_{OV-BOUNDS}$ ve t_{BOUNDS} istatistikleri sırasıyla Narayan vd. (2005) ve Pesaran vd. (2001) tarafından hesaplanan kritik değerlerle karşılaştırılarak eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığına karar verilmiştir. ARDL sınır testi sonucunda elde edilen istatistik

değerleri Tablo 2.7’de gösterilmiştir. Test istatistikleri kritik değerlerle karşılaştırılırken I(1) düzeyindeki en yüksek kritik değerler esas alınmıştır.

Bağımlı değişkeni açıklarken hem bağımlı değişkenin hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan $F_{OV-BOUNDS}$ testinin istatistik değeri “6,51” olarak hesaplanmıştır. Bu değer %5 anlamlılık düzeyinde I(1) için hesaplanan en yüksek kritik değerden büyük olduğundan eş bütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, uzun dönemde enflasyon oranının hem enflasyon oranının gecikmeli değeri hem de kamu harcamaları, vergiler ve borçlanmanın gecikmeli değerleriyle birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Bağımlı değişkeni açıklamada yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerini dikkate alan t_{BOUNDS} testinin istatistik değeri “-4,48” olarak hesaplanmıştır. Bu değer %1 anlamlılık düzeyinde I(1) için hesaplanan en yüksek kritik değerden büyük olduğundan eş bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. (t_{BOUNDS} istatistik değerinin, kritik değerlerle karşılaştırılmasında mutlak değerler esas alınmıştır.) Yani, uzun dönemde enflasyon oranı ile enflasyon oranının gecikmeli değerleri birlikte hareket etmektedir. Bir başka ifadeyle uzun dönemde enflasyon oranını açıklamada, enflasyon oranının kendi gecikmeli değerleri etkilidir.

Tablo 2.7. ARDL Sınır Testi Sonuçları

		Test İstatistikleri		Sonuç			
f (ENF KH, VER, BORC)		F_{OV}	6,51**	Eş bütünleşik			
ARDL (1, 0, 0, 2) k:4 m:2 n:34		t_{BOUNDS}					
		t_{BOUNDS}	-4,48***	Eş bütünleşik			
Anlamlılık Düzeyleri ve Kritik Değerler							
Testler	1%		5%		10%		
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	
$F_{OV-BOUNDS}$	5,20	6,85	3,62	4,91	2,96	4,10	n:35
t_{BOUNDS}	-3,43	-4,37	-2,86	-3,78	-2,57	-3,46	-

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini, “k” bağımsız değişken sayısını, “m” maksimum gecikme uzunluğunu, “n” ise gözlem sayısını ifade etmektedir. ARDL sınır testi uygulanırken “Case 3” seçilmiş olup tahminler AIC’ye göre yapılmıştır.

ARDL sınır testinde tahmin edilen uzun ve kısa dönem katsayı sonuçları Tablo 2.8’de yer almaktadır. Uzun dönem katsayı tahmin sonuçları incelendiğinde, kamu harcamalarının katsayısı “-2,72” olarak hesaplanmış olup istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, kamu harcamalarındaki %1’lik artış enflasyon oranını %2,72 azaltmaktadır. Borçlanmanın uzun dönem katsayısı “-1,93” olarak hesaplanmıştır. Bu katsayı istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Yani, borçlanmadaki %1’lik artış enflasyon oranını %1,93 azaltmaktadır. Modelde yer alan diğer bağımsız değişken olan vergi gelirlerinin uzun dönem katsayısı negatif olsa da istatistiki olarak anlamlı değildir.

Tablo 2.8. Uzun ve Kısa Dönem Katsayı Tahminleri

a) Uzun dönem (Bağımlı değişken: ENF)	Katsayılar	t istatistiği
KH	-2,720690***	-5,957250
VER	-0,954056	-1,083550
BORC	-1,932288***	-3,958106
b) Kısa dönem (Bağımlı değişken: ENF)	Katsayılar	t istatistiği
C	189,5878***	5,382678
$\Delta(\text{BORC})$	0,078525	0,321841
$\Delta(\text{BORC})_{t-1}$	0,723127**	2,646264
DUM ₂₀₁₉	1,766047	0,163478
ECT _{t-1}	-0,454172***	-5,390404

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini; “ Δ ” birinci fark operatörünü; “DUM” kukla değişkeni; “ECT” hata düzeltme terimini ifade etmektedir.

Uzun dönem katsayı tahminlerine göre, 1989-2024 döneminde tespit edilen enflasyon ile kamu harcamaları arasındaki negatif ilişki, literatürdeki iki değişken arasında negatif ilişki tespit eden Polatlı (2009), Güvel (2010) ve Büyükbaşaran vd.’nin (2020) sonuçlarıyla örtüşürken; pozitif ilişki tespit eden Abay vd. (2021), Arısoy ve Ünlükaplan (2011), Yıldırım (2012), Ersin ve Kırca (2024), Ulusoy ve Yiğit (2016), Bedir’in (2010) sonuçlarından ayrılmaktadır. Ayrıca, enflasyon ile kamu harcamaları arasında tespit edilen negatif ilişki, literatürde söz konusu iki değişken arasında herhangi bir ilişki tespit edemeyen

Ogbanna (2014), Kekeç ve Arslan (2023), Karagöz ve Kesgin (2016), Ceyhan ve Akdağ’ın (2022) sonuçlarından ayrıışmaktadır.

Enflasyon ve vergi gelirleri arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin olmaması literatürdeki Koyuncu (2014), Chukwuani ve Egıyi (2020), Çam ve Temur’un (2021) elde ettiği bulgularla örtüşmektedir. Uzun dönemde enflasyon ile vergi gelirleri arasında herhangi bir ilişkinin olmaması, literatürde iki değişken arasında negatif ilişki tespit eden Şen (2003), Çavuşoğlu (2005), Beşer (2007), Catao ve Terrones (2005), Ishaq ve Mohsin (2015), İpek ve Akar (2016), Atgür’ün (2021) sonuçlarıyla pozitif ilişki tespit eden Çakmaklı vd. (2018) ve Güneş’in (2020b) sonuçlarından ayrıışmaktadır.

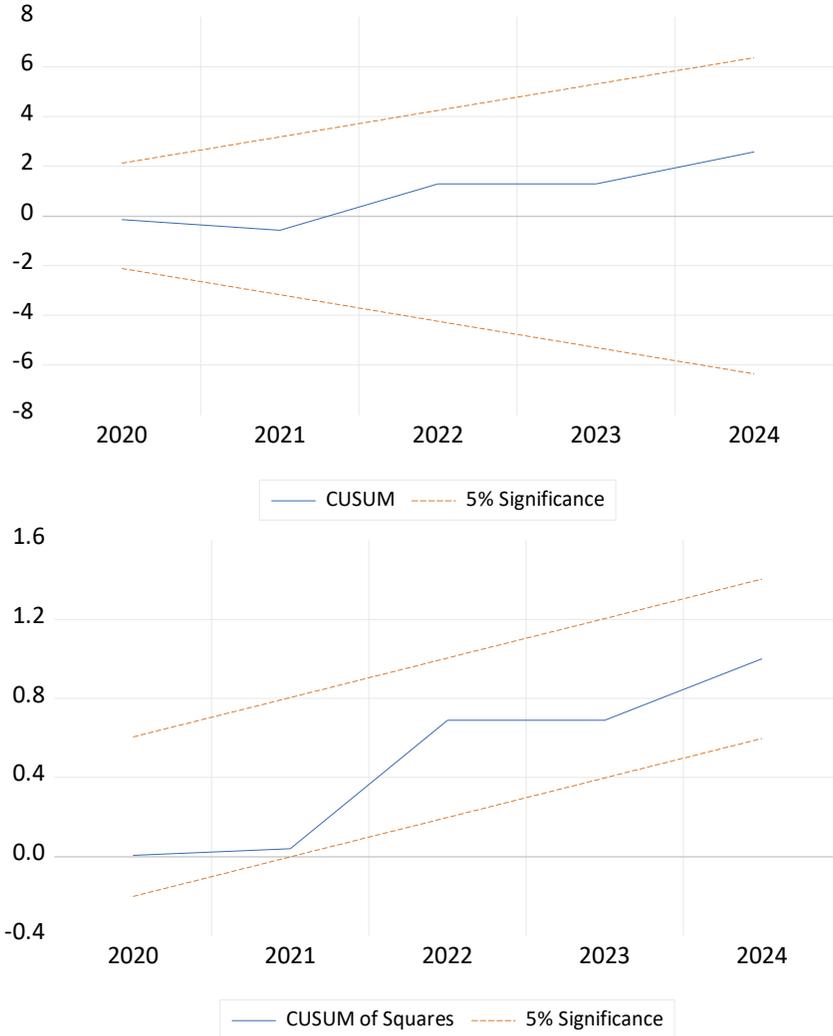
Uzun dönemde borçlanma ile enflasyon arasında tespit edilen negatif ilişki, literatürdeki iki değişken arasında negatif ilişki tespit eden Wheeler (1999), Çetin (2005) ve Karaoğlu’nun (2019) sonuçlarıyla örtüşürken; iki değişken arasında pozitif ilişki tespit eden Kesbiç vd. (2005), Ulusoy ve Cura (2006), Demir ve Sever (2008), Bayraktar (2009), Ahmad vd. (2012), Nastansky (2014), Bon Nguyen’in (2015b) sonuçlarından ayrıışmaktadır. Ayrıca, borçlanma ile enflasyon arasında tespit edilen negatif ilişki, literatürde iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna varan Çoban vd. (2008), Kamacı (2016) ve Sizer’in (2021) çalışmalarından ayrıışmaktadır.

Tablo 2.8’deki kısa dönem tahmin sonuçları incelendiğinde, enflasyon oranı üzerinde sadece borçlanmanın ikinci derece gecikmeli değerinin etkili ve istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. ECT katsayısı, negatif (-0,45) ve %1 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde meydana gelecek bir birimlik sapma, 2,2 (1/0,454172) dönem sonra dengeye gelecektir. Yani, dengersizliğe yönelik her hareketin %45’i bir dönemde düzelmektedir.

Tablo 2.9. Tanısal Test Sonuçları

Tanısal testler	Test değeri	Olasılık
Jarque-Bera normallik testi	17,26220	0,0002
Breusch-Godfrey serisel korelasyon LM testi	1,120490	0,3426
Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testi	1,393237	0,2501
ARCH değişen varyans testi	0,144587	0,7064
Ramsey RESET testi	1,295631	0,2658

Şekil 2.4. CUSUM ve CUSUM² Test Sonuçları

Tablo 2.9’deki tanısal test sonuçlarına göre; model normal dağılım sergilememektedir. Bununla birlikte, değişen varyans ve otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır. Ramsey RESET testi sonucuna göre, istatistiki olarak %5 anlamlılık düzeyinde fonksiyonel form hatası yoktur.

Modelin CUSUM ve CUSUM² testi sonuçları Şekil 2.3’te gösterilmiştir. Buna göre, kurulan model %95 güven aralığında istikrarlıdır.

3. BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ İŞSİZLİĞE ETKİSİ

Bu bölümde maliye politikası araçlarının işsizliğe etkisi 1989-2024 dönemi itibarıyla analiz edilecektir. Analize geçmeden önce maliye politikası araçlarından kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma ile işsizlik ilişkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Devamında veri seti, model ve yöntem hakkında bilgi verilecektir. Son olarak yapılan analizlerden elde edilen bulgular raporlanarak bulguların literatürle örtüşen ve literatürden ayrılan yanları tartışılacaktır.

3.1. Literatür İncelemesi

Literatür incelemesi kapsamında maliye politikası araçlarıyla işsizlik ilişkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Her bir maliye politikası aracı (kamu harcamaları, vergiler, borçlanma) ile işsizlik ilişkisine dair yapılan çalışmalar ayrı başlıklarda değerlendirilmiştir.

3.1.1. İşsizlik ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde işsizlik ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan birçoğu kamu harcamalarının göstergesi olarak kamu harcamalarının GSYİH’ye oranını kullanmıştır. Bu oran, aynı zamanda global kamu yükü olarak da bilinen kamu ekonomisinin büyüklüğünü ifade eder. Abrams (1999), G7 ülkelerinin 1983-1994 dönemi verilerini kullanarak yaptığı regresyon analizinde işsizlik ile kamu ekonomisinin büyüklüğü arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, G7 ülkelerinde kamu ekonomisinin büyüklüğündeki artışlar işsizlik oranını artırmaktadır. Yani, iki değişken arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Christopoulos vd. (2005), on Avrupa ülkesinin 1961-1999 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak işsizlik ve kamu ekonomisinin büyüklüğü arasındaki ilişkileri test etmişlerdir. Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre, kamu ekonomisinden büyüklüğünden işsizlik oranına doğru tek yönlü

nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca, uzun dönemde iki değişken arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Feldmann (2006), farklı özelliklere sahip on dokuz ülkenin 1985-2002 dönemi verilerini incelediği çalışmasında, kamu ekonomisinin büyüklüğü ile işsizlik oranları arasındaki ilişkileri analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu ekonomisinin büyüklüğü ile işsizlik oranları (özellikle de kadın işsizlik oranları) arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Feldmann (2010) başka bir çalışmasında, elli iki gelişmekte olan ülkenin 1980-2003 dönemi verilerini kullanarak SEKK regresyon analizi yapmıştır. Çalışmanın bulguları, kamu ekonomisinin büyüklüğü ile işsizlik oranları arasında pozitif ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Şahin ve Özenç (2007), Türkiye’nin 1988-2006 dönemine ait verilerini kullanarak kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile işsizlik arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Holden ve Sparrman (2018), yirmi OECD ülkesinin 1980-2007 dönemi verileriyle sabit etkiler modelinde regresyon analizi yapmışlardır. Çalışmanın bulgularına göre, kamu harcamalarındaki artışlar işsizlik oranlarını azaltmaktadır. Brückner ve Pappa (2012), on OECD ülkesinin 1964-2004 dönemi verilerini inceledikleri çalışmada, kamu harcamaları ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. VAR modelinde yapılan analiz sonucunda, kamu harcamalarındaki artışların işsizlik oranını artırdığı tespit edilmiştir. Kamacı ve Kılıç (2019), on yedi OECD ülkesinin 1996-2015 dönemine ait verileriyle yaptığı nedensellik testi sonucunda, kamu harcamaları ile işsizlik arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Aslan ve Kula (2010), Türkiye’nin 2000-2007 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak kamu ekonomisi büyüklüğü ile işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu ekonomisinin büyüklüğü arttıkça işsizlik oranları artmaktadır. Yongjin (2011), 31 gelişmiş ve 52 gelişmekte olan olmak üzere toplam 83 ülkenin 1996-2006 dönemi için kamu ekonomik büyüklüğü ile işsizlik ilişkisini test etmiştir. SEKK regresyon analizi

sonuçlarına göre, kamu ekonomisinin büyüklüğündeki artışlar, işsizliği artırmaktadır. Ayrıca, kamu ekonomik büyüklüğünün işsizlik üzerindeki pozitif etkisi, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerdekine üç katı kadar daha yüksektir.

Kanca ve Bayrak (2015), ekonomik tasnif kapsamındaki kamu harcaması türleri ile işsizlik arasındaki ilişkiyi Türkiye örneğinde 1980-2013 dönemi için incelemiştir. Johansen eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, kamu harcaması türleri ile işsizlik oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak, Granger nedensellik testi sonuçları, transfer harcamaları ile işsizlik oranları arasında çift yönlü, cari ve yatırım harcamaları ile işsizlik oranları arasında ise tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Durkaya ve Ceylan (2016), Türkiye’nin 2002-2014 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, uzun dönemde kamu ekonomisinin büyüklüğü ile işsizlik arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucu ise işsizlik oranından kamu ekonomisinin büyüklüğüne doğru tek yönlü nedenselliğin olduğunu göstermektedir. Güney ve Balkaya (2018), Türkiye’nin 2006-2017 dönemine ait çeyreklik verilerini kullandığı çalışmada ARDL sınır testi uygulamışlardır. Elde edilen bulgulara göre, uzun dönemde cari ve transfer harcamaları ile işsizlik arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.

Maitra (2016), Singapur için 1981-2010 döneminde eğitim ve sağlık alanındaki kamu harcamaları ile istihdam düzeyi arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, beşeri sermaye için yapılan kamu harcamaları istihdamı artırmaktadır. Barışık ve Budak (2017), yirmi OECD ülkesinin 1998-2011 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, kamunun eğitim harcamalarının istihdamı artırdığını tespit etmiştir. Türkiye örneğinde 2000-2018 dönemi için nedensellik testi uygulayan Çakır (2019), kamu yatırım harcamalarından işsizliğe doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yürük ve Acaroğlu (2021), Türkiye’de kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisini 1985-2019 dönemi itibarıyla test etmiştir.

Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi sonuçlarına göre, işsizlik oranlarının pozitif şoku ile kamu harcamalarının pozitif şoku arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İlişkinin yönü, işsizlik oranlarından kamu harcamalarına doğrudur. Uslu (2023), Türkiye’nin 1978-2020 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak Maki (2012) eş bütünleşme analizi ile kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre hem kısa hem de uzun dönemde kamu harcamalarındaki artışlar, işsizlik oranlarını artırmaktadır.

Özer (2020), Türkiye’nin 1980-2018 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, kamu harcamalarından işsizlik oranlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Ayrıca, kamu harcamalarındaki artışlar, işsizlik oranlarını artırmaktadır. Ertekin (2020), Türkiye’de kamu kesimi büyüklüğü ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi 1980-2017 dönemi için analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, iki değişken arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki vardır. Kocaman ve Biçerli (2021), Türkiye’de kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki asimetrik ilişkileri test etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu harcamalarındaki artışlar işsizlik oranlarını artırmaktadır. Ancak, azalışlarda iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Mahdavi ve Alanis (2013), ABD’nin eyaletleri özelinde 1977-2006 dönemi için yaptıkları analizde, kamu harcamaları ile işsizlik oranlarının uzun dönemde eş bütünleşik olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik analizinde ilişkinin yönü ise kamu harcamalarından işsizlik oranlarına doğrudur. Nepram vd. (2021), kamu harcamaları – işsizlik ilişkisini Hindistan örneğinde analiz etmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Gülbay Yiğitli (2024), kamu harcamalarının işsizlik oranları üzerindeki etkisini OECD örneğinde 1990-2022 dönemi itibarıyla analiz etmiştir. GMM modelinde yapılan analiz sonuçlarına göre, kamu harcamalarındaki artışlar işsizlik oranlarını artırmaktadır.

Aysu ve Dökmen (2011), on yedi OECD ülkesinin 1990-2007 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, kamu harcamalarındaki artışların işsizlik

oranlarını artırdığını tespit etmiştir. Afonso vd. (2018), G8 ülkelerinde kamu ekonomisi büyüklüğü ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi 1980-2015 dönemi itibarıyla test etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile işsizlik oranları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Sağdıç ve Yıldız (2020), Türkiye’de yirmi altı kalkınma bölgesi düzeyinde kamu harcamaları ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi 2004-2018 dönemi itibarıyla analiz etmiştir. Panel ARDL aracılığıyla yapılan katsayı tahminlerine göre, uzun dönemde kamu harcamalarındaki artışlar işsizlik oranını azaltırken kısa dönemde iki değişken arasında pozitif bir ilişki vardır.

3.1.2. İşsizlik ile Vergiler Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde işsizlik ile vergiler arasındaki ilişki, genellikle kişisel gelir vergisi ya da vergi takozu ile işsizlik arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Çalışanlar için işveren devlete ödediği gelir vergisi ile sosyal güvenlik priminin toplamından oluşan vergi takozu-işsizlik ilişkisini araştıran çalışmalardan Akalın (2021), otuz altı OECD ülkesinin 2000-2019 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmasında, vergi takozundaki artışların işsizlik oranlarını artırdığını tespit etmiştir. Ayrıca, vergi takozunun işsizliği artırıcı etkisi, erkeklerde kadınlara göre daha fazladır. Thomas (1998), İsveç’in 1970-1996 dönemi verilerini GMM modelinde inceleyerek sigorta primi ve vergilerdeki artışların işsizlik üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, vergi takozundaki artışlar işsizlik oranlarını artırmaktadır.

Nickell ve Layard (1999), yirmi OECD ülkesinin 1983-1994 dönemine ait yıllık verileri kullanarak yaptığı SEKK regresyon analizi neticesinde, vergi takozundaki artışların işsizlik oranlarını artırdığını tespit etmiştir. Daveri ve Tabellini (2000), on dört sanayileşmiş OECD ülkesinin 1965-1991 dönemi verilerini incelediği çalışmada, vergiler ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçları, vergiler ile işsizlik oranları arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yirmi bir Avrupa ülkesinin 1960-1999 dönemi verilerini analiz eden Edervee ve Thissen (2004), vergi takozundaki artışların işsizliği artırdığını tespit etmiştir.

Bassanini ve Duval (2006), yirmi bir OECD ülkesinin 1983-2003 dönemine ait yıllık verilerini analiz ederek ücret gelirlerinden alınan vergi ve sosyal güvenlik primleri ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Behar (2009), on Orta ve Doğu Avrupa ülkesinde vergi takozu ve

işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, vergi takozundaki artışlar işgücü piyasasını olumsuz etkilemekte ve işsizliği artırmaktadır. Šeparović (2009), Hırvatistan örneğinde vergi takozu – işsizlik ilişkisini analiz ettiği çalışmada, vergi takozundaki artışların işsizlik oranlarını artırdığını tespit etmiştir.

Dolenc ve Laporšek (2010), AB üyesi yirmi yedi ülkenin 1999-2008 dönemi verilerini kullanarak yaptığı incelemede, vergi takozundaki artışların istihdamı azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Trpeski ve Tashevaska (2012), kırk üç ülkenin verilerini kümeleme analizi ile incelediği çalışmada, yüksek vergi takozunun olduğu ülkelerde işsizlik oranlarının yüksek, vergi takozunun düşük olduğu ülkelerde ise işsizlik oranlarının görece daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Attinasi vd. (2016), otuz OECD üyesi ülkenin 1979-2014 dönemine ait yıllık verilerini havuzlanmış EKK yönteminde regresyon ile analiz ettiği çalışmada, vergi takozunun işgücü piyasası üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, vergi takozu ile istihdam düzeyi arasında negatif bir ilişki vardır. Ayrıca, vergi takozundaki artışlardan en fazla etkilenen gruplar ücretli çalışan bekarlar ile vasıfsız işgücüdür.

Otuz yedi Avrupa ülkesinin 2006-2016 dönemi verilerini kullanarak panel regresyon analizi yapan Atoyan ve Rahman (2017), vergi takozu ile işsizlik (toplam, kadın ve erkek) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edememiştir. Yılcı vd. (2019), OECD üyesi yedi gelişmekte olan ülkenin 2000-2017 dönemine ait verilerini kullanarak vergi takozu ile işsizlik arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırmıştır. Nedensellik testi sonuçlarına göre, Macaristan, Meksika ve Polonya’da vergi takozundan işsizlik oranlarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Perotti (1994), on dört OECD ülkesinin verilerini incelediği çalışmada, işgücü üzerine konulan vergilerin işgücü maliyetlerini yükselttiği ve işsizlik oranlarını artırdığı tespit edilmiştir. Tvrdon (2011), Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya’nın 2000-2009 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, vergi takozu ile istihdam düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, vergi takozu ile istihdam oranları arasında negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki vardır. Lehmann vd. (2014), yirmi OECD ülkesinin 1998-2008 dönemi verilerini incelediği çalışmada, artan oranlı vergileme ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, artan oranlı vergi sistemi işsizlik oranlarını düşürebilir ve

istihdamı artırabilir. Kutbay vd. (2018), Türkiye’nin 1988-2015 dönemi verilerini analiz ederek vergi takozundaki artışların işsizlik oranlarını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Buyrukoğlu ve Küpeli (2021), Türkiye’de 1996-2020 döneminde vergi takozu ve işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi ve Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. ARDL sınır testi sonuçlarına göre, vergi takozu ile işsizlik oranları uzun dönemde eş bütünleşik olup iki değişken arasında pozitif bir ilişki vardır. Granger nedensellik testi sonuçları ise vergi takozundan işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Aydın (2024), G7 ülkelerinin 1991-2021 dönemine ait yıllık verilerini incelediği çalışmasında, sabit etkiler modelinde regresyon analizi yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, vergi gelirleri ile işsizlik oranları arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Kurumlar vergisi ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan Sieglöch (2014), 1992-2008 döneminde Almanya’daki eyaletlerin uyguladığı kurumlar vergisi oranlarıyla yatırımlar, gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH), işgücü hareketliliği ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel veri analizi sonuçlarına göre, yüksek kurumlar vergisi uygulaması yatırımları azaltarak istihdamı olumsuz etkilemektedir. Hanson ve Brannon (2017) çalışmalarında, ABD’de kurumlar vergisi oranı ile istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre, kurumlar vergisi oranındaki indirimler istihdam oranlarını artıracaktır.

Son (2023) ise Çin, Vietnam ve Güney Afrika’nın kurumlar vergisi oranları ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi her ülke için ayrı modellerle test etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, Vietnam ve Güney Afrika’da kurumlar vergisi oranlarındaki azalışlar işsizlik oranlarını azaltırken Çin’in kurumlar vergisi oranındaki azalışlar işsizlik oranlarını artırmaktadır. Balkı (2023), Türkiye’nin 1988-2021 dönemine ait yıllık verileri kullanarak kurumlar vergisi oranı ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. A-ARDL sınır testi sonuçlarına göre, kurumlar vergisi oranındaki artışlar işsizlik oranlarını artırmaktadır.

Bettendorf vd. (2009), AB ülkeleri üzerine yaptığı analizde kurumlar vergisi oranının işsizliği artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, kurumlar vergisi tabanının geniş olduğu ülkelerde işsizlik üzerindeki olumsuz etkinin daha büyük olacağı tespit edilmiştir. Zirculis ve Šarapovas (2017), kırk bir ülkeye ait on bir

yıllık verilerle yaptığı panel veri analizinde, kurumlar vergisi oranlarındaki artışın işsizlik oranlarını önemli ölçüde artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Rasheed ve Jinhua (2021) çalışmalarında, OECD üyesi on beş ülkenin 2000-2019 dönemi verilerini analiz ederek kurumlar vergisi oranlarındaki artışların işsizliği artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Feldmann (2011) ise on dokuz sanayileşmiş ülkenin 1979-2005 dönemine ait yıllık verileri kullanarak yaptığı çalışmasında, literatürdeki çalışmalardan farklı olarak yüksek kurumlar vergisi oranlarının işsizlik oranlarını düşürdüğünü tespit etmiştir.

3.1.3. İşsizlik ile Borçlanma Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Borçlanma ile işsizlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan, Kadiroğlu (2023), Türkiye’de 1998-2020 döneminde kamu iç ve dış borcunun işsizlik üzerindeki etkisini ARDL sınır testi ve nedensellik testi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu iç borcu işsizlik oranlarını azaltırken kamu dış borcu işsizlik oranlarını artırmaktadır. Yıldız (2022), Türkiye için 1960-2019 döneminde dış borçlanmanın istihdam üzerindeki etkilerini VAR eş bütünleşme analizi ve nedensellik testi ile araştırmıştır. Sonuçlar, kısa dönemde dış borcun istihdamı artırdığını ancak uzun dönemde istihdamı olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Ogonna vd. (2016), Nijerya’da 1980-2015 dönemi verilerini kullanarak kamu borçlanması ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Yapılan ARDL sınır testi sonuçlarına göre, kamu borcundaki artışlar işsizlik oranını artırmaktadır. Benzer şekilde Shuaibu vd. (2021), 1985-2020 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Nijerya’da kamu borcunun işsizlik üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, kamu borcundaki artışlar işsizliği artırmaktadır. Bunun için Nijerya’da kamu borçları azaltılmalı ve hükümetin borçlanması gerektiği durumlarda öncelik dış borç yerine iç borca verilmelidir.

Cahyadin ve Ratwianingsih (2020) ise Malezya, Tayland, Endonezya ve Filipinler’in 1980-2017 dönemindeki verilerini ARDL sınır testi aracılığıyla analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçları işsizlik, ekonomik büyüme, döviz kuru ve kamu dış borcunun eş bütünleşik olduğunu ve kamu dış borçlarının üretken yatırımlar yoluyla işsizlik oranını azaltmak için kullanılması gerektiğini göstermektedir. Dalmar vd. (2017), Somali’de 1995-2014 dönemi verilerini kullanarak hem eş bütünleşme analizi hem de nedensellik testiyle işsizliğin

belirleyicilerini araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre, kamu dış borçları işsizliği artırmaktadır.

Sisay vd. (2020), Etiyopya’da işsizliğin belirleyicilerini tahmin etmek için 1984-2018 dönemi verilerini ARDL sınır testi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçları, dış borcun işsizliği azalttığını göstermektedir. Tang ve Issahaku (2024), Sahra altı Afrika lkelerinin 1996-2020 dönemine ait verilerini kullanarak işsizlik oranlarını etkileyen makroekonomik değişkenleri belirlemeye çalışmıştır. Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (SGMM) ile yapılan analiz neticesinde, kamu borcu ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki vardır. Kamu borcu arttıķa işsizlik de artmaktadır. zm olarak kamu borçlarının istihdamı artıracak verimli sektörlere yönlendirilmesi ve kurumsal kalitenin geliştirilmesi gerekir.

Arshad ve Ali (2016), Pakistan’ın 1974-2013 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, dış borç, enflasyon, faiz oranı ile işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. ARDL sınır testi sonuçlarına göre, dış borçlanma ile işsizlik oranları arasında pozitif bir ilişki vardır. Ogonna vd. (2016), Nijerya’nın 1980-2015 dönemi verilerini kullanarak uyguladıkları ARDL sınır testi sonucunda, kamu borçlanmasının işsizlik oranlarını artırdığını tespit etmişlerdir. Evans (2022), Gana’nın 1991-2021 dönemi verilerini Johansen eş bütünleşme analizi yardımıyla analiz etmiştir. Analiz sonuçları, dış borçlanmanın işsizlik üzerindeki etkilerinin pozitif olduğunu göstermektedir.

Fedeli ve Forte (2012), OECD lkelerinin 1981-2009 dönemi verilerini analiz ettikleri çalışmalarında, kamu borcunun uzun dönemde işsizliği artırdığını tespit etmişlerdir. Avustralya’da dış borçlanma ile işsizlik ilişkisini araştıran Isaev ve Masih (2017), ARDL sınır testi sonucunda iki değişken arasında pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir. Balkı ve Tıyrıdamaz (2024), Türkiye rnekleminde 1988-2022 dönemine ait yıllık verileri kullanarak ARDL sınır testi uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, borç servis oranındaki artışlar işsizlik oranları artmaktadır.

3.2. Metodoloji

3.2.1. Veri Seti

Maliye politikası araçları ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi 1989-2024 döneminde Türkiye için test etmeyi amaçlayan bu bölümde yıllık veriler

kullanılmış olup verilerin açıklamaları Tablo 3.1’de yer almaktadır. Buna göre; “IS” işsizlik oranını, “KH” kamu harcamalarının GSYİH’ye oranını, “VER” vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranını, “BORC” merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin yaptığı borçlanmanın GSYİH’ye oranını göstermektedir.

Verilere ait özet istatistikler Tablo 3.2’de, zaman yolu grafikleri ise Şekil 3.1’de yer almaktadır. İnceleme döneminde en fazla dalgalanma kamu harcamalarının GSYİH’ye oranında meydana gelmiştir. 1989-2024 döneminde işsizlik oranı ortalama %9,71 olmuştur. Bu oran en yüksek 2009 yılında %14,03 olarak gerçekleşirken en düşük 2000 yılında %6,5 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranının en yüksek değere ulaşmasının nedeni 2008 krizinin etkisiyle ekonomide yaşanan durgunluktur. İşsizlik oranının çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır.

Tablo 3.1. Veri Açıklamaları

Kısaltma	Açıklama	Veri Kaynağı	Beklenen İşaret Değeri
IS	İşsizlik oranı	World Bank (2025)	Bağımlı değişken
KH	Kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı	World Bank (2025)	+
VER	Vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranı	OECD (2025)	+
BORC	Merkezi hükümet borçlarının GSYİH’ye oranı	IMF (2025)	+

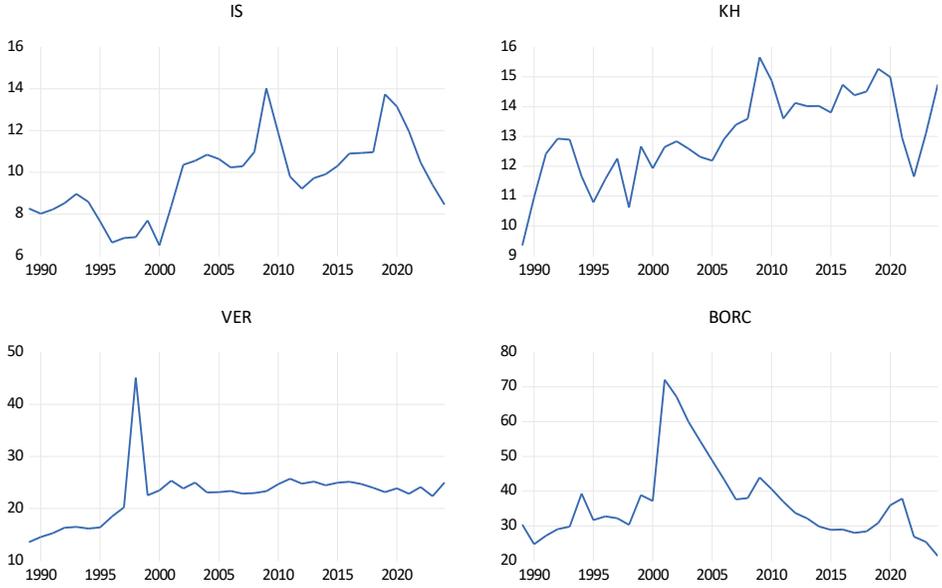
Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir. Kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %13,03 olmuştur. Bu oran, 2008 krizinin etkisiyle en yüksek (%15,66) 2009 yılında, en düşük ise (%9,34) 1989 yılında gerçekleşmiştir. Kamu harcamalarının çarpıklık katsayısı negatif olduğu için sola çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir.

Tablo 3.10. Özet İstatistikler

	IS	KH	VER	BORC
Ortalama	9,7137	13,0256	22,6679	36,5062
Medyan	9,8450	12,9163	23,3445	32,4535
Maksimum	14,0260	15,6579	45,097	72,06
Minimum	6,4950	9,3434	13,557	21,3249
St. Hata	1,8961	1,4362	5,2423	11,4983
Çarpıklık	0,3089	-0,3118	1,7334	1,5779
Basıklık	2,7244	2,7966	10,6868	5,1202
Jarque-Bera	0,6864	0,6453	106,6577	21,6808
Olasılık	0,7095	0,7242	0,0000	0,0000
Gözlem Sayısı	36	36	36	36

Vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %22,67 olmuştur. Bu oran en yüksek 1998 yılında %45,1 olarak gerçekleşirken en düşük 1989 yılında %13,56 olarak gerçekleşmiştir. Vergilerin çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten büyük olduğu için normal dağılıma göre daha sivridir. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,00 olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir. Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin yapmış olduğu borçlanmanın GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %36,51’dir. Bu oran en düşük 2024 yılında %21,33 olarak gerçekleşirken en yüksek 2001 yılında %72,06 olarak gerçekleşmiştir. Borçlanmanın 2001 yılında en yüksek düzeyde gerçekleşmesinin nedeni 2001 bankacılık krizi ve aynı yıl IMF ile imzalanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’dır. Borçlanmanın çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten büyük olduğu için normal dağılıma göre daha sivridir. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,00 olduğu için seri normal dağılıma uygun değildir.

Şekil 3.1. Zaman Yolu Grafikleri

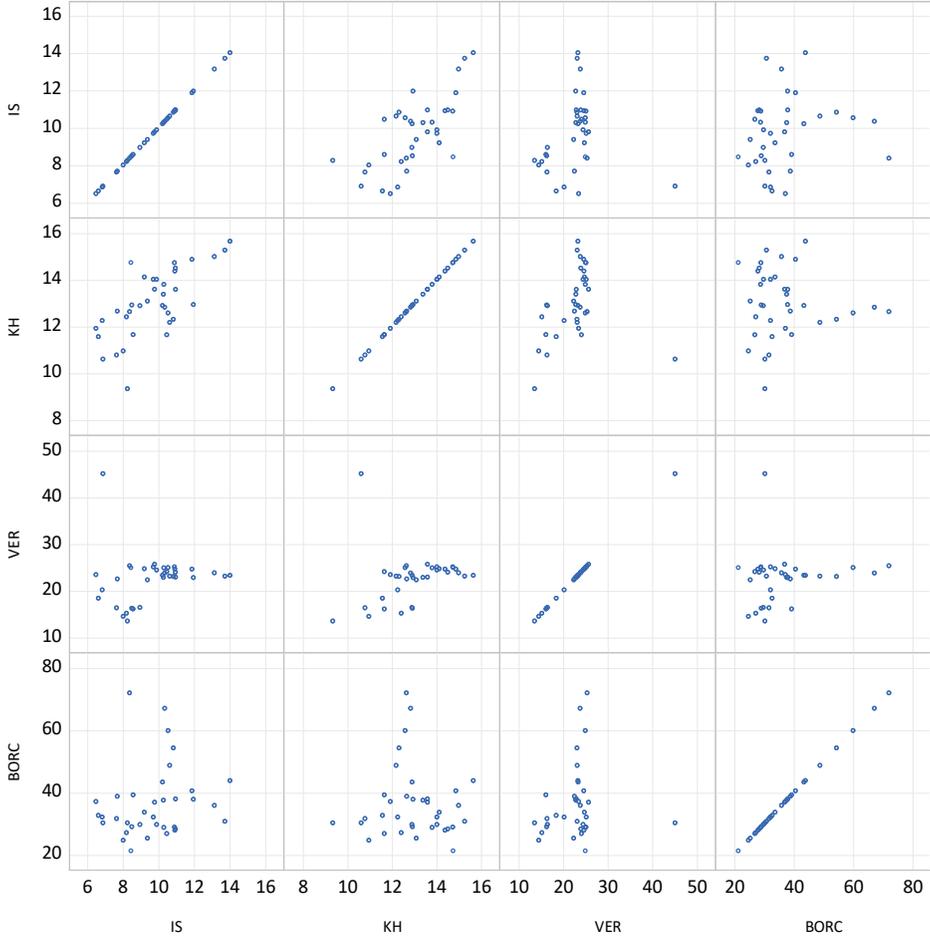

Değişkenler arasındaki muhtemel ilişkiler hakkında bilgi sunan ve çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığını gösteren korelasyon matrisi, Tablo 3.3’te yer almaktadır. Korelasyon matrisi incelendiğinde, bağımsız değişkenler arasındaki katsayılar %75’ten küçük olduğu için (Albayrak, 2005) çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır. Bağımsız değişkenlerin tamamı ile bağımlı değişken arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir.

Tablo 3.3. Korelasyon Matrisi

	IS	KH	VER	BORC
IS	1			
KH	0,6989	1		
VER	0,1313	0,2250	1	
BORC	0,1688	-0,0443	0,1364	1

Şekil 3.2. Saçılım Grafiği

Tablo 3.4. VIF Testi Sonuçları

Değişkenler	Katsayı Varyansı	Merkezi VIF
KH	0,019292	1,511371
VER	0,000874	1,030748
BORC	0,000237	1,464583

Korelasyon matrisinin görselleştirilmiş hali olan, her bir değişkenin kendisiyle ve diğer değişkenlerle olan ilişkisini gösteren saçılım grafiği Şekil 3.2’de yer almaktadır.

Çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını test etmek için ayrıca VIF testi de yapılmış ve sonuçları Tablo 3.4’te gösterilmiştir. Buna göre, bağımsız değişkenlerin merkezi VIF değerleri 10’un altında olduğu için (Ege ve Bayrakdaroğlu, 2008) çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır.

3.2.2. Model ve Yöntem

Türkiye örneğinde maliye politikası araçlarının işsizlik oranı üzerindeki olası etkilerini ölçmek için kurulan model, (5) numaralı denklemde gösterilmiştir. Bu modelin kurulmasında Abrams (1999), Bassanini ve Duval (2006), Aslan ve Kula (2010), Sisay vd. (2021) tarafından oluşturulan modellerden esinlenilmiştir. Ancak literatürdeki mevcut modellerden farklı olarak bu modelde maliye politikası araçlarının tamamı tek modelde bulunmaktadır. Modelde yer alan *IS*, *KH*, *VER* ve *BORC* değişkenlerine ilişkin açıklamalar Tablo 3.1’de yer almaktadır. Buna göre bağımsız değişkenlerin tamamının katsayısının negatif olması beklenmektedir. Modeldeki ϵ_t ise hata terimini göstermektedir.

$$IS_t = \vartheta_0 + \vartheta_1 KH_t + \vartheta_2 VER_t + \vartheta_3 BORC_t + \epsilon_t \quad (5)$$

Zaman serilerinde hangi eş bütünleşme analizinin uygulanacağını belirlemek için serilerin durağanlık seviyelerinin tespit edilmesi gerekir (Göksu ve Göçoğlu, 2023: 11378). Bunun için öncelikle geleneksel birim kök testleri arasında yer alan Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF birim kök testi ile Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen PP birim kök testi uygulanmıştır. Bunlara ilave olarak inceleme dönemindeki olası yapısal kırılmaları tespit etmek amacıyla Lee ve Strazicich’in (2003) geliştirdiği LS birim kök testi de uygulanmıştır. Eş bütünleşme analizinde ise Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. ARDL modelinin matematiksel formu (6) numaralı denklemde gösterilmiştir.

$$\begin{aligned} \Delta IS_t = & \vartheta_0 + \vartheta_1 DUM_{2001} + \sum_{i=1}^l \vartheta_{2i} \Delta IS_{t-i} + \sum_{i=0}^l \vartheta_{3i} \Delta KH_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^l \vartheta_{4i} \Delta VER_{t-i} + \sum_{i=0}^l \vartheta_{5i} \Delta BORC_{t-i} + \vartheta_6 IS_{t-1} \\ & + \vartheta_7 KH_{t-1} + \vartheta_8 VER_{t-1} + \vartheta_9 BORC_{t-1} + \sigma_t \end{aligned} \quad (6)$$

Denklemden yer alan “ Δ ” birinci fark operatörünü, “ l ” gecikme uzunluğunu, “ $\vartheta_2, \vartheta_3, \vartheta_4, \vartheta_5$ ” kısa dönem katsayılarını, “ $\vartheta_6, \vartheta_7, \vartheta_8, \vartheta_9$ ” uzun dönem katsayılarını, “ ϑ_0 ” sabit terimi, “ DUM ” kukla değişkeni, “ ϑ_1 ” kukla değişkenin katsayısını, “ σ_t ” artık değeri göstermektedir. Pesaran vd. (2001), ARDL yaklaşımında ilk olarak hem bağımlı değişkenin hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan “F” sınır testi ($F_{OV-BOUNDS}$) önermişlerdir. Pesaran vd.’nin (2001) önerdiği diğer test ise yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerini dikkate alan “t” sınır testidir (t_{BOUNDS}). Her iki teste dair açıklamalar, birinci bölümün model ve yöntem başlığı altında yapılmıştır. Eş bütünleşme analizi ve uzun dönem katsayılarının tahmininden sonra sınırsız hata düzeltme modeliyle kısa dönem katsayıları tahmin edilmiştir. UECM denkleminin matematiksel formu (7) numaralı denklemde gösterilmiştir.

$$\begin{aligned} \Delta IS_t = & \vartheta_0 + \vartheta_1 DUM_{2001} + \sum_{i=1}^l \vartheta_{2i} \Delta IS_{t-i} + \sum_{i=0}^l \vartheta_{3i} \Delta KH_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^l \vartheta_{4i} \Delta VER_{t-i} + \sum_{i=0}^l \vartheta_{5i} \Delta BORC_{t-i} + \gamma ECT_{t-1} + \tau_t \end{aligned} \quad (7)$$

3.3. Ampirik Bulgular ve Tartışma

Eş bütünleşme analizlerinin yapılabilmesi için öncelikle kullanılan serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekir. Seriler düzeyde ya da birinci farkta durağan “I(0)” ya da “I(1)” olduğunda ARDL prosedürü işletilebilir. Ancak hiçbir serinin ikinci farkta durağan “I(2)” olmaması gerekir (Göksu, 2023: 385). Bu amaçla modelde kullanılan seriler için ADF ve PP birim kök testleri (Dickey ve Fuller, 1979; Phillips ve Perron, 1988;) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.5’te gösterilmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre işsizlik ve

borçlanmanın birinci farkta durağan I(1) olduğu; kamu harcamaları ve vergilerin ise düzeyde durağan I(0) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.5. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

ADF	Düzye			Birinci Farkta			Karar
	C	C & T	No C&T	C	C & T	No C&T	
	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	
IS	-1,86	-2,63	-0,31	-4,79***	-4,80***	-4,87***	I(1)
KH	-3,05**	-3,73**	0,59				I(0)
VER	-14,71***	-13,61***	-0,81				I(0)
BORC	-1,80	-1,92	-0,70	-6,09***	-6,22***	-6,18***	I(1)

PP	Düzye			Birinci Farkta			Karar
	C	C & T	No C&T	C	C & T	No C&T	
	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	
IS	-1,98	-2,12	-0,28	-4,69***	-4,73***	-4,79***	I(1)
KH	-3,06**	-3,80**	1,34				I(0)
VER	-4,13***	-4,47***	0,11				I(0)
BORC	-1,80	-1,92	-0,70	-6,08***	-6,23***	-6,17***	I(1)

Not: “C” sabitli, “C & T” sabitli ve trendli, “No C & T” sabitsiz ve trendsiz anlamına gelmektedir. “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir. Serilerin durağanlık seviyelerine karar verilirken “C & T” kriteri esas alınmıştır. Tahminler AIC’ye (Akaike Bilgi Kriteri) göre yapılmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1989-2024 dönemi esas alındığında önemli yapısal kırılmaların olduğu ve bunların serilerin durağanlık seviyelerini etkileyebileceği düşünüldüğünden yapısal kırılmaları içsel olarak dikkate alan testlerden çift kırılma tespit edebilen LS birim kök testi (Lee ve Strazicich, 2003) de uygulanmıştır.

Tablo 3.6. LS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzeyde			Birinci Farkta			Karar
	Lag	Kırılma Dönemi	t ist.	Lag	Kırılma Dönemi	t ist.	
IS	1	2001-2017	-4,24	0	1997-2009	-5,60***	I(1)
KH	1	1993-2019	-5,33	1	1993-1997	-6,68***	I(1)
VER	1	1996-2000	-13,89***				I(0)
BORC	2	1999-2006	-7,03**				I(0)

Not: “***” %5, “**” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir. Serilerin durağanlık seviyelerine karar verilirken Model C (Break): Kırılmalı Sabitli & Trendli modeller esas alınmış olup maksimum gecikme uzunluğu (Lag) 2 olarak seçilmiştir.

LS birim kök testi sonuçları Tablo 3.6’da gösterilmiştir. LS birim kök testi sonuçlarına göre işsizlik ve kamu harcamalarının birinci farkta durağan I(1) olduğu; vergiler ve borçlanmanın ise düzeyde durağan I(0) olduğu tespit edilmiştir. Hem geleneksel hem de kırılmalı birim kök testleri birlikte değerlendirildiğinde, bağımlı değişken olan işsizlik oranının I(1), bağımsız değişkenlerden vergilerin GSYİH’ye oranı ve merkezi hükümet borçlanmasının GSYİH’ye oranının I(0), kamu harcamalarının GSYİH’ye oranının ise I(1) olduğuna karar verilmiştir.

Eş bütünleşme ilişkisinin analizinde ARDL prosedürü işletilmiştir. Modelde bağımlı değişken olan enflasyon oranı birinci farkta durağan olduğu için $F_{OV-BOUNDS}$ ve t_{BOUNDS} istatistikleri hesaplanmıştır. $F_{OV-BOUNDS}$ ve t_{BOUNDS} istatistikleri sırasıyla Narayan vd. (2005) ve Pesaran vd. (2001) tarafından hesaplanan kritik değerlerle karşılaştırılarak eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığına karar verilmiştir. ARDL sınır testi sonucunda elde edilen istatistik değerleri Tablo 3.7’de gösterilmiştir. Test istatistikleri kritik değerlerle karşılaştırılırken I(1) düzeyindeki en yüksek kritik değerler esas alınmıştır.

Tablo 3.7. ARDL Sınır Testi Sonuçları

f (IS KH, VER, BORC) ARDL (1, 0, 0, 0) k:4 m:2 n:34	Test İstatistikleri		Sonuç
	F_{OV}	7,01***	Eş bütünlük
	t_{BOUNDS}	-4,27**	Eş bütünlük

Testler	Anlamlılık Düzeyleri ve Kritik Değerler						n:35
	1%		5%		10%		
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	
$F_{OV-BOUNDS}$	5,20	6,85	3,62	4,91	2,96	4,10	
t_{BOUNDS}	-3,43	-4,37	-2,86	-3,78	-2,57	-3,46	-

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini, “k” bağımsız değişken sayısını, “m” maksimum gecikme uzunluğunu, “n” ise gözlem sayısını ifade etmektedir. ARDL sınır testi uygulanırken “Case 3” seçilmiş olup tahminler AIC’ye göre yapılmıştır.

Bağımlı değişkeni açıklarken hem bağımlı değişkenin hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan $F_{OV-BOUNDS}$ testinin istatistik değeri “7,01” olarak hesaplanmıştır. Bu değer %1 anlamlılık düzeyinde I(1) için hesaplanan en yüksek kritik değerden büyük olduğundan eş bütünlük ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, uzun dönemde işsizlik oranının hem işsizlik oranının gecikmeli değeri hem de kamu harcamaları, vergiler ve borçlanmanın gecikmeli değerleriyle birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Bağımlı değişkeni açıklamada yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerini dikkate alan t_{BOUNDS} testinin istatistik değeri “-4,27” olarak hesaplanmıştır. Bu değer %5 anlamlılık düzeyinde I(1) için hesaplanan en yüksek kritik değerden büyük olduğundan eş bütünlük ilişkisi bulunmaktadır. (t_{BOUNDS} istatistik değerinin, kritik değerlerle karşılaştırılmasında mutlak değerler esas alınmıştır.) Yani, uzun dönemde işsizlik oranı ile işsizlik oranının gecikmeli değerleri birlikte hareket etmektedir. Bir başka ifadeyle uzun dönemde işsizlik oranını açıklamada, işsizlik oranının kendi gecikmeli değerleri etkilidir.

ARDL sınır testinde tahmin edilen uzun ve kısa dönem katsayı sonuçları Tablo 3.8’de yer almaktadır. Uzun dönem katsayı tahmin sonuçları incelendiğinde, kamu harcamalarının katsayısı “1,46” olarak hesaplanmış olup

istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, kamu harcamalarındaki %1’lik artış işsizlik oranını %1,46 artırmaktadır. Borçlanmanın uzun dönem katsayısı “0,11” olarak hesaplanmıştır. Bu katsayı istatistiki olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Yani, borçlanmadaki %1’lik artış işsizlik oranını %0,11 artırmaktadır. Modelde yer alan diğer bağımsız değişken olan vergi gelirlerinin uzun dönem katsayısı negatif olsa da istatistiki olarak anlamlı değildir.

Tablo 3.7. Uzun ve Kısa Dönem Katsayı Tahminleri

a) Uzun dönem (Bağımlı değişken: IS)	Katsayılar	t istatistiği
KH	1,460298***	4,688466
VER	-0,017334	-0,248227
BORC	0,104591**	2,639066
b) Kısa dönem (Bağımlı değişken: IS)	Katsayılar	t istatistiği
C	-5,440236***	-5,552245
DUM ₂₀₀₁	-0,778939	0,806799
ECT _{t-1}	-0,425043***	-5,558980

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini; “DUM” kukla değişkeni; “ECT” hata düzeltme terimini ifade etmektedir.

Uzun dönem katsayı tahminlerine göre, 1989-2024 döneminde tespit edilen işsizlik oranı ile kamu harcamaları arasındaki pozitif ilişki, literatürde iki değişken arasında pozitif ilişki tespit eden Abrams (1999), Christopoulos vd. (2005), Feldmann (2006), Aslan ve Kula (2010), Yongjin (2011), Afonso vd. (2018) Özer (2020), Ertekin (2020), Kocaman ve Biçerli (2021), Gülbay ve Yiğiteli’nin (2024) sonuçlarıyla örtüşmektedir. Kamu harcamaları ile işsizlik arasında tespit edilen pozitif ilişki, literatürde iki değişken arasında herhangi bir ilişki tespit edemeyen Kanca ve Bayrak (2015) ile negatif ilişki tespit eden Durkaya ve Ceylan (2016), Sağdıç ve Yıldız’ın (2020) sonuçlarından ayrılmaktadır.

Uzun dönemde borçlanma ile işsizlik oranı arasında tespit edilen pozitif ilişki, literatürdeki iki değişken arasında pozitif ilişki bulan Fedeli ve Forte (2012), Ogonna vd. (2016), Dalmar vd. (2017), Shuaibu (2021), Yıldız (2022),

Evans (2022), Tang ve Issahaku’nun (2024) sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra, borçlanma ile işsizlik arasında tespit edilen pozitif ilişki, literatürde iki değişken arasında negatif ilişki tespit eden Sisay vd.’nin (2020) sonuçlarından ayrılmaktadır.

İşsizlik oranı ve vergi gelirleri arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki olmadığından literatürde iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edemeyen Atoyan ve Rahman’ın (2017) çalışmasıyla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra, literatürde vergiler ile işsizlik arasında pozitif ilişki tespit eden Thomas (1998), Daveri ve Tabellini (2000), Behar (2009), Attinasi vd. (2016), Kutbay vd. (2018), Buyrukoğlu ve Küpeli (2021) ile iki değişken arasında negatif ilişki tespit eden Feldmann (2011) ve Son’un (2023) sonuçlarından ayrılmaktadır.

Tablo 3.8’deki kısa dönem tahmin sonuçları incelendiğinde, işsizlik oranı üzerinde ne işsizlik oranının ne de diğer bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. ECT katsayısı, negatif (-0,43) ve %1 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde meydana gelecek bir birimlik sapma, 2,35 (1/0,425043) dönem sonra dengeye gelecektir. Yani, dengesizliğe yönelik her hareketin %43’ü bir dönemde düzelmektedir.

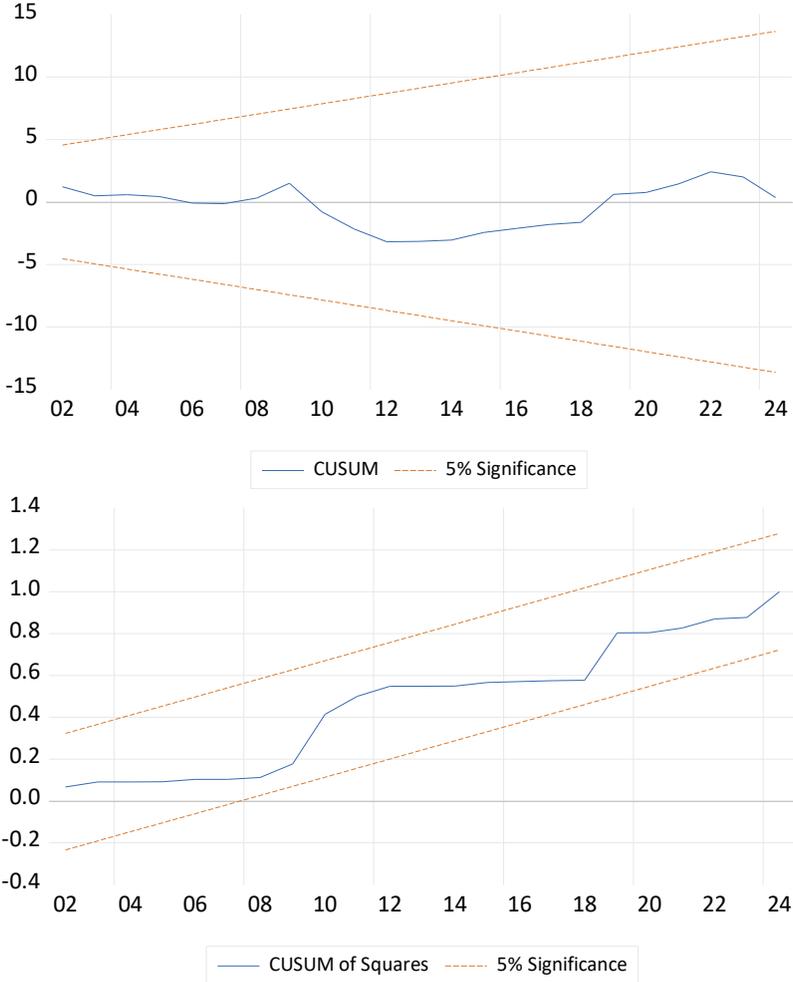
Tablo 3.9. Tanısal Test Sonuçları

Tanısal testler	Test değeri	Olasılık
Jarque-Bera normallik testi	1,612884	0,4464
Breusch-Godfrey serisel korelasyon LM testi	0,972841	0,3909
Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testi	1,252723	0,3107
ARCH değişen varyans testi	0,532070	0,4710
Ramsey RESET testi	0,000146	0,9892

Tablo 3.9’deki tanısal test sonuçlarına göre; model normal dağılıma uygundur. Bununla birlikte, değişen varyans ve otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır. Ramsey RESET testi sonucuna göre, istatistiki olarak %5 anlamlılık düzeyinde fonksiyonel form hatası yoktur.

Modelin CUSUM ve CUSUM² testi sonuçları Şekil 3.3’te gösterilmiştir. Buna göre, kurulan model %95 güven aralığında istikrarlıdır.

Şekil 3.3. CUSUM ve CUSUM² Test Sonuçları

4. BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ

Bu bölümde maliye politikası araçlarının gelir dağılımına etkisi 1989-2024 dönemi itibarıyla analiz edilecektir. Analize geçmeden önce maliye politikası araçlarından kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma ile gelir dağılımı ilişkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Devamında veri seti, model ve yöntem hakkında bilgi verilecektir. Son olarak yapılan analizlerden elde edilen bulgular raporlanarak bulguların literatürle örtüşen ve literatürden ayrışan yanları tartışılacaktır.

4.1. Literatür İncelemesi

Literatür incelemesi kapsamında maliye politikası araçlarıyla gelir dağılımı ya da gelir eşitsizliği ilişkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Her bir maliye politikası aracı (kamu harcamaları, vergiler, borçlanma) ile gelir dağılımı ilişkisine dair yapılan çalışmalar ayrı başlıklarda değerlendirilmiştir. Ayrıca ekonometrik modelde, bağımsız değişkenler arasında işsizlik de yer aldığı için işsizlik ile gelir dağılımı ilişkisini araştıran çalışmalar da incelenmiştir.

4.1.1. Gelir Dağılımı ile Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde gelir dağılımı ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan Devine (1983), ABD’nin 1949-1976 dönemi verilerini SEKK regresyon analiziyle incelediği çalışmada, kamu harcamalarının emek faktörünün gelir dağılımını olumlu etkilediğini tespit etmiştir. Gustafsson ve Johansson (1999), on altı OECD ülkesinin 1966-1994 dönemi verileriyle yaptığı panel regresyon analizi neticesinde, genel kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisinin olduğu, sosyal güvenliğe yapılan transfer harcamalarının ise gelir dağılımı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Sylwester (2002), devletin yapmış olduğu eğitim harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi OECD üyesi olan ve olmayan toplam elli ülke örnekleminde 1970-1990 dönemi itibarıyla araştırmıştır. SEKK regresyon analizi sonuçlarına göre, kamunun eğitim harcamaları ile gelir dağılımı arasında pozitif bir ilişki vardır. Pozitif ilişki OECD ülkelerinde, az gelişmiş ülkelere kıyasla daha güçlüdür. Bouvet (2010), AB üyesi on üç ülkenin 1977-2003 dönemi verilerini SEKK regresyon yöntemiyle analiz ettiği çalışmada, devletin yaptığı sosyal transferlerin bölgeler arasındaki eşitsizlik farklarının azalmasına katkı sağladığını tespit etmiştir.

Yirmi altı OECD ülkesinin 1995-2000 dönemi verilerini veri zarflama tekniği ile analiz eden Afonso vd. (2010), eğitim kalitesinin yüksek olduğu ülkelerde yapılan sosyal transferler ile gelir dağılımı arasındaki pozitif ilişkinin daha güçlü olduğunu tespit etmiştir. Bertola (2010), Avro bölgesinde yer alan on dört ülkenin 1995-2005 dönemi verilerini kullanarak yaptığı SEKK regresyon analizi sonucunda, yaşlılık ödemeleri dışında kalan sosyal güvenliğe yapılan transfer harcamalarının gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azalttığını tespit etmiştir.

Niehues (2010), AB üyesi yirmi dört ülkenin 1993-2006 dönemi verilerini kullanarak gerçekleştirdiği GMM yöntemindeki analizde, işsizlik yardımı ve emekli aylığı ödemelerinin gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Muinelo-Gallo ve Roca-Sagalés (2011), orta ve üst gelir grubundaki kırk üç ülkenin 1972-2006 dönemi verilerini sabit etkiler modelinde resgresyon ile analiz ettiği çalışmada, kamunun yaptığı cari ve yatırım harcamalarının gelir dağılımını olumlu etkilediği soncuna ulaşmışlardır.

Hazman (2011), Türkiye’de 1980-2005 dönemi için gelir dağılımı ile kamu ekonomisinin büyüklüğü arasındaki nedensellik ilişkisini test etmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, gelir dağılımından kamu ekonomisinin büyüklüğüne doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Martínez-Vázquez vd. (2012), yetmiş dokuz ülkenin 1970-2009 dönemi verilerini kullanarak gerçekleştirdiği GMM modelindeki analiz sonuçlarına göre, devletin

yaptığı sosyal refah, eğitim, sağlık ve iskan harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi pozitifdir.

Woo vd. (2013), kırk sekiz ülkenin 1980-2010 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak rassal etkiler modelinde yaptığı regresyon analizinde, kamunun sosyal harcamalarıyla gelir eşitsizliği arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir. Çevik ve Correa-Caro (2020), otuz üç ülke ile birlikte Çin ve BRIC ülkelerinin 1980-2013 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, GMM modelini kullanmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, toplam kamu harcamalarındaki artışların gelir dağılımı üzerinde bozucu etkisi bulunmaktadır. Salotti ve Trecroci (2015), OECD ülkelerinin kırk yıl gibi geniş bir zaman aralığındaki verilerini analiz ettiği çalışmada, devletin nihai tüketim harcamaları ile eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri pozitifdir.

Jaumard vd. (2012), OECD ülkelerinin 1990-2000 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmasında, transfer harcamalarının vergilere göre gelir eşitsizliğini azaltmada daha etkili bir araç olduğunu belirtmiştir. Cuberu ve Hollar (2008), Orta Amerika ülkelerinin 1995-2008 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, devletin yaptığı sosyal transferlerin gelir dağılımında adaleti sağlamada yardımcı olduğu tespit edilmiştir. Reynolds ve Smolensky (2013), ABD’de kamu harcamalarının vergilere göre gelir dağılımını düzeltici etkisinin daha baskın olduğunu tespit etmiştir.

Lustig vd. (2013), beş Latin Amerika ülkesinin verisini analiz ettiği çalışmada, kamu ekonomisinin büyüklüğü ile gelir dağılımı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edememiştir. Almanya, İngiltere, İtalya, Belçika ve Yunanistan örneğinde, aynı yardımlar ile gelir dağılımı ilişkisini araştıran Paulus vd. (2010), konut, eğitim ve sağlık hizmetleri alanındaki aynı yardımlarının GINI katsayısını azalttığı sonucuna ulaşmıştır. İlgün (2015), on yedi OECD ülkesinin 1995-2012 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, kamu ekonomisinin payı arttıkça gelir dağılımının düzeldiği tespit etmiştir.

Yüce (2002), Türkiye üzerine yaptığı incelemede, kamunun gelir ve harcama politikalarının gelir eşitsizliği üzerinde etkili olmadığını belirtmiştir.

Karabulut vd. (2016), Türkiye örnekleminde yaptığı çalışmada, sosyal transferlerin GINI katsayısını düşürdüğünü ve gelir eşitsizliğini azalttığını tespit etmiştir. On yedi OECD ülkesinin verilerini analiz eden Eroğlu vd. (2017), kamunun yaptığı eğitim ve sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bulut vd. (2019), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2000-2015 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, gelişmiş ülkelerde kamu harcamalarının gelir dağılımında adalete yardımcı olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Dayar ve Akıncı (2020), Türkiye’nin 1987-2016 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak sosyal transferler ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Maki (2012) eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, kamunun sosyal transfer harcamalarındaki artışlar, GINI katsayısını azaltarak gelir dağılımında adalete yardımcı olmaktadır.

4.1.2. Gelir Dağılımı ile Vergiler Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde gelir dağılımı ile vergiler arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan Prasad (2008), OECD ülkeleri ile Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika ve Peru üzerine yaptığı analizde, dolaysız vergilerin GINI katsayısını düşürerek gelir eşitsizliğini azalttığını, dolaylı vergilerin ise GINI katsayısını artırarak gelir dağılımını bozucu etki yaptığını tespit etmiştir. Martinez vd. (2012), yüz elli ülkenin 1970-2009 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, gelir üzerinden alınan kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisinin gelir dağılımında adalete yardımcı olduğunu tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra, genel tüketim ve gümrük vergilerinin gelir eşitsizliğini artırıcı etki yaptığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bilgiç (2015), gelir dağılımı ile dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki ilişkiyi 1990-2013 döneminde Türkiye için test ettikleri çalışmada, dolaylı vergiler ile gelir dağılımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edememiştir. Ayrıca, dolaysız vergilerdeki artışlar GINI katsayısını azaltmakta ve gelir dağılımında adalete yardımcı olmaktadır. Demirgil (2018), Türkiye’nin

1980-2014 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak dolaylı ve dolaysız vergiler ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. ARDL sınır testinin uygulandığı analiz sonuçlarına göre, dolaylı vergilerdeki artışlar GINI katsayısını artırırken dolaysız vergilerdeki artışlar GINI katsayısını azaltmaktadır. Yani, dolaysız vergiler gelir dağılımında adaleti sağlamada yardımcı olurken dolaylı vergiler gelir dağılımında adaleti bozucu etki yapmaktadır.

Çevik ve Correa-Caro (2020), gelişmekte olan otuz ülkenin 1980-2013 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada maliye politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu harcamaları gelir eşitsizliğini artırırken vergiler, gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Mehrara ve Esfahani (2016), on dokuz ülkenin 1995-2012 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, gelir üzerinden alınan kişisel gelir ve kurumlar vergisinin GINI katsayısını azalttığını ve gelir dağılımını iyileştirdiğini tespit etmiştir.

Balseven ve Tuğcu (2017), kırk yedi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1980-2014 dönemine ait yıllık verilerini analiz ettiği çalışmada, vergilerin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Bükey ve Çetin (2017), Türkiye’de 1980-2014 dönemi için gelir dağılımına etki eden faktörleri incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, vergi yükü ile gelir dağılımı arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Nantob (2016), kırk altı gelişmekte olan ülkenin 2000-2012 dönemi verilerini analiz ederek gelir, mal ve hizmetler ile uluslararası ticaretten alınan vergilerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin pozitif olduğunu tespit etmiştir. Obaretin vd. (2017), Nijerya’nın 1981-2012 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmasında, vergiler ile gelir eşitsizliği arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Martorano (2018), Latin Amerika’dan on sekiz ülkenin 1990-2015 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, dolaysız vergilerin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Günel (2019), Türkiye’de 1987-2016 dönemi için vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini Johansen eş bütünlük analizi ile test etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, dolaysız vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi

pozitif iken dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi negatiftir. Eser ve Genç (2020), OECD ülkelerinin 1990-2017 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin gelir dağılımında adaletle yardımcı olduğu tespit etmiştir. Ayrıca, servet vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki pozitif etkisi, gelir vergilerinin etkisine göre daha fazladır.

Hayrullahoğlu ve Tuzun (2020), vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini OECD örnekleminde 2002-2019 dönemi için analiz ettiği çalışmada, vergi gelirlerindeki artışlar, gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Tabar (2023), vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini 2008-2018 dönemi için otuz OECD ülkesi örnekleminde analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, dolaylı vergiler gelir eşitsizliğini artırırken dolaysız vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi olumludur. Benzer şekilde, OECD ülkelerinin 1987-2017 dönemini analiz eden Ataer (2021), aynı sonuçlara ulaşmıştır.

4.1.3. Gelir Dağılımı ile Borçlanma Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde gelir dağılımı ile borçlanma arasındaki ilişkiyi araştıran az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Prechel (1985), yapmış olduğu panel veri analizinde, kamu borcu arttıkça gelir eşitsizliğinin artacağını, dış borçlardaki değişikliklerin ise gelir dağılımı üzerinde etkili olmadığını tespit etmiştir. Michl (1991), ABD için yaptığı analizde, kamu borcunun gelir dağılımında adaleti bozucu etki yaptığını ortaya koymuştur.

İç ve dış borçlanma ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi analiz eden Saltı (2014), borçlanmanın gelir eşitsizliğini artırdığını, iç borçlanmanın dış borçlanmaya göre bu konuda daha etkili olduğunu tespit etmiştir. Sugözü vd. (2017), Türkiye’nin 2002-2015 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, iç borçlanma ile gelir eşitsizliği arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Arslan (2019), Türkiye ekonomisi için yaptığı analizde, borçlanmadaki azalışların gelir dağılımını iyileştirdiğini tespit etmiştir. Topuz (2021), Türkiye’nin 1987-2018 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, kamu iç borç stoğundaki artışların gelir dağılımında adaleti zedelediği sonucuna ulaşmıştır.

Arawatari ve Ono (2017), OECD ülkelerinin 1980-2010 dönemi verilerini analiz ederek gelir dağılımı ile kamu borçları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, kamu borcunun düşük olduğu ülkelerde gelir dağılımı, diğer ülkelere göre daha adildir. Ertekin (2018), on yedi OECD ülkesinde kamu borcu ile gelir dağılımı arasındaki nedensellik ilişkisini 2004-2015 dönemi için araştırmıştır. Analiz sonuçları, kamu borcu ile gelir dağılımı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

İlgün (2016), on yedi OECD üyesi ülkenin 1980-2009 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada, kamu borcundaki artışlar gelir dağılımında adaleti bozucu sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Arslan ve Şaşmaz (2021), AB geçiş ekonomilerinden on ülkenin 2007-2017 dönemi verilerini analiz ederek borçlanmadaki artışların gelir dağılımını bozucu etkiler meydana getirdiğini tespit etmişlerdir. OECD üyesi on beş ülkenin 2000-2018 dönemi verilerini panel ARDL yöntemiyle analiz eden Yaşar (2022), kamu borçlanmasındaki artışlar uzun dönemde gelir eşitsizliğini artırmaktadır.

Ramos ve Roca-Sagales (2008), İngiltere’de maliye politikalarının etkinliği analiz ettiği çalışmada, kamu borçlarının gelir dağılımında adaleti sağlamaya yardımcı olduğunu tespit etmiştir. Salotti ve Trecroci (2015), OECD üyesi yirmi ülkenin kırk yıllık dönemi kapsayan verilerini analiz ettiği çalışmada, kamu borçlanmasının gelir dağılımında adaleti yardımcı olduğunu tespit etmişlerdir. Akram (2016), Bangladeş, Hindistan, Sri Lanka ve Pakistan’dan oluşan Güney Asya ülkelerinde 1975-2010 dönemi verilerini analiz ederek borçlanma ile gelir dağılımı ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, iç borçlanma ile gelir eşitsizliği arasında negatif bir ilişki varken dış borçlanma ile gelir dağılımı arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

4.1.4. Gelir Dağılımı ile İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Araştıran Çalışmalar

Literatürde gelir dağılımı ile işsizlik ya da istihdam arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda çalışmalardan Nolan (1986), Birleşik Krallık üzerine yaptığı incelemede, işsizliğin gelir dağılımında adaleti bozucu etkiler ortaya çıkardığını tespit etmiştir. Björklund (1991), İsveç’in 1958-1973 dönemine ait

yıllık verilerini analiz ederek yüksek işsizlik oranlarının gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Jantti (1994), ABD’nin 1948-1989 döneminde; Cardoso (2023) ve Cardoso vd. (1995), Brezilya için yaptıkları analizlerde işsizlik ile gelir eşitsizliği arasındaki pozitif ilişkinin varlığını ortaya çıkarmışlardır.

Jenkins (1995), Birleşik Krallık’ta işsizliğin, istihdam yapısı ve ücret eşitsizliğinin gelir eşitsizliğine neden olduğunu tespit etmişlerdir. Mocan (1999) çalışmasında, işsizlik oranlarındaki artışların ABD’de 1948-1994 dönemi için gelir eşitsizliğini artırdığını belirtmiştir. Bassanini ve Duval (2006), işsizlik sigortasının iş arama çabalarını azaltarak işsizliği artırdığını, bunun ise gelir eşitsizliğine neden olduğunu iddia etmektedirler.

Checchi ve García-Peñalosa (2010), OECD ülkelerinde 1960-2000 dönemi için yaptıkları analiz sonucunda, işsizlik oranlarındaki artışlar gelir eşitsizliğinin düzeyini artırmaktadır. Anwar vd. (2017), Pakistan’ın 1980-2014 dönemi verilerini analiz ederek gelir dağılımı ile istihdam düzeyi arasındaki ilişkileri araştırmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, işsizlik ile gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Monfort vd. (2018), AB ülkeleri için yaptıkları kümeleme analizinde, gelir eşitsizliği ile işsizlik arasında herhangi bir değiş-tokuş ya da ödünleşmenin olmadığını tespit etmişlerdir. Oktay (2019), Türkiye’de 1991-2016 dönemi için enflasyon ve işsizliğin gelir eşitsizliği üzerindeki asimetrik etkilerini NARDL yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, gelir eşitsizliği ile işsizlik arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tahsin ve Börü (2020), Türkiye’de 2006-2018 dönemi için istihdam ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye’deki istihdamın hizmet ve sanayi sektörleri arasında değişiklik gösterdiği ve hizmet sektöründeki istihdamın gelir eşitsizliğini artırdığı tespit edilmiştir.

4.2. Metodoloji

4.2.1. Veri Seti

Esas olarak maliye politikası araçları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi 1989-2024 döneminde Türkiye için test etmeyi amaçlayan bu bölümde yıllık veriler kullanılmış olup verilerin açıklamaları Tablo 4.1’de yer almaktadır. Gelir dağılımının göstergesi olarak GINI katsayısı kullanılmıştır. Buna göre; “GINI” GINI katsayısını, “KH” kamu harcamalarının GSYİH’ye oranını, “VER” vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranını, “BORC” merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin yaptığı borçlanmanın GSYİH’ye oranını, “IS” işsizlik oranını göstermektedir.

Tablo 4.1. Veri Açıklamaları

Kısaltma	Açıklama	Veri Kaynağı	Beklenen İşaret Değeri
GINI	GINI katsayısı	World Bank (2025)	Bağımlı değişken
KH	Kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı	World Bank (2025)	-
VER	Vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranı	OECD (2025)	-
BORC	Merkezi hükümet borçlarının GSYİH’ye oranı	IMF (2025)	-
IS	İşsizlik oranı	World Bank (2025)	-

Verilere ait özet istatistikler Tablo 4.2’de, zaman yolu grafikleri ise Şekil 4.1’de yer almaktadır. İnceleme döneminde en fazla dalgalanma kamu harcamalarının GSYİH’ye oranında meydana gelmiştir. 1989-2024 döneminde GINI katsayısı ortalama %41,29 olmuştur. Bu katsayı en yüksek 1994 yılında %42,7 olarak gerçekleşirken en düşük 2012 yılında %39,7 olarak gerçekleşmiştir. GINI katsayısı 1’e yaklaştıkça gelir dağılımının bozulduğu düşünüldüğünde 1994 krizinin etkisiyle gelir dağılımında adaletin en düşük seviyesi 1994 yılında ortaya çıkmıştır. Gelir dağılımında adaletin en fazla düzeldiği yıl ise 2012 yılıdır. GINI katsayısının çarpıklık katsayısı negatif olduğu için sola çarpıktır. Basıklık

katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir. Kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %13,03 olmuştur. Bu oran, 2008 krizinin etkisiyle en yüksek (%15,66) 2009 yılında, en düşük ise (%9,34) 1989 yılında gerçekleşmiştir. Kamu harcamalarının çarpıklık katsayısı negatif olduğu için sola çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir.

Tablo 4.2. Özet İstatistikler

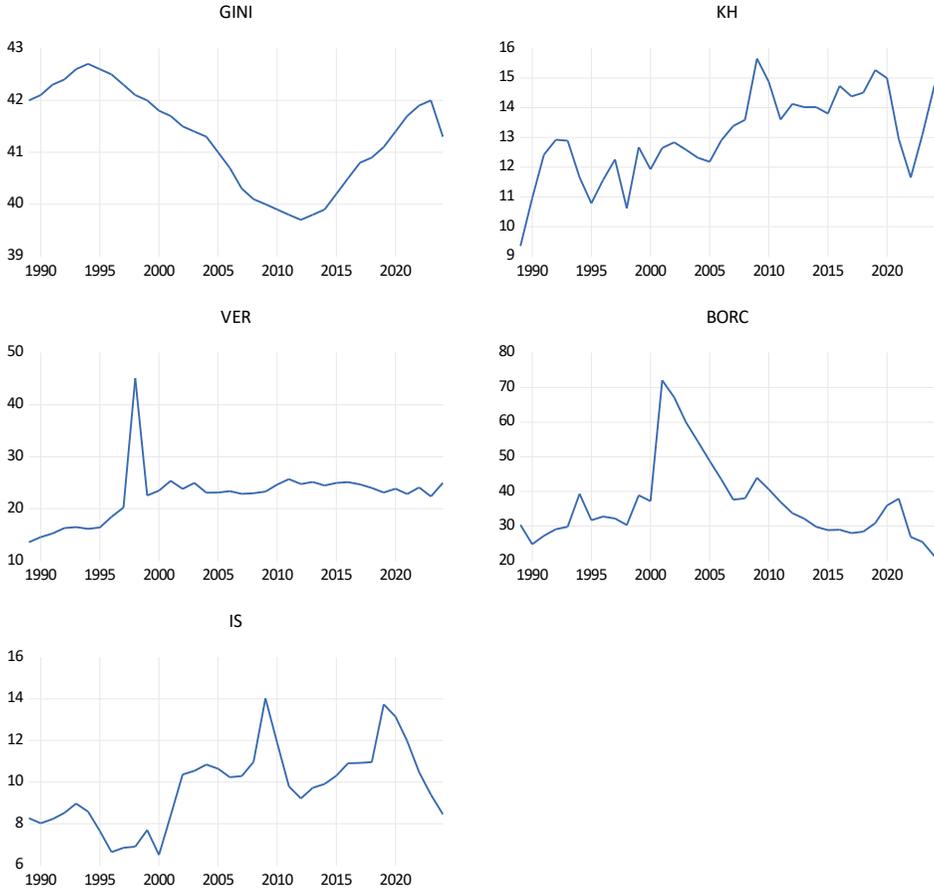
	GINI	KH	VER	BORC	IS
Ortalama	41,2861	13,0256	22,6679	36,5062	9,7137
Medyan	41,4	12,9163	23,3445	32,4535	9,8450
Maksimum	42,7	15,6579	45,097	72,06	14,0260
Minimum	39,7	9,3434	13,557	21,3249	6,4950
St. Hata	0,9499	1,4362	5,2423	11,4983	1,8961
Çarpıklık	-0,2534	-0,3118	1,7334	1,5779	0,3089
Basıklık	1,7618	2,7966	10,6868	5,1202	2,7244
Jarque-Bera	2,6851	0,6453	106,6577	21,6808	0,6864
Olasılık	0,2612	0,7242	0,0000	0,0000	0,7095
Gözlem Sayısı	36	36	36	36	36

Vergi gelirlerinin GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %22,67 olmuştur. Bu oran en yüksek 1998 yılında %45,1 olarak gerçekleşirken en düşük 1989 yılında %13,56 olarak gerçekleşmiştir. Vergilerin çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten büyük olduğu için normal dağılıma göre daha sivridir. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,00 olduğu için seri normal dağılım sergilememektedir.

Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idarelerinin yapmış olduğu borçlanmanın GSYİH’ye oranı 1989-2024 döneminde ortalama %36,51’dir. Bu oran en düşük 2024 yılında %21,33 olarak gerçekleşirken en

yüksek 2001 yılında %72,06 olarak gerçekleşmiştir. Borçlanmanın 2001 yılında en yüksek düzeyde gerçekleşmesinin nedeni 2001 bankacılık krizi ve aynı yıl IMF ile imzalanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’dır. Borçlanmanın çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten büyük olduğu için normal dağılıma göre daha sivridir. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,00 olduğu için seri normal dağılıma uygun değildir.

Şekil 4.1. Zaman Yolu Grafikleri

1989-2024 döneminde işsizlik oranı ortalama %9,71 olmuştur. Bu oran en yüksek 2009 yılında %14,03 olarak gerçekleşirken en düşük 2000 yılında %6,5 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranının en yüksek değere ulaşmasının nedeni 2008 krizinin etkisiyle ekonomide yaşanan durgunluktur. İşsizlik oranının

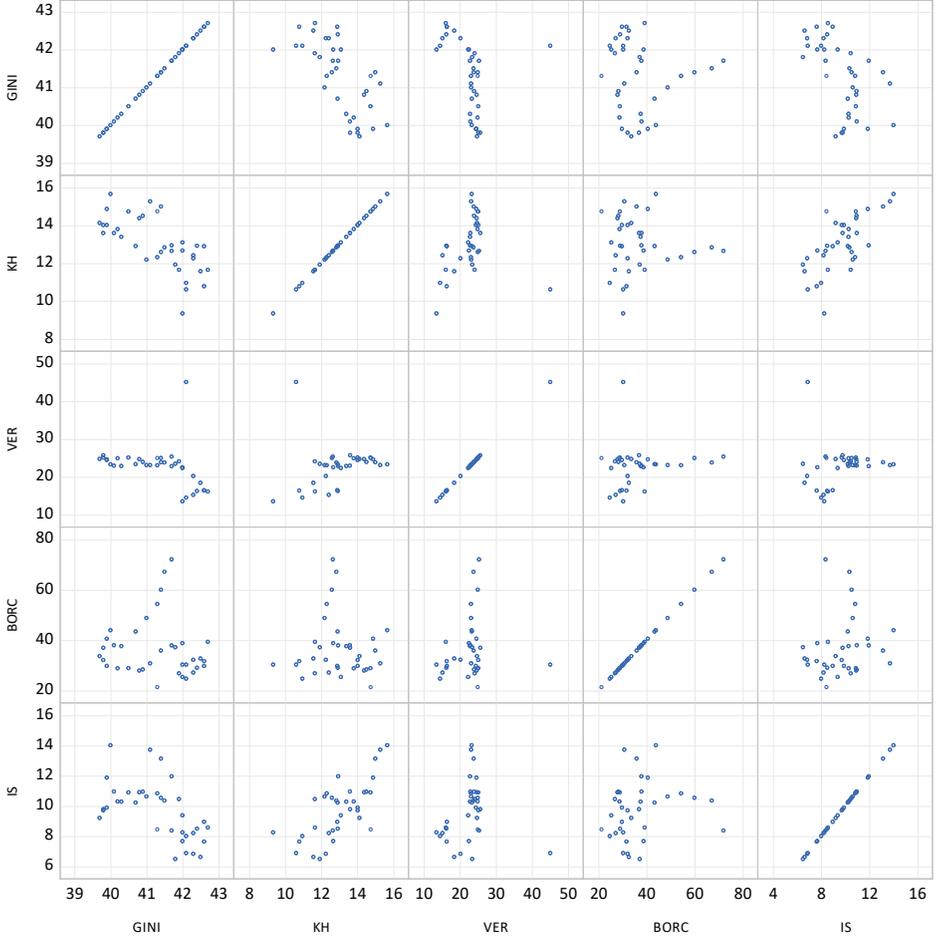
çarpıklık katsayısı pozitif olduğu için sağa çarpıktır. Basıklık katsayısı üçten küçük olduğu için normal dağılıma göre daha basıktır. Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu için seri normal dağılım sergilemektedir.

Değişkenler arasındaki muhtemel ilişkiler hakkında bilgi sunan ve çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığını gösteren korelasyon matrisi, Tablo 4.3’te yer almaktadır. Korelasyon matrisi incelendiğinde, bağımsız değişkenler arasındaki katsayılar %75’ten küçük olduğu için (Albayrak, 2005) çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır. Bağımsız değişkenlerin tamamı ile bağımlı değişken arasında negatif bir ilişki beklenmektedir.

Tablo 4.3. Korelasyon Matrisi

	GINI	KH	VER	BORC	IS
GINI	1				
KH	-0,6746	1			
VER	-0,3706	0,2250	1		
BORC	-0,0726	-0,0443	0,1364	1	
IS	-0,5638	0,6989	0,1313	0,1688	1

Şekil 4.2. Saçılım Grafiği

Korelasyon matrisinin görselleştirilmiş hali olan, her bir değişkenin kendisiyle ve diğer değişkenlerle olan ilişkisini gösteren saçılım grafiği Şekil 4.2’de yer almaktadır.

Tablo 4.4. VIF Testi Sonuçları

Değişkenler	Katsayı Varyansı	Merkezi VIF
KH	0,001684	5,828436
VER	0,000004	2,107713
BORC	0,000001	3,703471
IS	0,000856	6,687413

Çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını test etmek için ayrıca VIF testi de yapılmış ve sonuçları Tablo 4.4’te gösterilmiştir. Buna göre, bağımsız değişkenlerin merkezi VIF değerleri 10’un altında olduğu için (Ege ve Bayrakdaroğlu, 2008) çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır.

4.2.2. Model ve Yöntem

Türkiye örneğinde maliye politikası araçlarının gelir dağılımı üzerindeki olası etkilerini ölçmek için kurulan model, (8) nolu denklemde gösterilmiştir. Bu modelin kurulmasında Salotti ve Trecroci (2015), Bulut vd. (2019) ile Çevik ve Correa-Caro (2020) tarafından oluşturulan modellerden esinlenilmiştir. Ancak literatürdeki mevcut modellerden farklı olarak bu modelde maliye politikası araçlarının tamamı tek modelde bulunmaktadır. Modelde yer alan *GINI*, *KH*, *VER*, *BORC* ve *IS* değişkenlerine ilişkin açıklamalar Tablo 4.1’de yer almaktadır. Buna göre bağımsız değişkenlerin tamamının katsayısının negatif olması beklenmektedir. Modeldeki ε_t ise hata terimini göstermektedir.

$$GINI_t = \alpha_0 + \alpha_1 KH_t + \alpha_2 VER_t + \alpha_3 BORC_t + \alpha_4 IS_t + \varepsilon_t \quad (8)$$

Zaman serilerinde hangi eş bütünleşme analizinin uygulanacağını belirlemek için serilerin durağanlık seviyelerinin tespit edilmesi gerekir (Göksu ve Göçoğlu, 2023: 11378). Bunun için öncelikle geleneksel birim kök testleri arasında yer alan Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF birim kök testi ile Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen PP birim kök testi uygulanmıştır. Bunlara ilave olarak inceleme dönemindeki olası yapısal kırılmaları tespit etmek amacıyla Lee ve Strazicich’in (2003) geliştirdiği LS birim kök testi de uygulanmıştır. Eş bütünleşme analizinde ise Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. ARDL modelinin matematiksel formu (9) nolu denklemde gösterilmiştir.

$$\begin{aligned}
 \Delta GINI_t = & \alpha_0 + \alpha_1 DUM_{2000} + \sum_{i=1}^p \alpha_{2i} \Delta GINI_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{3i} \Delta KH_{t-i} \\
 & + \sum_{i=0}^p \alpha_{4i} \Delta VER_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{5i} \Delta BORC_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{6i} \Delta IS_{t-i} \\
 & + \alpha_7 GINI_{t-1} + \alpha_8 KH_{t-1} + \alpha_9 VER_{t-1} + \alpha_{10} BORC_{t-1} \\
 & + \alpha_{11} IS_{t-1} + \sigma_t
 \end{aligned} \tag{9}$$

Denklemden yer alan “ Δ ” birinci fark operatörünü, “ p ” gecikme uzunluğunu, “ $\alpha_2, \alpha_3, \alpha_4, \alpha_5, \alpha_6$ ” kısa dönem katsayılarını, “ $\alpha_7, \alpha_8, \alpha_9, \alpha_{10}, \alpha_{11}$ ” uzun dönem katsayılarını, “ α_0 ” sabit terimi, “ DUM ” kukla değişkeni, “ α_1 ” kukla değişkenin katsayısını, “ σ_t ” artık değeri göstermektedir. Pesaran vd. (2001), ARDL yaklaşımında ilk olarak hem bağımlı değişkenin hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan “F” sınır testi ($F_{OV-BOUNDS}$) önermişlerdir. Pesaran vd.’nin (2001) önerdiği diğer test ise yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerini dikkate alan “t” sınır testidir (t_{BOUNDS}). Bağımlı değişkeni açıklamada yalnızca bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan McNown vd. (2018) ile Sam vd. (2019) tarafından yeni bir yaklaşım daha geliştirilmiştir. Bu yaklaşımı McNown vd. (2018) “Bootstrap ARDL” olarak adlandırırken Sam vd. (2019) “Augmented ARDL” olarak adlandırmaktadır. Genişletilmiş ARDL (A-ARDL) yaklaşımı $F_{OV-BOUNDS}$ ve t_{BOUNDS} testlerine ilave olarak dışsal “F” sınır testi (Exogenous F-bounds test = $F_{EX-BOUNDS}$) önermektedir. Her üç teste dair açıklamalar, birinci bölümün model ve yöntem başlığı altında yapılmıştır. Eş bütünleşme analizi ve uzun dönem katsayılarının tahmininden sonra sınırsız hata düzeltme modeliyle kısa dönem katsayıları tahmin edilmiştir. UECM denkleminin matematiksel formu (10) numaralı denklemden gösterilmiştir.

$$\begin{aligned}
 \Delta GINI_t = & \alpha_0 + \alpha_1 DUM_{2000} + \sum_{i=1}^p \alpha_{2i} \Delta GINI_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{3i} \Delta KH_{t-i} \\
 & + \sum_{i=0}^p \alpha_{4i} \Delta VER_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{5i} \Delta BORC_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{6i} \Delta IS_{t-i} \\
 & + \gamma ECT_{t-1} + \tau_t
 \end{aligned} \tag{10}$$

4.3. Ampirik Bulgular ve Tartışma

Eş bütünleşme analizlerinin yapılabilmesi için öncelikle kullanılan serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekir. Seriler düzeyde ya da birinci farkta durağan “I(0) ya da I(1)” olduğunda ARDL prosedürü işletilebilir. Ancak hiçbir serinin ikinci farkta durağan “I(2)” olmaması gerekir (Göksu, 2023: 385). Bu amaçla modelde kullanılan seriler için ADF ve PP birim kök testleri (Dickey ve Fuller, 1979; Phillips ve Perron, 1988;) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.5’te gösterilmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre GINI katsayısı, kamu harcamaları ve vergilerin düzeyde durağan I(0) olduğu; borçlanma ve işsizlik oranının ise birinci farkta durağan I(1) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.5. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

ADF	Düzye			Birinci Farkta			Karar
	C	C & T	No C&T	C	C & T	No C&T	
	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	
GINI	-1,92	-3,68**	-0,83				I(0)
KH	-3,05**	-3,73**	0,59				I(0)
VER	-14,71***	-13,61***	-0,81				I(0)
BORC	-1,80	-1,92	-0,70	-6,09***	-6,22***	-6,18***	I(1)
IS	-1,86	-2,63	-0,31	-4,79***	-4,80***	-4,87***	I(1)
PP	Düzye			Birinci Farkta			Karar
	C	C & T	No C&T	C	C & T	No C&T	
	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	t ist.	
GINI	-1,27	-1,10	-0,34	-1,41	-1,23	-1,41	--
KH	-3,06**	-3,80**	1,34				I(0)
VER	-4,13***	-4,47***	0,11				I(0)
BORC	-1,80	-1,92	-0,70	-6,08***	-6,23***	-6,17***	I(1)
IS	-1,98	-2,12	-0,28	-4,69***	-4,73***	-4,79***	I(1)

Not: “C” sabitli, “C & T” sabitli ve trendli, “No C & T” sabitsiz ve trendsiz anlamına gelmektedir. “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir.

Serilerin durağanlık seviyelerine karar verilirken “C & T” kriteri esas alınmıştır. Tahminler AIC’ye (Akaike Bilgi Kriteri) göre yapılmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1989-2024 dönemi esas alındığında önemli yapısal kırılmaların olduğu ve bunların serilerin durağanlık seviyelerini etkileyebileceği düşünüldüğünden yapısal kırılmaları içsel olarak dikkate alan testlerden çift kırılma tespit edebilen LS birim kök testi (Lee ve Strazicich, 2003) de uygulanmıştır. LS birim kök testi sonuçları Tablo 4.6’da gösterilmiştir. LS birim kök testi sonuçlarına göre GINI katsayısı, vergiler ve borçlanmanın düzeyde durağan I(0) olduğu; kamu harcamaları ve işsizlik oranının ise birinci farkta durağan I(1) olduğu tespit edilmiştir. Hem geleneksel hem de kırılmalı birim kök testleri birlikte değerlendirildiğinde, bağımlı değişken olan GINI katsayısının I(0), bağımsız değişkenlerden vergilerin GSYİH’ye oranı ve merkezi hükümet borçlanmasının GSYİH’ye oranının I(0), işsizlik oranı ve kamu harcamalarının GSYİH’ye oranının ise I(1) olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 4.6. LS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzeyde			Birinci Farkta			Karar
	Lag	Kırılma Dönemi	t ist.	Lag	Kırılma Dönemi	t ist.	
GINI	2	1996-2007	-6,22**				I(0)
KH	1	1993-2019	-5,33	1	1993-1997	-6,68***	I(1)
VER	1	1996-2000	-13,89***				I(0)
BORC	2	1999-2006	-7,03**				I(0)
IS	1	2001-2017	-4,24	0	1997-2009	-5,60***	I(1)

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir. Serilerin durağanlık seviyelerine karar verilirken Model C (Break): Kırılmalı Sabitli & Trendli modeller esas alınmış olup maksimum gecikme uzunluğu (Lag) 2 olarak seçilmiştir.

Eş bütünleşme ilişkisinin analizinde ARDL prosedürü işletilmiştir. Modelde bağımlı değişken olan GINI katsayısı düzeyde durağan olduğu için $F_{OV-BOUNDS}$ ve t_{BOUNDS} istatistiklerine ilave olarak $F_{EX-BOUNDS}$ istatistiği de hesaplanmıştır. $F_{OV-BOUNDS}$, t_{BOUNDS} , ve $F_{EX-BOUNDS}$ istatistikleri sırasıyla Narayan vd. (2005), Pesaran vd. (2001), Sam vd. (2019) tarafından hesaplanan kritik değerlerle karşılaştırılarak eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığına karar verilmiştir. A-ARDL sınır testi sonucunda elde edilen istatistik değerleri Tablo 4.7’de gösterilmiştir. Test istatistikleri kritik değerlerle karşılaştırılırken I(1) düzeyindeki en yüksek kritik değerler esas alınmıştır.

Bağımlı değişkeni açıklarken hem bağımlı değişkenin hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini dikkate alan $F_{OV-BOUNDS}$ testinin istatistik değeri “5,79” olarak hesaplanmıştır. Bu değer %5 anlamlılık düzeyinde I(1) için hesaplanan en yüksek kritik değerden büyük olduğundan eş bütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, uzun dönemde GINI katsayısının hem GINI katsayısının gecikmeli değeri hem de kamu harcamaları, vergiler, borçlanma ve işsizliğin gecikmeli değerleriyle birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Bağımlı değişkeni açıklamada yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerini dikkate alan t_{BOUNDS} testinin istatistik değeri “-4,64” olarak hesaplanmıştır. Bu değer %1 anlamlılık düzeyinde I(1) için hesaplanan en yüksek kritik değerden büyük olduğundan eş bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. (t_{BOUNDS} istatistik değerinin, kritik değerlerle karşılaştırılmasında mutlak değerler esas alınmıştır.) Yani, uzun dönemde GINI katsayısı ile GINI katsayısının gecikmeli değerleri birlikte hareket etmektedir. Bir başka ifadeyle uzun dönemde GINI katsayısını açıklamada, GINI katsayısının kendi gecikmeli değerleri etkilidir.

Tablo 4.7. A-ARDL Sınır Testi Sonuçları

	Test İstatistikleri		Sonuç
	F_{OV}	5,79**	Eş
f (GINI KH, VER, BORC, IS)	$BOUNDS$	bütünleşik	
ARDL (2, 0, 2, 2, 2) k:4 m:2 n:34	t_{BOUNDS}	-4,64***	Eş
	F_{EX}	5,68**	Eş
	$BOUNDS$	bütünleşik	

Testler	Anlamlılık Düzeyleri ve Kritik Değerler						
	1%		5%		10%		
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	
$F_{OV-BOUNDS}$	4,59	6,37	3,28	4,63	2,70	3,90	n:35
t_{BOUNDS}	-3,43	-4,60	-2,86	-3,99	-2,57	-3,66	-
$F_{EX-BOUNDS}$	4,03	6,63	2,70	4,67	2,14	3,82	n:35

Not: “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini, “k” bağımsız değişken sayısını, “m” maksimum gecikme uzunluğunu, “n” ise gözlem sayısını ifade etmektedir. A-ARDL sınır testi uygulanırken “Case 3” seçilmiş olup tahminler AIC’ye göre yapılmıştır.

ARDL sınır testinde tahmin edilen uzun ve kısa dönem katsayı sonuçları Tablo 4.8’de yer almaktadır. Uzun dönem katsayı tahmin sonuçları incelendiğinde, kamu harcamalarının katsayısı “-0,64” olarak hesaplanmış olup istatistiki olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, kamu harcamalarındaki %1’lik artış GINI katsayısını %0,64 azaltmaktadır. Yani kamu harcamalarındaki artışlar, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Vergi gelirlerinin uzun dönem katsayısı “-0,13” olarak hesaplanmıştır. Bu katsayı istatistiki olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Yani, vergi gelirlerindeki %1’lik artış GINI katsayısını %0,13 azaltmaktadır. Dolayısıyla, vergi gelirlerindeki artışlar, gelir dağılımında adalete yardımcı olmaktadır. İşsizlik oranının uzun dönem katsayısı “0,23” olarak hesaplanmış olup istatistiki olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, işsizlik oranlarındaki %1’lik artış GINI katsayısını %0,23 artırmaktadır. Yani işsizlik oranlarındaki artışlar, gelir dağılımında adaletin sağlanmasını zedelemektedir. Modelde yer alan diğer bağımsız değişken olan

borçlanmanın uzun dönem katsayısı negatif olsa da istatistiki olarak anlamlı değildir.

Uzun dönem katsayı tahminlerine göre, 1989-2024 döneminde tespit edilen gelir dağılımı ile kamu harcamaları arasındaki pozitif ilişki (kamu harcamalarındaki artışların gelir dağılımında adaletle yardımcı olması), literatürde Devine (1983), Gustafsson ve Johansson (1999), Afonso vd. (2010), Martínez-Vázquez vd. (2012), Salotti ve Trecroci (2015), İlgün’ün (2015) elde ettiği bulgularla örtüşmektedir. Kamu harcamaları ile gelir dağılımı arasında tespit edilen pozitif ilişki, literatürde iki değişken arasında negatif ilişki bulan Çevik ve Correa-Caro (2020) ile iki değişken arasında herhangi bir ilişki tespit edemeyen Yüce (2002) ve Lustig vd.’nin (2013) çalışmalarından ayrıışmaktadır.

Uzun dönemde vergi gelirleri ile gelir dağılımı arasında tespit edilen pozitif ilişki, literatürdeki Mehrara ve Esfahani (2016), Nantob (2016), Balseven ve Tuğcu (2017), Çevik ve Correa-Caro (2020), Eser ve Genç (2020), Hayrullahoğlu ve Tuzun’un (2020) elde ettiği bulgularla örtüşmektedir. Aynı zamanda, vergi gelirleri ile gelir dağılımı arasındaki pozitif ilişki, iki değişken arasında istatistiki olarak anlamlı bir tespit edemeyen Bükey ve Çetin (2017) ile Obaretin vd.’nin (2017) elde ettiği bulgulardan ayrıışmaktadır.

İşsizlik oranı ile gelir dağılımı arasındaki negatif ilişki, literatürdeki Nolan (1986), Björklund (1991), Jantti (1994), Cardoso (1993), Cardoso vd. (1995), Checchi ve García-Peñalosa (2010), Anwar vd. (2017), Oktay’ın (2019) elde ettiği bulgularla örtüşmektedir. İşsizlik oranı ile gelir dağılımı arasında tespit edilen negatif ilişki, literatürde iki değişken arasında anlamlı ilişki bulamayan Monfort vd. (2018) ile iki değişken arasında pozitif ilişki tespit eden Tahsin ve Börü’nün (2020) elde ettiği bulgulardan ayrıışmaktadır.

Türkiye örneğinde borçlanma ile gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu bulgu, literatürdeki borçlanmanın gelir eşitsizliğini artırdığına dair bulgular elde eden Prechel (1985), Michl (1991), Salti (2014), İlgün (2016), Sugözü vd. (2017), Arslan (2019), Topuz (2021), Arslan ve Şaşmaz (2021), Yaşar’ın (2022) çalışmaları ile borçlanmanın gelir eşitsizliğini azalttığına

dair bulgular elde eden Ramos ve Roca-Sagales (2008) ile Salotti ve Trecroci’nin (2015) çalışmalarından ayrıışmaktadır.

Tablo 4.8. Uzun ve Kısa Dönem Katsayı Tahminleri

a) Uzun dönem (Bağımlı değişken: GINI)	Katsayılar	t istatistiği
KH	-0,640413***	-3,175455
VER	-0,129444**	-2,483387
BORC	-0,004762	-0,204503
IS	0,229108*	1,741173
b) Kısa dönem (Bağımlı değişken: GINI)	Katsayılar	t istatistiği
C	10,322980***	5,877437
$\Delta(\text{GINI})_{t-1}$	1,028161***	9,129931
$\Delta(\text{VER})$	-0,001447	-0,327803
$\Delta(\text{VER})_{t-1}$	0,034087***	4,182518
$\Delta(\text{BORC})$	0,006200*	2,028315
$\Delta(\text{BORC})_{t-1}$	-0,004606	-1,519019
$\Delta(\text{IS})$	0,088695***	3,937531
$\Delta(\text{IS})_{t-1}$	0,037049*	1,965570
DUM ₂₀₀₀	0,937183***	3,797486
ECT _{t-1}	-0,205202***	-5,894033

Not: “*” %10, “**” %5, “***” %1 anlamlılık seviyesini; “ Δ ” birinci fark operatörünü; “DUM” kukla değişkeni; “ECT” hata düzeltme terimini ifade etmektedir.

Tablo 4.8’deki kısa dönem tahmin sonuçları incelendiğinde, GINI katsayısı üzerinde vergi gelirleri, borçlanma ve işsizlik oranının hem birinci hem de ikinci derece gecikmeli değerleriyle GINI katsayısının ikinci derece gecikmeli değerinin istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

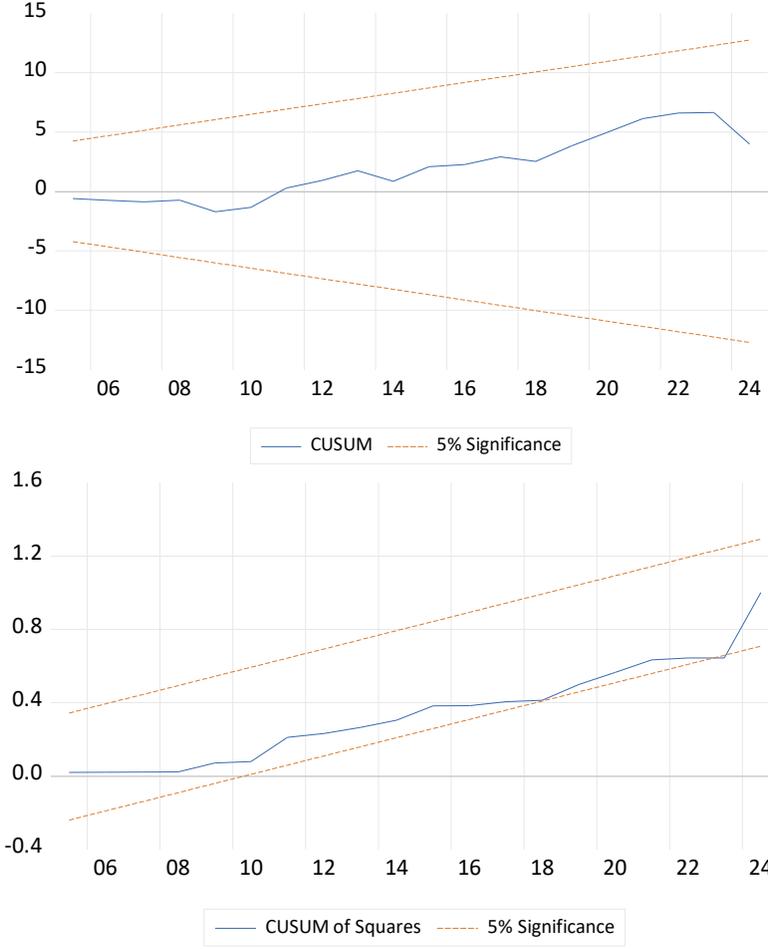
Tablo 4.9. Tanısal Test Sonuçları

Tanısal testler	Test değeri	Olasılık
Jarque-Bera normallik testi	1,035511	0,5959
Breusch-Godfrey serisel korelasyon LM testi	0,731379	0,4950
Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testi	1,238918	0,3237
ARCH değişen varyans testi	0,031313	0,8607
Ramsey RESET testi	0,019590	0,8902

ECT katsayısı, negatif (-0,21) ve %1 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, kısa dönemde meydana gelecek bir birimlik sapma, 4,87 (1/0,205202) dönem sonra dengeye gelecektir. Yani, dengesizliğe yönelik her hareketin %21’i bir dönemde düzelmektedir. ARDL tahmin sonuçlarını daha tutarlı hale getirmek için modelde kukla değişken kullanılmıştır. Kukla değişken için 2000 yılı esas alındığında hem tahmin edilen katsayılar daha anlamlı hale gelmiş hem de kukla değişkenin katsayısının pozitif ve istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.9’deki tanısal test sonuçlarına göre; modelin normal dağılıma uygun olduğu, değişen varyans ve otokorelasyon sorununun olmadığı tespit edilmiştir. Ramsey RESET testi sonucuna göre, istatistiki olarak %5 anlamlılık düzeyinde fonksiyonel form hatası yoktur.

Şekil 5. CUSUM ve CUSUM² Test Sonuçları

Modelin CUSUM ve CUSUM² testi sonuçları Şekil 4.4’te gösterilmiştir. Buna göre, kurulan model %95 güven aralığında istikrarlıdır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’de uygulanan maliye politikalarının temel makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerini bütüncül bir çerçevede analiz etmeyi amaçlamıştır. Kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma olmak üzere üç temel maliye politikası aracının ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri, 1989–2024 dönemi verileri kullanılarak ARDL sınır testi yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular, maliye politikalarının Türkiye ekonomisinde farklı dönemlerde farklı etki mekanizmalarıyla işlediğini ve bu politikaların etkinliğinin makroekonomik istikrarı sağlamada değişken bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Birinci bölümde elde edilen uzun dönem tahmin sonuçlarına göre, vergiler ile borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri istatistiki olarak anlamlı ve negatiftir. Vergilerin katsayısı -0,19 olarak hesaplanmıştır; bu bulgu, vergi gelirlerindeki %1’lik artışın ekonomik büyüme oranını %0,19 azalttığını göstermektedir. Benzer şekilde, borçlanmanın katsayısı -0,37 olup %5 anlamlılık düzeyindedir. Buna göre, kamu borçlanmasındaki %1’lik artış, ekonomik büyümeyi %0,37 oranında azaltmaktadır. Kamu harcamalarının ve enflasyonun uzun dönem katsayıları negatif olmasına karşın istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır.

Bu sonuçlar, Türkiye’de maliye politikasının büyüme üzerindeki etkilerinin daha çok vergi yükü ve borçlanma dinamikleri üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Vergi gelirlerindeki artış, yatırım ve üretim üzerinde maliyet baskısı oluşturarak özel sektörün büyüme potansiyelini sınırlamaktadır. Benzer biçimde, kamu borçlanmasının artması, faiz oranlarını yükselterek özel sektör yatırımlarını dışlama (crowding-out) etkisi oluşturmakta ve uzun dönemde büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda, mali disiplinin korunması ve vergi yapısının üretim dostu bir çerçevede yeniden düzenlenmesi büyüme açısından önem arz etmektedir.

İkinci bölümde elde edilen bulgular, maliye politikası araçlarının enflasyon üzerindeki etkilerinin beklenen yönün aksine negatif olduğunu

göstermektedir. Kamu harcamalarının katsayısı -2,72, borçlanmanın katsayısı ise -1,93 olarak hesaplanmış ve her iki katsayı da %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre, kamu harcamalarındaki %1’lik artış enflasyonu %2,72 oranında, borçlanmadaki %1’lik artış ise enflasyonu %1,93 oranında azaltmaktadır. Vergi gelirlerinin enflasyon üzerindeki katsayısı negatif olsa da anlamlı değildir.

Bu sonuç, Türkiye’de maliye politikalarının özellikle 2000’li yıllardan itibaren disiplinli bir bütçe yaklaşımı çerçevesinde yürütülmesinin fiyat istikrarına katkı sağladığını göstermektedir. Kamu harcamalarındaki artışların, genişletici nitelikte olmasına karşın, bu dönemde büyük ölçüde üretken yatırımlara ve altyapı harcamalarına yönlendirilmiş olması, arz yönlü enflasyon baskılarını azaltıcı bir etki ortaya çıkarmıştır. Benzer biçimde, borçlanmadaki artışların uzun vadeli ve iç kaynak ağırlıklı olması, para arzını genişletmeden finansmanı mümkün kılmış ve dolayısıyla enflasyonist etkileri sınırlamıştır.

Bu bulgular, maliye politikasının enflasyonla mücadelede para politikasına destekleyici bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Ancak bu etkinin sürdürülebilmesi için, kamu harcamalarının kompozisyonunun verimlilik artırıcı alanlara yöneltilmesi ve borçlanmanın sürdürülebilir düzeylerde tutulması gerekmektedir.

Üçüncü bölümde elde edilen bulgulara göre, kamu harcamaları ve borçlanma işsizlik oranını artırıcı yönde etkilemektedir. Kamu harcamalarının katsayısı 1,46 ve borçlanmanın katsayısı 0,11 olarak bulunmuş, her ikisi de istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Buna karşın, vergi gelirlerinin katsayısı negatif olsa da anlamlı değildir.

Bu sonuç, Türkiye’de kamu harcamalarının yeni istihdam oluşturma kapasitesinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Kamu harcamalarının büyük bölümünün yatırım yerine cari nitelikli giderlerden oluşması, istihdam üzerindeki pozitif etkileri zayıflatmaktadır. Ayrıca, kamu harcamalarının finansmanında kullanılan borçlanma, özel sektör yatırımlarını daraltarak işsizlik oranlarını dolaylı biçimde artırmaktadır.

Bu bağlamda, işsizliğin azaltılmasına yönelik maliye politikası uygulamalarında istihdam dostu kamu harcamalarına ağırlık verilmesi önemlidir. Özellikle eğitim, teknoloji ve altyapı yatırımları gibi uzun vadeli üretken harcamalar, istihdam artışı üzerinde daha kalıcı etkiler yaratabilir. Ayrıca, vergi teşvikleri ve sosyal güvenlik prim destekleri gibi önlemler özel sektörün istihdam kapasitesini artırarak işsizlik oranlarının düşürülmesine katkı sağlayabilir.

Dördüncü bölümde elde edilen bulgular, maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki iyileştirici etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Kamu harcamalarının katsayısı -0,64, vergi gelirlerinin katsayısı -0,13 olarak hesaplanmış ve her ikisi de sırasıyla %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre, kamu harcamalarındaki ve vergi gelirlerindeki artışlar, GINI katsayısını düşürerek gelir dağılımında adaleti artırmaktadır. Öte yandan, işsizlik oranındaki %1’lik artışın GINI katsayısını %0,23 artırdığı tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar, kamu harcamalarının sosyal transferler ve kamu hizmetleri yoluyla gelir dağılımını dengeleyici bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Özellikle sosyal yardımlar, eğitim ve sağlık harcamalarının artışı, düşük gelirli kesimlerin refah düzeyini yükseltmekte ve gelir eşitsizliklerini azaltmaktadır. Vergi gelirlerindeki artışın da benzer şekilde gelir dağılımında adalet sağlaması, Türkiye’de vergi politikalarının kısmen yeniden dağıtım işlevini yerine getirebildiğini göstermektedir. Bu nedenle, gelir dağılımında kalıcı bir iyileşme için vergi sisteminin yeniden yapılandırılması, dolaylı vergilerin payının azaltılması ve artan oranlı gelir vergisi dilimlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de maliye politikası araçlarının makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerinin yönü ve gücü farklılaşmaktadır. Vergi ve borçlanma politikaları, büyüme ve istihdam üzerinde kısıtlayıcı etkilere sahipken, kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri olumlu yöndedir. Enflasyon üzerinde ise maliye politikası unsurları genel olarak istikrarı destekleyici bir işlev göstermektedir.

Bu bulgular ışığında şu politika çıkarımları yapılabilir: Kamu borçlanmasının büyüme ve istihdam üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alındığında, borçlanmanın verimlilik artırıcı alanlara yöneltilmesi ve borç stokunun sürdürülebilir düzeylerde tutulması gerekmektedir. Vergilerin büyümeyi yavaşlatıcı etkisini azaltmak için, üretim ve yatırımı teşvik eden, dolaylı vergilerin payını azaltan ve vergi tabanını genişleten bir yapı benimsenmelidir. Kamu harcamalarının enflasyonist baskı yaratmadan büyümeyi destekleyebilmesi için, yatırım ve Ar-Ge odaklı projelere öncelik verilmelidir. Harcama kalemlerinin ekonomik katma değer yaratacak biçimde planlanması, maliye politikasının etkinliğini artıracaktır.

Kamu yatırımlarının ve teşviklerin, iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun sektörlerde yoğunlaştırılması gerekmektedir. Kamu harcamalarının sosyal politika boyutu güçlendirilmeli; eğitim, sağlık ve sosyal transfer harcamalarının payı artırılmalıdır. Ayrıca, artan oranlı vergi sisteminin etkinliği artırılarak gelir dağılımındaki dengesizlikler azaltılmalıdır. Maliye ve para politikalarının birbirini tamamlayıcı biçimde uygulanması, enflasyon ve büyüme hedefleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de maliye politikalarının etkinliği hem dönemsel koşullara hem de politika araçlarının bileşimine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Maliye politikası, ekonomik istikrarın sağlanmasında güçlü bir araç olmakla birlikte, bu gücün kalıcı refah artışına dönüşebilmesi için politikaların sürdürülebilir, üretken ve adil bir çerçevede tasarlanması gerekmektedir.

Bu çalışma, maliye politikası araçlarının makroekonomik etkilerini bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koyması bakımından literatüre katkı sağlamaktadır. Elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisinde maliye politikalarının gelecekteki tasarımı açısından önemli bir referans niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Abay, C., Sayan, S., Miran, B., & Bayaner, A. (2001). Türkiye’deki Tarımsal Destek Harcamalarının Enflasyonist Etkilerinin Ekonometrik Analizi, Proje Raporu, Ankara.
- Abbas, S. A., & Christensen, J. E. (2010). The role of domestic debt markets in economic growth: An empirical investigation for low-income countries and emerging markets. *IMF staff papers*, 57(1), 209-255.
- Abbasov, J. A., & Aliyev, K. (2018). Testing Wagner’s law and Keynesian hypothesis in selected Post-Soviet countries. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 66(5), 1227-1237.
- Abizadeh, S., & Yousefi, M. (1988). An empirical re-examination of Wagner's law. *Economics Letters*, 26(2), 169-173.
- Abrams, B. A. (1999). The effect of government size on the unemployment rate. *Public choice*, 99(3), 395-401.
- Abu-Eideh, O. M. (2015). Causality between public expenditure and GDP growth in Palestine: An econometric analysis of Wagner’s law. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(2), 189-199.
- Ademola, A. S., & Badiru, A. (2016). The impact of unemployment and inflation on economic growth in Nigeria (1981-2014). *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research (IJBESAR)*, 9(1), 47-55.
- Afonso, A., & Alves, J. (2017). Reconsidering Wagner’s law: evidence from the functions of the government. *Applied Economics Letters*, 24(5), 346-350.
- Afonso, A., Schuknecht, L., & Tanzi, V. (2010). Income distribution determinants and public spending efficiency. *The Journal of Economic Inequality*, 8(3), 367-389.
- Afonso, A., Şen, H., & Kaya, A. (2018). Government size, unemployment, and inflation nexus in eight large emerging market economies. *REM Working Paper*, 038-2018.

- Afxentiou, P. C., & Serletis, A. (1991). A time-series analysis of the relationship between government expenditure and GDP in Canada. *Public Finance Quarterly*, 19(3), 316-333.
- Ağır, H. (2016). Türkiye'de Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizleri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(32), 214-231.
- Ahmad, A. H., & Aworinde, O. B. (2019). Are fiscal deficits inflationary in African countries? A new evidence from an asymmetric cointegration analysis. *The North American Journal of Economics and Finance*, 50, 100999.
- Ahmad, M. J., Sheikh, M. R., & Tariq, K. (2012). Domestic debt and inflationary effects: An evidence from Pakistan. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(18), 256-263.
- Ahmad, S., & Ahmad, N. (2018). Indirect taxes and economic growth: An empirical analysis of Pakistan. *Pakistan Journal of Applied Economics*, 28(1), 65-81.
- Ahuja, D., & Pandit, D. (2020). Public expenditure and economic growth: Evidence from the developing countries. *FIIB Business Review*, 9(3), 228-236.
- Ak, Ö. K. (2021). Türkiye'deki Ekonomik Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin ARDL Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi. *Pearson Journal*, 6(15), 299-312.
- Akalın, G. (2021). OECD ülkelerinde vergi takozu ve işsizlik ilişkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7(1), 37-49.
- Akan, Y., & Kanca, O. (2015). Türkiye'de dış borçlanma, büyüme ve enflasyon ilişkisi: VAR yaklaşımı (1980-2013). *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(3), 1-22.
- Akbulaev, N. (2024). The impact of tax revenue on Azerbaijan's economic growth. *Public Finance Quarterly= Pénzügyi Szemle*, 70(1), 66-82.

- Akbulut, N., & Başoğlu, A. (2023). Wagner Kanunu ve Keynesyen Hipotez Kapsamında Türkiye’de Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (40), 131-148.
- Akçacı, T., & Karapınar Kocağ, E. (2013). Kamu Harcamalarının Enflasyonist Etkisinin Ekonometrik Analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(8), 1-18.
- Akduğan, U. (2020). Enflasyon ve dolaylı vergiler arasındaki bağlantı: Türkiye örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2248-2262.
- Akgül, A. (2022). Türkiye’de enflasyon ile vergi gelirleri ilişkisinin simetrik ve asimetrik nedensellik analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 455-478.
- Akıncı, A., & Özçelik, Ö. (2018). Türkiye’de dolaylı vergilerin enflasyon üzerindeki etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (110), 9-20.
- Akıncı, A. (2019). Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 100-106.
- Akinlo, A. E., & Jemiluyi, O. O. (2018). Government expenditure and economic growth nexus in Nigeria: Evidence from nonlinear ARDL and causality approaches. *Review of Innovation and Competitiveness*, 24(5), 346-350.
- Akram, N. (2016). Public debt and pro-poor economic growth evidence from South Asian countries. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 29(1), 746-757.
- Aksoy, E., & Kahriman, H. (2022). Türkiye’de Kalkınma Planlarındaki Vergi Politikalarına İlişkin Hedeflerin Gerçekleşmelerinin Değerlendirilmesi (1980-2000 Dönemi). *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 29(3), 463-498.
- Aktan, O. (1998). Atatürk’ün ekonomi politikası: Ulusal bağımsızlık ve ekonomik bağımsızlık. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15.
- Akujuobi, L. E. (2007). Debt and economic development in Nigeria. *Journal of Research in National Development*, 5(2).

- Alancioğlu, E., & Miçooğulları, S. A. (2024). Türkiye’de Dış Borcun Enflasyon Üzerindeki Simetrik ve Asimetrik Etkisi: Doğrusal Olmayan ARDL Analizi. *İzmir İktisat Dergisi*, 39(4), 1049-1062.
- Albayrak, A. S. (2005). Çoklu doğrusal bağlantı halinde en küçük kareler tekniğinin alternatifi yanlı tahmin teknikleri ve bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(1), 105-126.
- Alper, F. Ö., & Kök, M. (2023). Türkiye’de enflasyon-işsizlik-ekonomik büyüme ilişkisi: Ekonometrik bir analiz. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 130-141.
- Al-Fawwaz, T. M. (2016). The impact of government expenditures on economic growth in Jordan (1980-2013). *International Business Research*, 9(1), 99-105.
- Ansari, M. I., Gordon, D. V., & Akuamoah, C. (1997). Keynes versus Wagner: Public expenditure and national income for three African countries. *Applied Economics*, 29(4), 543-550.
- Anwar, A., Uz Zaman, Q., Amir, M., & Amin, W. (2017). The Relationship between poverty, income inequality and unemployment: Evidence from ARDL and Bound Testing Approach. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 7(1), 42-53.
- Arawatari, R., & Ono, T. (2017). Inequality and public debt: A positive analysis. *Review of International Economics*, 25(5), 1155-1173.
- Arestis, P., Sen, H. & Kaya, A. (2021). On the linkage between government expenditure and output: Empirics of the Keynesian view versus Wagner’s law. *Economic Change and Restructuring*, 54(2), 265-303.
- Arisoy, İ., & Ünlükaplan, İ. (2011). Katma değer vergisi, enflasyon oranı ve kamu harcamaları arasındaki ilişkilerin dinamik analizi. *Sosyoekonomi*, 16(16).
- Arshad, S., & Ali, A. (2016). Trade-off between inflation, interest and unemployment rate of Pakistan: Revisited. *Bulletin of Business and Economics (BBE)*, 5(4), 193-209.

- Arslan, A. (2022). Türkiye’de iç ve dış borçlanmanın ekonomik büyümeye etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 127-140.
- Arslan, F. P. (2019). Public debt and income inequality in Turkey. *Journal of Research in Economics*, 3(2), 91-109.
- Arslan, M. A., & Şaşmaz, M. Ü. (2021). Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(3), 660-680.
- Asiloğulları, M. (2020). Türkiye’de savunma harcamalarının enflasyon üzerindeki etkisi (1960-2017). *Savunma Bilimleri Dergisi*, 19(37), 125-157.
- Aslan, A., & Kula, F. (2010). Kamu sektör büyüklüğü-işsizlik ilişkisi: Abrams eğrisi’nin Türkiye ekonomisi için testi. *Maliye Dergisi*, 159, 155-166.
- Aslaner, M. (2022). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademi Dergisi*, 2(1), 67-87.
- Ataer, M. (2021). Gelirin Yeniden Dağılımında Maliye Politikası: OECD Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Analiz, 1. Baskı, *Gazi Kitabevi, Ankara*.
- Atgür, M. (2021). Türkiye’de kamu kesimi bütçe açıkları ve enflasyon ilişkisinin ARDL sınır testi yöntemi ile incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 231-252.
- Atoyan, M. R. V., & Rahman, J. (2017). *Western Balkans: Increasing Women's Role in the Economy*. International Monetary Fund.
- Attinasi, M. G., Berardini, F., De Stefani, R., & Osterloh, S. (2016). *The effects of labor income taxes on labor market performance: An empirical analysis*. Draft Working Paper.
- Aydın, F. F. (2024). Enflasyon, İşsizlik ve Ekonomik Büyümenin Vergi Gelirleri Üzerine Etkisi: G7 Ülkeleri Örneği. *Journal of Financial Politic & Economic Reviews/Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 61(670).
- Aydoğdu Bağcı, S. (2022). İktisadi görüşler perspektifinden kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *ETÜ Sentez İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7, 1-24.

- Ayew, W. (2016). Determinants of tax revenue in Ethiopia (Johansen co-integration approach). *International Journal of Business, Economics and Management*, 3(6), 69-84.
- Aysu, A., & Dökmen, G. Ö. K. H. A. N. (2011). An investigation on the relationship between government size and unemployment rate: Evidence from OECD countries. *Sosyoekonomi*, 16(16), 181-190.
- Aytaç, D., & Sağlam, M. (2014). Kamu Açıkları İç Borç ve Faiz Oranı İlişkisi: Türkiye Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1), 131-148.
- Aytun, C., & Akın, C. S. (2019). Türkiye’de Borçlanma ile Ekonomik Büyüme ve Enflasyon İlişkisi. *Akdeniz*, 2, 18-20.
- Babatunde, M. A. (2011). A bound testing analysis of Wagner’s law in Nigeria: 1970–2006. *Applied Economics*, 43(21), 2843-2850.
- Bakar, A., & Hassan, S. (2008). Empirical evaluation on external debt of Malaysia. *International Business & Economics Research Journal*, 7(2), 95-108.
- Balkı, A. (2023). Kurumlar Vergisinin İşsizlik Oranına Etkisi: Genişletilmiş ARDL Yönteminden Kanıtlar. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (12), 31-41.
- Balkı, A. (2025). Public Expenditure on Human Capital Investment and GDP Nexus: Empirical Evidence Based on NARDL Approach. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 32(3), 407-424.
- Balkı, A., & Çelik, E. (2024). Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Maliye Politikalarının Etkileri. Ed: Ö. Özçelik, R.İ. Özbek Çifçi. *Türkiye Ekonomisinin 100 Yıllık Panoraması II*, 51-68. Kitahya: Özgür Yayınları.
- Balkı, A., & Göksu, S. (2023). Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye Cumhuriyeti tarihinden ampirik kanıtlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı), 199-217.

- Balkı, A., & Göksu, S. (2025). The relationship between public expenditures and economic growth in the scope of economic classification: The case of Türkiye. *Panoeconomicus*, 72(4), 547-582.
- Balkı, A., & Tıpırdamaz, B. (2024). İşsizliğin Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye'den Ampirik Kanıtlar. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 5(2), 75-88.
- Balseven, H., & Tugcu, C. T. (2017). Analyzing the effects of fiscal policy on income distribution: A comparison between developed and developing countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(2), 377-383.
- Barışık, S., & Budak, S. (2017). Beşeri sermaye bağlamında eğitim ve inşaat sektörü verimliliği ilişkisi: OECD ülkeleri üzerinde bir inceleme. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 5(2), 59-70.
- Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of Political Economy*, 98(2), 103-125.
- Bassanini, A., & Duval, R. (2006). Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions. OECD Economics Department Working Papers No. 486. *OECD Publishing (NJ1)*.
- Başar, S., Aksu, H., Temurlenk, M. S., & Polat, Ö. (2010). Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 301-314.
- Bayır, M. (2020). Dış Borçlanmanın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 382-395.
- Bayrak, M., & Kanca, O. C. (2013). Türkiye'de kamu kesimi açıklarının nedenleri ve fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (48), 91-111.
- Bayraktar, Y. (2009). İç Borçlanmanın Ekonomik ve Sosyal Etkileri: 1980 Sonrası Türkiye Deneyimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (34), 285-313.

- Bazán, C., Álvarez-Quiroz, V. J., & Olivares, Y. M. (2022). Wagner’s law vs. Keynesian hypothesis: Dynamic impacts. *Sustainability*, 14, 1-25.
- Bedir, S. (2001). Transfer Harcamaları ve Enflasyon İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1-2), 21-29.
- Behar, A. (2009). Tax wedges, unemployment benefits and labour market outcomes in the new EU members. *Czech Economic Review*, 3(01), 69-92.
- Benli, M. (2020). External debt burden–economic growth nexus in Turkey. *SSRJ| Social Sciences Research Journal| e-ISSN: 2147-5237| Frequency: Continuous Publication| Dates of Publication: 2012-9999| International Academic Journal*, 9(01), 107-116.
- Berber, M., & Artan, S. (2004). Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği, *Turkish Economic Association*, 21, 1-14.
- Bertola, G. (2010). Inequality, integration, and policy: issues and evidence from EMU. *The Journal of Economic Inequality*, 8(3), 345-365.
- Beşer, M. K. (2007). Bootstrap VAR modeller ve Türkiye’de Tanzi etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(6), 89-108.
- Bettendorf, L., Horst, A. V. D., & De Mooij, R. A. (2009). Corporate tax policy and unemployment in Europe: An applied general equilibrium analysis. *World Economy*, 32(9), 1319-1347.
- Bıçaksız, A. D., & Hazman, G. G. (2022). Dolaylı vergilerin enflasyon ile ilişkisi: Türkiye deneyimleri. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 64-85.
- Biçer, B. (2020). Dış Borç-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2017 Dönemi Türkiye Örneği. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 23-45.
- Bilgiç, A. (2015). Türkiye’de uygulanan vergilendirme politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri: 1990-2013 dönemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir*.

- Bilginoglu, M., & Aysu, A. (2008). Dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 1-23.
- Bird, R. M. (1971). Wagner's law of expanding state activity. *Public finance = Finances publiques*, 26(1), 1-26.
- Björklund, A. (1991). Unemployment and income distribution: time-series evidence from Sweden. *The Scandinavian Journal of Economics*, 93(3), 457-465.
- Bon Nguyen, V. (2015a). Effects of fiscal deficit and money M2 supply on inflation: Evidence from selected economies of Asia. *Journal of Economics, Finance and Administrative Science*, 20(38), 49-53.
- Bon Nguyen, V. (2015b). The relationship between public debt and inflation in developing countries: Empirical evidence based on difference panel GMM. *Asian Journal of Empirical Research*, 5(9), 128-142.
- Bon Nguyen, V. (2015c). The effects of public debt on inflation in developing economies of Asia: An empirical evidence based on panel differenced GMM regression and PMG estimation. *The Empirical Economics Letters* (2015), 14(4), 1-20.
- Bose, N., Haque, M. E., & Osborn, D. R. (2007). Public expenditure and economic growth: A disaggregated analysis for developing countries. *The Manchester School*, 75(5), 533-556.
- Bouvet, F. (2010). EMU and the dynamics of regional per capita income inequality in Europe. *The Journal of Economic Inequality*, 8(3), 323-344.
- Bölükbaş, M. (2019). Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Enflasyon ve İşsizlik ile ilişkisi: Bölgeler Düzeyinde Bir Araştırma. *TESAM Akademi Dergisi*, 6, 185-211.
- Bölükbaş, M., & Alp, M. (2018). Türkiye’de enflasyon ve kamu harcamaları arasındaki ilişki: 1960-2017 dönemi için bir analiz. IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress, September, 7-8, Didim-Aydın, 1121-1132. *IMF Staff Papers*, 45(4), 619-646.

- Brückner, M., & Pappa, E. (2012). Fiscal expansions, unemployment, and labor force participation: Theory and evidence. *International Economic Review*, 53(4), 1205-1228.
- Bulut, E., Yayla, N., Yaraşır, S., & Çeviş, İ. (2019, December). Maliye politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Panel veri analizi. In *ICOAEF VI International Conference on Applied Economics and Finance & Extended with Social Sciences*. Bandırma Onyedü Eylül University.
- Burney, N. A. (2002). Wagner's hypothesis: Evidence from Kuwait using cointegration tests. *Applied Economics*, 34(1), 49-57.
- Buyrukoğlu, S., & Canbolat, N. (2023). Türkiye’deki Kamu Dış Borç Stokunun Enflasyon Üzerine Etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 251-267.
- Buyrukoğlu, S., & Küpeli, E. I. (2021). Vergi takozu ve işsizlik arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Politik Ekonomik Kuram*, 5(2), 197-208.
- Bükey, A. M., & Çetin, B. I. (2017). Türkiye’de gelir dağılımına etki eden faktörlerin en küçük kareler yöntemi ile analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 103-117.
- Büyükbaşaran, T., Cebi, C., & Yılmaz, E. (2020). Interaction of monetary and fiscal policies in Turkey. *Central Bank Review*, 20(4), 193-203.
- Cahyadin, M., & Ratwianingsih, L. (2020). External debt, exchange rate, and unemployment in selected ASEAN countries. *Jurnal Ekonomi & Studi Pembangunan*, 21(1), 16-36.
- Canavire-Bacarreza, G., Martinez-Vazquez, J., & Vulovic, V. (2013). Taxation and economic growth in Latin America. *IDB (Inter-American Development Bank) Working Paper Series*, 431.
- Cardoso, E. (1998). Virtual Deficits and the Patinkin Effect. *IMF Staff Papers*, 45(4), 619-646.
- Cardoso, E. (2023). Cyclical variations of earnings inequality in Brazil. *Brazilian Journal of Political Economy*, 13, 613-625.

- Cardoso, E., & Urani, A. (1995). Inflation and unemployment as determinants of inequality in Brazil: the 1980s. In *Reform, recovery, and growth: Latin America and the Middle East* (pp. 151-176). University of Chicago Press.
- Catao, L. A., & Terrones, M. E. (2005). Fiscal deficits and inflation. *Journal of Monetary Economics*, 52(3), 529-554.
- Ceyhan, M. S., & Akdağ, H. (2022). Kamu Harcamaları Ve Makroekonomik Göstergeler Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Brıcs-T Ülkeleri. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 7(1), 100-118.
- Checchi, D., & García-Peñalosa, C. (2010). Labour market institutions and the personal distribution of income in the OECD. *Economica*, 77(307), 413-450.
- Christopoulos, D. K., Loizides, J., & Tsionas, E. G. (2005). The Abrams curve of government size and unemployment: evidence from panel data. *Applied Economics*, 37(10), 1193-1199.
- Chukwuani, V. N., & Egiyi, M. A. (2020). Nexus between Budget Deficit and Inflation: Granger-Causality Test Approach. *International Journal of Academic Accounting, Finance & Management Research (IJAAFMR)*, 4(10), 19-23.
- Clements, B., Bhattacharya, R., & Nguyen, T. Q. (2003). External debt, public investment, and growth in low-income countries.
- Colombier, C. (2011). Does the composition of public expenditure affect economic growth? Evidence from the Swiss case. *Applied Economics Letters*, 18(16), 1583-1589.
- Conrad, E. (1997) Expenditure Lags, Inflation, and the Real Purchasing Power of Government, *Macroeconomic Dimensions of Public Finance*, (Ed.) M. I. Blejer and T. Ter-Minassian, Routledge, London, pp. 235-251.
- Coulibaly, S. ve Guei, P. (2022). Public spending and economic growth in ivory coast: Wagner’s law. *Economic Analysis Letters*, 1(2), 8-14.

- Cubero, R., & Hollar, I. V. (2008). Equity and fiscal policy: income distribution effects of taxation and social spending. *Economic Progress and Reforms*, 62.
- Çakır, Ö. (2019). Kamu harcamalarının işsizlik üzerine etkileri: 2000 sonrası Türkiye örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). *Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ordu*.
- Çakmaklı, C., Demiralp, S., Yeşiltaş, S., & Yıldırım, M. A. (2018). Tütün Ürünlerine Uygulanan Dolaylı Vergilerin Enflasyona Etkileri. Koç University-TÜSİAD Economic Research Forum Working Paper Series.
- Çalcalı, Ö., & Altınar, A. (2019). Makro ekonomik açıdan vergi gelirlerinin belirleyicileri: OECD ülkeleri üzerine bir uygulama. *Maliye ve finans yazıları*, (112), 175-198.
- Çam, M., & Temur, Y. (2021). Enflasyon, Bütçe Açığı ve Vergi Gelirleri İlişkisi: Türkiye Örneği. *Journal of Applied And Theoretical Social Sciences*, 3(1), 50-68.
- Çavuşoğlu, A. T. (2005). Vergi gelirleri ve kamu harcamaları açısından enflasyon: Tanzi ve ters Tanzi etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 35-52.
- Çelik, S., & Başkonuş Direkci, T. (2013). Türkiye’de 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemler İçin Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi (1991-2010). *Electronic Turkish Studies*, 8(3).
- Çetin, A. (2005). Kamu Borçlarının Makroekonomik Etkileri: Ampirik Bir Analiz. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 67-79.
- Çetinkaya, Ö., & Aslantaş, M. F. (2019). Merkezi yönetim cari transfer harcamalarının mali büyüklüğünün değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(1), 41-50.
- Çetintaş, H. (2003). Türkiye’de enflasyon ve büyüme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (28), 141-153.

- Çevik, S., & Correa-Caro, C. (2020). Growing (un) equal: fiscal policy and income inequality in China and BRIC+. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 25(4), 634-653.
- Çiçek, H., Gözegir, S., & Çevik, E. (2010). Bir maliye politikası aracı olarak borçlanma ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1990–2009). *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 141-156.
- Çoban, O., Doğanalp, N., & Uysal, D. (2008). Türkiye’de Kamu İç Borçlanmasının Makro Ekonomik Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 245-255.
- Dahmani, M. D., Bendahmane, A., & Chenini, M. (2021). Revisiting the validity of Wagner's law in Algeria during 1970-2018: New evidence from linear and nonlinear models. *Journal of Finance, Investment and Sustainable Development*, 6(2), 457-476.
- Dalmar, M. S., Ali, A. Y. S., & Ali, A. A. (2017). Factors affecting unemployment in Somalia. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 8(22), 200-210.
- Daveri, F., & Tabellini, G. (2000). Unemployment, growth and taxation in industrial countries. *Economic policy*, 15(30), 48-104.
- Dayar, H., & Akıncı, A. (2020). Kamu sosyal transfer harcamalarının kişisel gelir dağılımına etkisi. *Maliye Dergisi*, 179, 172-185.
- Demir, E., (2018). Dış Borçların Enflasyon Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği (1990-2017). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Demir, E., & Çetin, P. (2020). Türkiye’de Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir İnceleme. *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 34-46.
- Demir, İ. C., & Balkı, A. (2019). Türkiye’de Wagner Kanunu’nun Sınanması: 1960–2016 Dönemi Analizi. *Vergi Raporu*, 234(3), 11-27.

- Demir, M., & Sever, E. (2008). Kamu iç borçlanmasının büyüme, faiz ve enflasyon oranı üzerindeki etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 170-196.
- Demirgil, B. (2018). Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Ampirik bir çalışma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 118-131.
- Desta, M. G. (2005). External debt and economic growth in Ethiopia. *African Institute for Economic Development and Planning (IDEP)*.
- Devine, J. A. (1983). Fiscal policy and class income inequality: The distributional consequences of governmental revenues and expenditures in the United States, 1949-1976. *American Sociological Review*, 606-622.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American statistical association*, 74(366a), 427-431.
- Diler, H. G. (2020). Türkiye'de ekonomik özgürlük endeksi ve enflasyonun kurumlar vergisi geliri üzerindeki etkisi. *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 4(2), 530-550.
- Dolenc, P., & Laporšek, S. (2010). Tax wedge on labour and its effect on employment growth in the European Union. *Prague economic papers*, 4(2010), 344-358.
- Dorothy, P., Impin, A., & Kok, S. C. (2021). The Effect of Inflation Rate, Interest Rate and Unemployment Rate on The Economic Growth Of Malaysia. *Malaysian Journal of Business and Economics (MJBE)*, 8(1), 125-140.
- Doruk, Ö. T. (2018). Dış borçlar ve ekonomik büyüme: Türkiye ekonomisinde 1970-2014 dönemi için ampirik bir inceleme (External debt and economic growth: An empirical assessment of the Turkish economy for the period of 1970-2014). *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık, 175, 96-114.
- Dritsakis, N., & Adamopoulos, A. (2004). A causal relationship between government spending and economic development: An empirical examination of the Greek economy. *Applied Economics*, 36(5), 457-464.

- Dritsakis, N., & Stamatiou, P. (2016). The effects of unemployment on economic growth in Greece. An ARDL bound test approach. *The Romanian Economic Journal*, 19(62), 53-72.
- Durkaya, M., & Ceylan, S. (2006). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.
- Durkaya, M., & Ceylan, S. (2016). İşsizliğin azaltılmasında kamu kesimi büyüklüğünün rolü. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (615), 23-40.
- Ederveen, S., & Thissen, L. (2004). Can Labour Market Institutions Explain Unemployment Rates in New EU Member States?. CEPS ENEPRI Working Papers No. 27, 1 July 2004.
- Egbunike, F. C., Emudainohwo, O. B., & Gunardi, A. (2018). Tax revenue and economic growth: A study of Nigeria and Ghana. *Signifikan: Jurnal Ilmu Ekonomi*, 7(2), 213-220.
- Ege, İ., & Bayraktaroğlu, A. (2008). Sermaye Yapısının Cari Değer ve Verimlilik Üzerine Etkisi: Türk Sigortacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Atatürk üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 378-395.
- Ekinci, M. B. (2016). External borrowing and inflation in Turkey from 2003-14; a simple linear regression analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(1), 45-54.
- Emmanouilidis, K., & Karpatis, C. (2021). The effects of military expenditures on economic growth and inflation: evidence from Turkey. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 27(3), 369-404.
- Erataş, F., & Nur, H. B. (2015). Dış Borç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: “Yükselen Piyasa Ekonomileri” Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2), 207-230.
- Erdoğan, E., Topcu, M., & Bahar, O. (2013). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (576), 99.

- Erdoğan, S., & Erdoğan, A. (2018). Türkiye’de Tanzi ve Patinkin etkilerinin VAR yöntemiyle analizi (2006–2017). *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1-10.
- Eroğlu, N., Altaş, D., Ün, T., & Ulu, M. İ. (2017). OECD ülkelerinde sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisi: Panel veri analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 335-354.
- Ersin, İ., & Kırca, M. (2024). Türkiye’de cari transfer harcamalarının enflasyon üzerindeki etkisi: Kesirli frekanslı fourier ARDL sınır testi ile analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(3), 887-905.
- Ertekin, Ş. (2018). Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerine Olası Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Nedensellik Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(4), 334-348.
- Ertekin, Ş. (2020). Türkiye’de kamu kesimindeki büyümenin işsizlik üzerindeki etkisi: 1980 sonrası dönem analizi. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(1), 141-154.
- Eser, L. Y., & Genç, M. C. (2020). Gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi: OECD ülkeleri örneği. *Maliye Dergisi*, 178, 224-239.
- Evans, Y. (2022). The effect of external debt, unemployment rate, and inflation on economic growth in Ghana. *Journal of Empirical Studies*, 9(2), 24-34.
- Fedeli, S. (2015). The impact of GDP on health care expenditure: The case of Italy (1982–2009). *Social Indicators Research*, 122, 347-370.
- Fedeli, S., & Forte, F. (2012). Public debt and unemployment growth: the need for fiscal and monetary rules. evidence from OECD countries (1981-2009). *Economia politica*, 29(3), 409-438.
- Feldmann, H. (2006). Government size and unemployment: Evidence from industrial countries. *Public Choice*, 127(3), 443-459.
- Feldmann, H. (2010). Government size and unemployment in developing countries. *Applied Economics Letters*, 17(3), 289-292.

- Feldmann, H. (2011). The unemployment puzzle of corporate taxation. *Public Finance Review*, 39(6), 743-769.
- Fung, Y. V., & Nga, L. H. J. (2022). An investigation of economic growth, youth unemployment and inflation in ASEAN countries. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 12(1), 1731-1755.
- Gashi, B., Asllani, G., & Boqolli, L. (2018). The effect of tax structure in economic growth.
- Göçer, İ., Mercan, M., Bulut, Ş., & Dam, M. M. (2010). Ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişki: Sınır testi yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 97-110.
- Gökalp, M. F., & Avcı, M. (2002). Türkiye ekonomisi’nde mali disiplinsizlik olgusu. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 7-21.
- Göksu, S. (2023). Yatırım harcamaları ve dış ticaretin sigortacılık sektörü üzerindeki rolü: Türkiye’den ampirik kanıtlar. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(3), 380-393.
- Göksu, S., & Göçoğlu, V. (2023). Effects of urbanization, forestation, internet use, energy consumption, and gross domestic product on environmental degradation in Türkiye. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 20(10), 11373-11390.
- Gövdeli, T. (2019). Public expenditures and economic growth: Empiric analysis of Wagner law and Keynesian hypothesis in Turkey. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(3), 995-1010.
- Gustafsson, B., & Johansson, M. (1999). In search of smoking guns: What makes income inequality vary over time in different countries?. *American sociological review*, 64(4), 585-605.
- Güdelci, E. N., Karhan, G., & Şimşek, H. (2025). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 32(2), 225-246.

- Gülbay Yiğiteli, N. (2024). Kamu Harcamalarının İşsizlik Üzerine Etkisi: OECD Ülkeleri Örneğinde Dinamik Bir Panel Veri Analizi. *Sayıştay Dergisi*, (133), 297-322.
- Gülşen, M. İ., & Özer, M. O. (2024). Dolaylı Vergi Gelirleri ile Enflasyon Oranı Arasındaki Saklı İlişkinin Analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(4), 912-924.
- Günel, T. (2019). Türkiye’de dolaylı ve dolaysız vergilerin gelir dağılımına etkisi: Ekonometrik bir uygulama. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 14(55), 277-287.
- Güneş, H. (2019). Dış borçların ekonomik büyüme üzerine etkileri: 22 az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için ekonometrik bir analiz. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 56-69.
- Güneş, H. (2020a). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Enflasyona Etkisi: 28 OECD Ülkesi İçin Bir Panel Veri Analizi. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 5(2), 1-15.
- Güneş, H. (2020b). Seçilmiş Oecd ülkelerinde vergi gelirlerinin enflasyona etkisi. *Fiscaoeconomia*, 4(2), 422-436.
- Güney, A., & Balkaya, E. (2018). Kamu Harcamaları ve Ticari Açıklığın İşsizlik ve Genç İşsizliğe Etkisi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 49-74.
- Gürdal, T., Aydın, M., & İnal, V. (2021). The relationship between tax revenue, government expenditure, and economic growth in G7 countries: New evidence from time and frequency domain approaches. *Economic Change and Restructuring*, 54, 305-337.
- Güvel, E. A. (2010). Türkiye ekonomisinin kısa dönem analizi (1987-1997): Makro politikalar ve ekonomik dalgalanmalar üzerine ekonometrik bir inceleme.
- Hacker, R. S., & Hatemi-J, A. (2006). Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: theory and application. *Applied Economics*, 38(13), 1489-1500.

- Halıcioğlu, F. (2003). Testing Wagner's law for Turkey, 1960-2000. *Review of Middle East Economics and Finance*, 1(2), 129-140.
- Hanson, A., & Brannon, I. (2017). Corporate Income Taxes and Labor: An Investigation of Empirical Evidence. *Social Science Research Network (SSRN)*, No: 3028135.
- Hatemi-j, A. (2012). Asymmetric causality tests with an application. *Empirical economics*, 43(1), 447-456.
- Hauer, D. (2006). Fiscal policy and financial development. *IMF Working Paper*.
- Hayrullahoglu, B., & Tuzun, O. (2020). The effect of taxes on income distribution: An analysis for Turkey and other selected OECD countries. *Economics Business and Organization Research*, 413-426.
- Hazman, G. G. (2011). Türkiye’de gelir dağılımında adalet ve sosyal güvenlik harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 205-216.
- Henrekson, M. (1993). Wagner’s law-a spurious relationship. *Public Finance*, 48(3), 406-415.
- Holden, S., & Sparrman, V. (2018). Do government purchases affect unemployment?. *The Scandinavian Journal of Economics*, 120(1), 124-158.
- Hotunluoğlu, H., & Yavuzer, M. T. (2020). Dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye (2000: Q1-2019: Q3). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(5), 3930-3950.
- Husnain, M. I. (2011). Keynes versus Wagner: Aggregated and disaggregated analysis of public expenditure in selected South Asian Countries. *International Research Journal of Finance and Economics*, 67, 46-53.
- Idris, M. (2021). Effect of unemployment and inflation on economic growth in Nigeria. *Global Journal of Applied, Management and Social Sciences (GOJAMSS)*, 21(2021), 254-266.
- IMF. (2025). IMF Data. <https://www.imf.org/en/Data> Erişim: 09.07.2025

- Iqbal, Z., & Zahid, G. M. (1998). Macroeconomic determinants of economic growth in Pakistan. *The Pakistan Development Review*, 37(2), 125-148.
- Irmen, A., & Kuehnel, J. (2009). Productive government expenditure and economic growth. *Journal of Economic Surveys*, 23(4), 692-733.
- Isaev, M., & Masih, M. (2017). The nexus of private sector foreign debt, unemployment, trade openness: evidence from Australia.
- Ishaq, T., & Mohsin, H. M. (2015). Deficits and inflation; Are monetary and financial institutions worthy to consider or not?. *Borsa Istanbul Review*, 15(3), 180-191.
- Islam, A. M. (2001). Wagner’s law revisited: Cointegration and exogeneity tests for the USA. *Applied Economics*, 8(8), 509-515.
- Iyare, S. O., & Lorde, T. (2004). Co-integration, causality and Wagner’s law: Tests for selected Caribbean countries. *Applied Economics Letters*, 11(13): 815-825.
- İlgün, M. F. (2015). Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi. *Dokuz Eylül University Journal of Graduate School of Social Sciences*, 17(4), 493-516.
- İlgün, M. F. (2016). Mali Disiplin ve Mali Konsolidasyon Programlarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi. *Journal of Management & Economics Research*, 14(4), 222-244.
- İpek, E., & Akar, S. (2016). Bütçe açığı ve enflasyon arasındaki ilişki: Türkiye için ampirik bir analiz. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(2), 167-189.
- İpek, E., & Yaşar, B. K. (2008). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Dış Borç İlişkisi. *Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Gelişmekte Olan Piyasalar Uluslararası Sempozyumu, Balıkesir*.
- İşler, D. (2022). Türkiye’de askeri harcamalar ile dış borç, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkinin çoklu doğrusal regresyon yöntemi ve var yöntem ile analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 1-25.

- Jaén-Garcia, M. (2020). A review of Wagner’s law with disaggregated data for Spain. *Applied Economics Quarterly*, 66(1), 65-92
- Jalil, A., Tariq, R., & Bibi, N. (2014). Fiscal deficit and inflation: New evidences from Pakistan using a bounds testing approach. *Economic Modelling*, 37, 120-126.
- Jäntti, M. (1994). A more efficient estimate of the effects of macroeconomic activity on the distribution of income. *The Review of Economics and Statistics*, 372-378.
- Jaradat, M. A. (2013). Impact of inflation and unemployment on Jordanian GDP. *Interdisciplinary Journal Of Contemporary Research in Business*, 4(10), 317-334.
- Jenkins, S. P. (1995). Accounting for inequality trends: decomposition analyses for the UK, 1971-86. *Economica*, 29-63.
- Joumard, I., Pisu, M., & Bloch, D. (2012). Less income inequality and more growth—are they compatible? Part 3. Income redistribution via taxes and transfers across OECD countries.
- Kadiroğlu, A. (2023). Enflasyon ve Kamu Borçlarının İşsizlik Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 1200-1210.
- Kalayci, Ş., Aytemiz, L., & Helhel, Y. (2014). İç borç, faiz, enflasyon ve üretim etkileşimleri: Türkiye örneği. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 19, 80-87.
- Kamacı, A. (2016). Dış borçların ekonomik büyüme ve enflasyon üzerine etkileri: Panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(Special Issue 1), 165-175.
- Kamacı, A., & Kılıç, H. (2019). Kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisi: OECD ülkeleri örneği. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1), 113-128.
- Kanca, O. C. (2017). İç borçlanma, enflasyon ve ekonomik büyüme: Türkiye için ekonometrik bir uygulama (1980-2014). *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (627), 47-58.

- Kanca, O. C., & Bayrak, M. (2016). Kamu harcamalarının Türkiye’de bazı makro ekonomik değişkenler üzerine etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (106), 169-242.
- Karabulut, Ş. (2019). Türkiye’de ekonomik büyüme ve enflasyon ilişkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 171-184.
- Karabulut, T., Ahi, L., & Gürsoy, Z. (2016). Kişisel Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin Giderilmesinde Transfer Gelirlerinin Etkisi: Türkiye Örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 732-741.
- Karaca, O. (2003). Türkiye’de enflasyon-büyüme ilişkisi: zaman serisi analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 247-255.
- Karaçor, Z., Özer, H. ve Saraç, T.B. (2011). Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama (1988-2007), *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 29-44.
- Karaçor, Z., Şaylan, Ş., & Üçler, G. (2009). Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi (1990-2005). *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 60-74.
- Karagianni, S., & Pempetzoglou, M. (2009). Evidence for non-linear causality between public spending and income in the European Union countries. *The Journal of Applied Business Research*, 25(1), 69-82.
- Karagöl, E., Aybaykal, E., & Ertuğrul, H. M. (2005). Türkiye’de Enflasyon ile GSYİH Arasındaki İlişkinin Kointegrasyon Yöntemiyle İncelenmesi. *Journal of Management and Economics Research*, 3(4), 52-63.
- Karagöl, E. (2006). The relationship between external debt, defence expenditures and GNP revisited: The case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 17(1), 47-57.
- Karagöz, K., & Keskin, R. (2016). Impact of fiscal policy on the macroeconomic aggregates in Turkey: Evidence from BVAR model. *Procedia economics and finance*, 38, 408-420.

- Karaoğlu, A., (2019). Türkiye'de Dış Borçlanmanın ve Bürokratik Kalitenin Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Karaş, E. (2023). Türkiye'de Bütçe Dengesi ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı. *The Journal of International Scientific Researches*, 8(3), 550-565.
- Karaş, G. (2022). Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Wagner ve Keynes kapsamında analizi: AB ülkeleri örneği. *ODÜSOBİAD*, 12(2), 777-796.
- Karayılmazlar, E., & Göde, B. (2017). Vergi yükünün ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 131-142.
- Kaur, G. (2021). Inflation and fiscal deficit in India: An ARDL approach. *Global Business Review*, 22(6), 1553-1573.
- Kaya, D. G., & Durgun, A. (2009). 1923–1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009(19), 233-248.
- Kekeç, H. M., & Arslan, M. (2023). Kamu Harcamalarının Makro Değişkenlere Etkisinin Araştırılması Üzerine Ampirik Bir Uygulama: Türkiye Örneği. *EKEV Akademi Dergisi*, (93), 227-240.
- Kesbiç, C. Y., Baldemir, E., & Bakımlı, E. (2005). Bütçe Açıkları İle Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Bir Model Denemesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 81-98.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. London: Palgrave Macmillan.
- Kırcı Çevik, N., & Cural, M. (2013). İç borçlanma, dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi: 1989-2012 dönemi Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, 165, 115-139.

- Kızılkaya, F. (2021). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları İlişkisinin Wagner Yasası Çerçevesinde İncelenmesi: Fourier Yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (69), 52-63
- Kneller, R., Bleaney, M. F., & Gemmell, N. (1999). Fiscal policy and growth: evidence from OECD countries. *Journal of public economics*, 74(2), 171-190.
- Kocaman, M., & Biçerli, M. (2021). The Asymmetric Effects of Monetary and Fiscal Policies on Unemployment: The Turkish Case. *Maliye Dergisi*, (181).
- Koç, Ö. E. (2019). Türkiye’de vergi yükü ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Alanya Akademik Bakış*, 3(3), 247-259.
- Kolluri, B. R., Panik, M. J., & Wahab, M. S. (2000). Government expenditure and economic growth: Evidence from G7 countries. *Applied Economics*, 32(8), 1059-1068.
- Kopuk, E. (2020). İşsizlik ve enflasyonun ekonomik büyüme üzerine etkisi: 1988-2019 dönemi Türkiye incelemesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 11-22.
- Korkmaz, S., & Güvenoğlu, H. (2021). The relationship between government expenditures, economic growth and inflation in OECD countries. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 490-498.
- Korkmaz, S. U. N. A. (2015, July). The relationship between external debt and economic growth in Turkey. In *proceedings of the second european academic research conference on global business, economics, finance and banking (ear15swiss conference) isbn* (pp. 971-978).
- Koyuncu, F. T. (2014). Causality network between budget deficit, money supply and inflation: An application to Turkey. *International Journal of Business and Social Science*, 5(10), 225-235.
- Kónya, L., & Abdullaev, B. (2018). An attempt to restore Wagner’s law of increasing state activity. *Empirical Economics*, 55(4), 1569-1583.

- Köse, Z. (2016). Türkiye ekonomisinde 2003-2014 döneminde ekonomik büyüme işsizlik ve enflasyon ilişkisi. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 54-71.
- Kumar, S., Webber, D. J., & Fargher, S. (2012). Wagner's law revisited: Cointegration and causality tests for New Zealand. *Applied Economics*, 44(5), 607-616.
- Kutbay, H., Gerege, C., & Aksoy, E. (2018). Asgari ücret üzerindeki vergi takozunun işsizliğe etkisi. *Vergi Raporu*, 224, 96-114.
- Küçüköğlü, M. (2016). Kalkınma Planlarında Vergi Politikaları (Hedefler-Gerçekleşmeler, 1963-2016). *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 184-210.
- Lee, Y., & Gordon, R. H. (2005). Tax structure and economic growth. *Journal of public economics*, 89(5-6), 1027-1043.
- Lee, J. & Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. *Review of economics and statistics*, 85(4), 1082-1089.
- Lehmann, E., Lucifora, C., Moriconi, S., & Van der Linden, B. (2016). Beyond the labour income tax wedge: the unemployment-reducing effect of tax progressivity. *International Tax and Public Finance*, 23(3), 454-489.
- Loizides, J., & Vamvoukas, G. (2005). Government expenditure and economic growth: Evidence from trivariate causality testing. *Journal of Applied Economics*, 8(1), 125-152.
- Lopes da Veiga, J. A., Ferreira-Lopes, A., & Sequeira, T. N. (2016). Public debt, economic growth and inflation in african economies. *South African Journal of Economics*, 84(2), 294-322.
- Lubbock, K. J., & Merin, M. (2022). The impact of inflation, unemployment, and population growth on philippine economic growth. *Journal of Economics, Finance, and Accounting Studies*, 4(2), 55.
- Lucas, R. E. Jr. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.

- Lupu, D., Petrisor, M. B., Bercu, A., & Tofan, M. (2018). The impact of public expenditures on economic growth: A case study of Central and Eastern European countries. *Emerging Markets Finance and Trade*, 54(3), 552-570.
- Lustig, N., Higgins, S., Jaramillo, M., Jimenez, W., Molina, G., Arauco, V. P., ... & Yañez, E. (2011). Fiscal policy and income redistribution in Latin America: Challenging the conventional wisdom. *Commitment to Equity Initiative, Inter-American Dialogue y Tulane University*, septiembre.
- Maana, I., Owino, R., & Mutai, N. (2008, July). Domestic debt and its impact on the economy—The case of Kenya. In *13th Annual African Econometric Society Conference in Pretoria, South Africa from 9th to 11th July* (Vol. 40, No. 346-598).
- Maganya, M. H. (2020). Tax revenue and economic growth in developing country: an autoregressive distribution lags approach. *Central European Economic Journal*, 7(54), 205-217.
- Magazzino, C. (2012). Wagner versus Keynes: Public spending and national income in Italy. *Journal of Policy Modeling*, 34(6), 890-905.
- Maghyereh, A. I., & Omet, G. (2002). External debt and economic growth in Jordan: The threshold effect. *SSRN 317541*.
- Mahdavi, S., & Alanis, E. (2013). Public expenditures and the unemployment rate in the American states: panel evidence. *Applied Economics*, 45(20), 2926-2937.
- Maitra, B. (2016). Investment in human capital and economic growth in Singapore. *Global Business Review*, 17(2), 425-437.
- Maki, D. (2012). Tests for cointegration allowing for an unknown number of breaks. *Economic Modelling*, 29(5), 2011-2015.
- Mangir, F., & Ertuğrul, H. M. (2012). Vergi yükü ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1988-2011 Türkiye örneği. *Maliye dergisi*, 162, 256-265.
- Marsden, K. (1983). Links between taxes and economic growth: Some empirical evidence. *World Bank Staff Working Papers*, 605.

- Martinez-Vazquez, J., Moreno-Dodson, B., & Vulovic, V. (2012). The impact of tax and expenditure policies on income distribution: Evidence from a large panel of countries. *Andrew Young School of Policy Studies Research Paper Series*, (12-30).
- Martorano, B. (2018). Taxation and inequality in developing countries: Lessons from the recent experience of Latin America. *Journal of International Development*, 30(2), 256-273.
- McNown, R., Sam, C. Y., & Goh, S. K. (2018). Bootstrapping the autoregressive distributed lag test for cointegration. *Applied Economics*, 50(13), 1509-1521.
- Mehrara, M., & Esfahani, P. (2016). The relationship between income distribution and tax structure in the selected countries. *Journal of Tax Research*, 23(28), 0-0.
- Michl, T. R. (1991). Debt, deficits, and the distribution of income. *Journal of Post Keynesian Economics*, 13(3), 351-365.
- Mocan, H. N. (1999). Structural unemployment, cyclical unemployment, and income inequality. *Review of Economics and Statistics*, 81(1), 122-134.
- Mohammadi, H., Cak, M., & Cak, D. (2008). Wagner’s hypothesis new evidence from Turkey using the bounds testing approach. *Journal of Economic Studies*, 35(1), 94-106.
- Mohseni, M., & Jouzaryan, F. (2016). Examining the effects of inflation and unemployment on economic growth in Iran (1996-2012). *Procedia Economics and Finance*, 36, 381-389.
- Monfort, M., Ordóñez, J., & Sala, H. (2018). Inequality and unemployment patterns in Europe: Does integration lead to (real) convergence?. *Open Economies Review*, 29(4), 703-724.
- Mucuk, M., & Alptekin, V. (2008). Türkiye’de vergi ve ekonomik büyüme ilişkisi: VAR analizi (1975-2006). *Maliye Dergisi*, 155(2), 159-174.
- Muhammad, S. D., Wasti, S. K. A., Hussain, A., & Lal, I. (2009). An empirical investigation between money supply government expenditure, output &

- prices: The Pakistan evidence. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, (17), 60.
- Muharrem, Ş., & Uysal, D. (2023). Makroekonomik Değişkenlerin Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkisi: Wagner Yasası Geçerliliği. *İzmir İktisat Dergisi*, 38(2), 430-447.
- Muinel-Gallo, L., & Roca-Sagalés, O. (2011). Economic growth and inequality: the role of fiscal policies. *Australian Economic Papers*, 50(2-3), 74-97.
- Musaba, E. C., Chilonda, P., & Matchaya, G. (2013). Impact of government sectoral expenditure on economic growth in Malawi, 1980-2007. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 4(2), 71-79.
- Mushtaq, S. M., Hafeez, A. H., & Ahmad, T. A. (2023). Wagner VS Keynes: A cointegration analysis of Pakistan. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-3160172/v1>
- Mweni, F. T., Njuguna, A., & Oketch, T. (2016). The effect of external debt on inflation rate in Kenya, 1972-2012. *International Journal of Financial Research*, 7(4), 198-207.
- Nantob, N. Y. (2016). Taxation and income inequality in developing countries: An empirical investigation. *Economics Bulletin*, 36(3), 1508-1522.
- Narayan, P. K. (2005). The saving and investment nexus for China: Evidence from cointegration tests. *Applied Economics*, 37(17), 1979-1990.
- Nastansky, A., Mehnert, A., & Strohe, H. G. (2014). A Vector Error Correction Model for the Relationship between Public Debt and Inflation in Germany”, University of Potsdam, Economic and Social Sciences, 51.
- Nepram, D., Singh, S. P., & Jaman, S. (2021). The effect of government expenditure on unemployment in India: A state level analysis. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business (JAFEB)*, 8(3), 763-769.
- Nguyen, H. T., & Darsono, S. N. A. C. (2022). The impacts of tax revenue and investment on the economic growth in Southeast Asian countries. *Journal of Accounting and Investment*, 128-146.

- Nickell, S., & Layard, R. (1999). Labor market institutions and economic performance. *Handbook of labor economics*, 3, 3029-3084.
- Niehues, J. (2010). Social spending generosity and income inequality: A dynamic panel approach. IZA Discussion Papers 5178. *Institute for the Study of Labor (IZA)*.
- Nolan, B. (1986). Unemployment and the size distribution of income. *Economica*, 421-445.
- Nurudeen, A., & Usman, A. (2010). Government expenditure and economic growth in Nigeria, 1970-2008: A disaggregated analysis. *Business and Economics Journal*, 4(1), 1-11.
- Obaretin, O., Akhor, S. O., & Oseghale, O. E. (2017). Taxation an effective tool for income re-distribution in Nigeria. *Mediterranean Journal*, 8(4), 187-196.
- OECD. (2023). OECD Data. <https://data.oecd.org/> Erişim: 10.08.2025
- Ogbonna, B. C. (2014). Inflation dynamics and government size in Nigeria. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 2(12), 1-22.
- Ogonna, I. C., Idenyi, O. S., Ifeyinwa, A. C., & Gabriel, N. U. (2016). The implications of rising public debt on unemployment in Nigeria: An auto regressive distributed lag approach. *Asian Research Journal of Arts & Social Sciences*, 1(1), 1-15.
- Oktay, D. S. (2019). *Enflasyon ve işsizliğin gelir eşitsizliği üzerine asimetrik etkisi: Türkiye örneği*. International Conference on Eurasian Economies, Famagusta, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- Olivera, J. H. (1967). Money, prices and fiscal lags: a note on the dynamics of inflation. *PSL Quarterly Review*, 20(82).
- Oni, L. B. (2014). Analysis of the growth impact of health expenditure in Nigeria. *Journal of Economics and Finance (IOSR-JEF)*, 3(1), 77-84

- Organ, İ., & Ergen, E. (2017). Türkiye'de vergi yükünün ekonomik büyümeye etkileri üzerine bir çalışma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 197-207.
- Oxley, L. (1994). Cointegration, causality and Wagner's law: A test for Britain 1870-1913. *Scottish Journal of Political Economy*, 41(3), 286-298.
- Ozpençe, O., & Mercan, N. (2020). The relationship between tax burden and economic growth: Turkey case. *Journal of Business Economics and Finance*, 9(2), 143-154.
- Öksüz, M., & Aydın, M. (2023). Türkiye'de sosyal harcamaların makroekonomik etkileri: 1990 sonrası kriz dönemleri özelinde bir analiz. *International Journal of Social Inquiry*, 16(1), 275-296.
- Özcan, G. (2014). Demokrat Parti Döneminde Maliye Politikası. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(02), 261-274.
- Özçelik, Ö., & Tuncer, G. (2007). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 253-266.
- Özçelik, Ö., & Uslu, N. (2017). Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin VAR Modeli ile Analizi: Türkiye Örneği (2007-2014). *Ekev Akademi Dergisi*, (69), 31-51.
- Özer, M. O. (2020). Kamu Harcamaları ve İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki: Abrams Eğrisinin Türkiye İçin Sınanması. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 307-322.
- Patenio, J. A. S., & Tan-Cruz, A. (2007, October). Economic growth and external debt servicing of the Philippines: 1981-2005. In *10th National Convention on Statistics (NCS)* (Vol. 1, No. 2).
- Patinkin, D. (1993). Israel's stabilization program of 1985, or some simple truths of monetary theory. *Journal of Economic Perspectives*, 7(2), 103-128.
- Pattillo, C., Poirson, H., & Ricci, L. (2002). External Debt and Economic Growth. *Finance & Development*, 39(2), 1-49.

- Paulus, A., Sutherland, H., & Tsakoglou, P. (2010). The distributional impact of in-kind public benefits in European countries. *Journal of Policy Analysis and Management*, 29(2), 243-266.
- Perotti, R. (1994). Income distribution and investment. *European Economic Review*, 38(3-4), 827-835.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *biometrika*, 75(2), 335-346.
- Polatlı, A. (2009). Enflasyonla Savaşımada Kamu Harcamaları ve Gelirleri.
- Prasad, N. (2008). Policies For Redistribution: The Use Of Taxes And Social Transfers. *International Institute for Labour Studies, Discussion Paper*. No:194
- Prechel, H. (1985). The effects of exports, public debt, and development on income inequality. *The Sociological Quarterly*, 26(2), 213-234.
- Rais, S. I., & Anwar, T. (2012). Public debt and economic growth in Pakistan: A time series analysis from 1972 to 2010. *Academic research international*, 2(1), 535.
- Ramos, X., & Roca-Sagales, O. (2008). Long-Term Effects of Fiscal Policy on the Size and Distribution of the Pie in the UK. *Fiscal Studies*, 29(3), 387-411.
- Rasaily, A., & Paudel, S. (2019). Impact of government expenditures on economic growth: Case of Nepal. *International European Extended Enablement in Science, Engineering & Management*, 10(6), 167-174.
- Rasheed, M., & Jinhua, L. (2021). Corporate Tax And Its Impact On Unemployment: Recent Study Of 15 OECD Countries. *Researcher*, 13(3), 21-25.
- Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2011). The forgotten history of domestic debt. *The Economic Journal*, 121(552), 319-350.

- Reynolds, M., & Smolensky, E. (2013). *Public expenditures, taxes, and the distribution of income: The United States, 1950, 1961, 1970*. Academic Press.
- Romer, P. M. (1989). Human capital and growth: Theory and evidence. National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper, No: 3137.
- Sağdıç, E. N., & Aydın, D. (2021). Dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği (2006-2018). *International Journal of Public Finance*, 6(1), 21-46.
- Sağdıç, E. N., & Yıldız, F. (2020). Bölgesel düzeyde kamu harcamalarının işsizlik düzeyi üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 208-226.
- Sam, C. Y., McNown, R., & Goh, S. K. (2019). An augmented autoregressive distributed lag bounds test for cointegration. *Economic Modelling*, 80, 130-141.
- Samudram, M., Nair, M., & Vaithilingam, S. (2009). Keynes and Wagner on government expenditures and economic development: The case of a developing economy. *Empirical Economics*, 36(3), 697-712.
- Salotti, S., & Trecroci, C. (2015). Can fiscal policy mitigate income inequality and poverty.
- Salti, N. (2015). Income inequality and the composition of public debt. *Journal of Economic Studies*, 42(5), 821-837.
- Sapuan, N. M., & Sanusi, N. A. (2013). Cointegration analysis of social services expenditure and human capital development in Malaysia: A bound testing approach. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 34(1), 1-18
- Saraç, T. B. (2009). *Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama (1988-2007)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Saraç, T. B. (2015). Vergi yükü ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, 169, 21-35.

- Sayari, K. T., Jassem, S., & Sahar, E. (2023). VAT Revenue and Economic Growth in the Middle East and North Africa Region: Evidence From Panel Data Analysis. *Journal of Tax Reform*, 9(2), 233-245.
- Schclarek, A. (2004). *Debt and economic growth in developing and industrial countries* (No. 2005: 34). Working Paper.
- Sedrakyan, G. S., & Varela-Candamio, L. (2019). Wagner’s law vs. Keynes’ hypothesis in very different countries (Armenia and Spain). *Journal of Policy Modeling*, 41(4), 747-762.
- Sekwati, D., & Dagume, M. A. (2023). Effect of unemployment and inflation on economic growth in South Africa. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 13(1), 35-45.
- Šeparović, A. (2009). The influence of the tax wedge on unemployment in OECD countries in comparison with Croatia. *Financial Theory and Practice*, 33(4), 449-463.
- Sertel, S., & Saryürek, M. B. (2016). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları ve Verdor Raporu. *Journal of International Social Research*, 9(42).
- Shafuda, C. P. P., & De, U. K. (2020). Government expenditure on human capital and growth in Namibia: A time series analysis. *Journal of Economic Structures*, 9, 1-14.
- Shahid, M. (2014). Effect of inflation and unemployment on economic growth in Pakistan. *Journal of economics and sustainable development*, 5(15), 103-106.
- Sheikh, M. R., Faridi, M. Z., & Tariq, K. (2010). Domestic Debt and Economic Growth in Pakistan: An Empirical Analysis. *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, 30(2).
- Shuaibu, M., Muhammad, H. M., Abdullahi, S. I., & Gwazawa, U. G. (2021). Impact of public debt on inflation and unemployment in Nigeria: An ARDL vector error correction model. *Noble International Journal of Economics and Financial Research*, 6(5), 91-98.

- Sideris, D. (2007). Wagner’s law in 19th century Greece: A cointegration and causality analysis. Bank of Greece Working Paper, No: 64.
- Siegloch, S. (2014, January). Employment effects of local business taxes. In *Proceedings. Annual conference on taxation and minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association* (Vol. 107, pp. 1-31). National Tax Association.
- Singh, B., & Sahni, B. S. (1984). Causality between public expenditure and national income. *The Review of Economics and Statistics*, 66(4), 630-644.
- Singh, C. (1999). Domestic debt and economic growth in India. *Economic and political Weekly*, 1445-1453.
- Sisay, E., Wassie, Y., & Alemu, M. (2020). Unemployment and the macroeconomics of Ethiopia. *International Journal of Commerce and Finance*, 6(2), 40-49.
- Sizer, L., (2021). Türkiye’de Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Analizi. (Ed. Seyfettin Aslan, Yunus Yılmaz, Lütfi Sizer) *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, Ankara: Astana Yayınları.
- Sylwester, K. (2002). Can education expenditures reduce income inequality?. *Economics of education review*, 21(1), 43-52.
- Son, N. N. (2023). Corporation income taxation impact on unemployment rate: VAR model approach. *Problems and Perspectives in Management*, 21(2), 744.
- Sugözü, İ. H., Erdoğan, S., & Ulaşan, E. (2017). The Impacts Of Interest Expenditure On Income Distribution and An Application On The Factors Distorting Income Distribution: An Empirical Analysis For Turkey. *Turkish Studies*, 12(12), 231-250.
- Sulaiman, L. A., & Azeez, B. A. (2012). Effect of external debt on economic growth of Nigeria. *Journal of Economics and sustainable development*, 3(8), 71-79.

- Ssebulime, K., & Edward, B. (2019). Budget deficit and inflation nexus in Uganda 1980–2016: a cointegration and error correction modeling approach. *Journal of Economic Structures*, 8(1), 3.
- Şahin, B. E. (2019). Analysis of the relationship between inflation, budget deficit and money supply in Turkey by ARDL approach: 1980-2017. *Journal of Life Economics*, 6(3), 297-306.
- Şahin, M., & Özenç, Ç. (2007). Kamu harcamaları ile makro ekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 177-200.
- Şen, H. (2003). Olivera-Tanzi etkisi: Türkiye üzerine ampirik bir çalışma. *Maliye Dergisi*, 143.
- Şengür, M. ve Ercan, O. (2023). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (12), 122-130.
- Taban, S. (2008). Türkiye’de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *TISK Academy/TISK Akademi*, 3(5), 144-167.
- Taban, S., & Kara, A. (2006). Türkiye’de kamu kesimi iç borçlanmasının özel yatırım harcamaları üzerindeki etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 11-26.
- Tabar, F. J., Najafi, Z., & Badooei, Y. S. (2017). The impact of educational expenditures of government on economic growth of Iran. *AD-minister*, 30(1), 217-235.
- Tahsin, E., & Börü, F. (2020). Türkiye bölgelerinde yapısal dönüşüm, gelir eşitsizliği ve istihdam bağlantıları. *Journal of Economy Culture and Society*, (62), 91-121.
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 yılları arasında uygulanan kalkınma planlarında maliye politikaları. *Maliye Dergisi*, 160(1), 154-176.
- Tang, D., & Issahaku, H. (2024). Public debt and unemployment in Sub-Saharan Africa: the role of institutional framework. *SN Business & Economics*, 4(3), 37.

- Tanzi, M. V., & Fanizza, M. D. (1995). *Fiscal deficit and public debt in industrial countries, 1970-1994*. International Monetary Fund.
- Tanzi, V. (1977). Inflation, Lags in Collection, and the Real Value of Tax Revenue. *IMF Staff Papers*, 24(1), 154-167.
- Tanzi, V. (1978). Inflation, Real Tax Revenue, and the Case for Inflationary Finance: Theory with an Application to Argentina. *IMF Staff Papers*, 25(3), 417-451.
- Tanzi, V., & Chalk, N. (2000). Impact of large public debt on growth in the EU: A discussion of potential channels. *European Economy*, 2(2000), 23-43.
- Tatlısu, S. (2017). *Türkiye’de Maliye Politikasının Dönemsel Etkinliği: 24 Ocak Kararları Çerçevesinde Turgut Özal Dönemi’nin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Temel, R. (2017). İktisadi liberalizmin Özal dönemi maliye politikalarına etkisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(33), 114-124.
- Terzi, H. (2004). Türkiye’de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi (1924-2002). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 59-75.
- Thayaparan, A. (2014). Impact of inflation and economic growth on unemployment in Sri Lanka: a study of time series analysis. *Global Journal of Management and Business Research*, 13(5), 45-53.
- Thomas, M. A. H. (1998). *The effects of tax wedges on hours worked and unemployment in Sweden*. International Monetary Fund.
- Toktaş, Y., Altiner, A., & Bozkurt, E. (2019). The relationship between Turkey’s foreign debt and economic growth: an asymmetric causality analysis. *Applied Economics*, 51(26), 2807-2817.
- Topuz, S. G. (2021). Türkiye’de bütçe açığı, kamu iç borcu ve gelir eşitsizliği ilişkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 75-90.

- Trpeski, P., & Tashevka, B. (2012). Labour Tax Wedge in the Republic of Macedonia-Trends and International Comparison. *Annales Universitatis Apulensis-Series Oeconomica*, 14(2).
- Tskhadadze, K. (2019). The impact of external debt on inflation rate in Georgia. *Ecoforum*, 8(2), 1-5
- Tsoukis, C., & Miller, N. J. (2003). Public services and endogenous growth. *Journal of Policy Modeling*, 25(3), 297-307.
- Turgut, M., Ağırbaş, İ., & Aldoğan, U. (2017). Relationship between health expenditure and inflation in Turkey. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(50), 289-299.
- Tülümce, S. Y., Akçay, F., & Yavuz, E. (2021). Tanzi ve Patinkin Etkisinin Panel Veri Analizi: Euro Bölgesi Ülkeleri. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(IERFM Özel Sayısı), 97-118.
- Tvrđon, M. (2011). Relationship between taxation of labour and employment in the European Union: mathematical simulation. *International journal of mathematics and computers in simulation*, 3(5), 274-281.
- Uçan, O., & Çebe, G. N. (2018). 2008 Krizi Öncesi ve Sonrası Türkiye’de Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(3), 6-17.
- Ulusoy, A., & Cural, M. (2006). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde İç Borçların Sürdürülebilirliği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(4), 1-21.
- Ulusoy, A., & Erdem, H. F. (2014). İç borçlanma ve enflasyon etkileşimi: Türkiye örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(22), 122-135.
- Ulusoy, A., & Küçükale, Y. (1996). Türkiye’de dış borçların iktisadi büyüme ve enflasyon üzerine etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 7(21), 13-25.
- Ulusoy, A., & Yiğit, N. (2016). Türkiye’de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi: 1990-2015 Dönemi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(12), 375-390.

- Umutlu, G., Alizadeh, N., & Erkiçi, A. Y. (2011). Maliye politikası araçlarından borçlanma ve vergilerin ekonomik büyümeye etkileri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, XXX(1), 75-93.
- Uslu, H. (2018). Türkiye'de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi (2003-2017): Granger nedensellik analizi. *Route Educational and Social Science Journal*, 5(5), 210-229.
- Uslu, H. (2023). Türkiye'de kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkileri: Yapısal kırılmalı bir analiz. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(2), 113-133.
- Uysal, D., Mucuk, M., & Alptekin, V. (2008). Türkiye ekonomisinde vektör otoregresif model ile enflasyon-büyüme ilişkisinin analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(8), 55-72.
- Uysal, D., Özer, H., & Mucuk, M. (2009). Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1965-2007). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 161-178.
- Ünlü, A. (2024). Ekonomik büyüme ve kamu harcamaları ilişkisine yönelik ampirik kanıtlar: Türkiye örneği. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 35-46.
- Vural, İ. Y. (2008). Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20).
- Wagner, A. (1883). *Finanzwissenschaft*. Leipzig: C. F. Winter.
- Were, M. (2001). The impact of external debt on economic growth and private investments in Kenya: An empirical assessment. *Kenya Institute for Public Policy Research and Analysis*.
- Wheeler, M. (1999). The macroeconomic impacts of government debt: An empirical analysis of the 1980s and 1990s. *Atlantic Economic Journal*, 27(3), 273-284.
- Wibowo, H., & Gunarto, T. (2024). Analysis Of The Effect Of Tax Revenue On Economic Growth In Indonesia. *Journal of Scientific Research, Education, and Technology (JSRET)*, 3(2), 647-665.

- Widmalm, F. (2001). Tax structure and growth: are some taxes better than others?. *Public choice*, 107(3), 199-219.
- Woo, J., Bova, M. E., Kinda, M. T., & Zhang, M. Y. S. (2013). *Distributional consequences of fiscal consolidation and the role of fiscal policy: what do the data say?*. International Monetary Fund.
- World Bank. (2025). World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/>
Erişim: 07.08.2025
- Yapraklı, S. (2007). Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye için eş-bütünleşme ve nedensellik analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 287-301.
- Yaşar, S. (2022). Gelir Dağılımı ile Kamu Borçları Arasındaki İlişki: OECD Ülkeleri İçin Panel ARDL Analizi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1099-1110.
- Yelwa, M., David, O. O., & Awe, E. O. (2015). Analysis of the relationship between inflation, unemployment and economic growth in Nigeria: 1987-2012. *Applied economics and finance*, 2(3), 102-109.
- Yenipazarlı, A., & Demir, E. (2018). *Politik İstikrar Döneminde Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Analiz* (pp. 1-14). Econworld Working Papers.
- Yılcı, V., Yavuz, H., & Ince, T. (2019). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Vergi Takozu-İşsizlik İlişkisi. *Maliye Dergisi*, 176, 286-297.
- Yıldırım, Z. (2012) Mali Şokların Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 133-146.
- Yıldız, F. (2022). Dış borç istihdamı artırır mı? Türkiye’den ampirik bir kanıt. *Journal of Management and Economics Research*, 20(1), 214-226.
- Yıldırım, M., Ertuğrul, C., & Eker Celepcioğlu, M. (2012). The effect of public expenditure on economic growth: Turkey example. *Investment Management and Financial Innovations*, 9(2), 193-202.

- Yongjin, S. A. (2011). Government size, economic growth and unemployment: Evidence from advanced and developing economy countries (a time series analysis, 1996–2006). *International Review of Public Administration*, 16(2), 95-116.
- Yurttagüler, İ., & Horvath, S. K. (2022). Dolaylı Vergi Gelirleri ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, (91), 126-139.
- Yüce, M. (2002). Türkiye’de gelir dağılımı bozukluğunun izlenen kamu gelir ve harcama politikaları ile bağlantısı. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 1-36.
- Yürük, B., & Acaroğlu, H. (2021). Türkiye’de kamu harcamaları ve işsizlik arasındaki ilişkinin asimetrik nedensellik analizi. *Journal of Economy Culture and Society*, 63, 93-110.
- Zirgulis, A., & Šarapovas, T. (2017). Impact of corporate taxation on unemployment. *Journal of Business Economics and Management*, 18(3), 412-426.

Bu eser, Türkiye’de uygulanan maliye politikalarının temel makro-ekonomik göstergeler üzerindeki etkinliğini kapsamlı biçimde analiz etmek amacıyla hazırlanmıştır. Kamu harcamaları, vergiler ve kamu borçlanması gibi maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin incelenmesi hem akademik literatür hem de politika yapımcılar açısından önemli bir araştırma alanıdır.

Çalışmada 1989–2024 dönemine ait veriler kullanılarak her bir maliye politikası aracının söz konusu değişkenler üzerindeki etkileri ampirik olarak test edilmiştir. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, ikinci bölümde enflasyon üzerindeki etkileri, üçüncü bölümde işsizlik oranları üzerindeki yansımaları, dördüncü bölümde ise gelir dağılımına olan etkileri ele alınmıştır. Tüm analizlerde ARDL sınır testi yöntemi uygulanarak kısa ve uzun dönem ilişkileri ortaya konulmuştur.

www.seruenyayinevi.com

[/seruenyayinevi](https://www.facebook.com/seruenyayinevi)

[/seruenyayinevi](https://www.instagram.com/seruenyayinevi)

[/seruenyayinevi](https://www.twitter.com/seruenyayinevi)

9 786255 749222